

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İTTİHAT VE TERAKKİ DÖNEMİ TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ
(1908-1914)

TARİH YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİĞDEM TUNÇ

BOLU, EKİM- 2024

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

İttihat Terakki Dönemi Türk Alman ilişkileri (1908-1914)

TARİH YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çiğdem TUNÇ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Arda BAŞ

BOLU, EKİM - 2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

Çiğdem TUNÇ tarafından hazırlanan “**İTTİHAT TERAKKİ DÖNEMİ
TÜRK ALMAN İLİŞKİLERİ (1908-1914)**” adlı tez çalışması jürimiz
tarafından Tarih Ana bilim Dalı Tarih Programında Yüksek Lisans Tezi olarak
Oy Birliği kabul edilmiştir. 16/10/2024

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Doç. Dr. Arda BAŞ
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr. Tekin ÖNAL
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

.....

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Eylem ALTINDAŞ
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,
- aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %30'u geçmemektedir.

ÇİĞDEM TUNÇ

ÖNSÖZ

İttihat ve Terakki Cemiyeti siyaset sahnesine çıktığı günden itibaren büyük yankı uyandırarak Osmanlı Devleti'nde yeni bir devrin başlamasına neden olmuştur. Dört tıbbiyeli öğrencinin kurmuş olduğu, II. Abdülhamid'in baskı ve sansür ile sürdürdüğü istibdat politikasını yıkacak olan bu cemiyet, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna dahi ışık olacaktır. İttihatçılar içerisinde daha önce Almanya'ya gitmiş ve burada eğitim almış kişiler bulunmaktadır. Bu bağlamda Almanya'nın gücünün farkında olan İttihatçılar, ilerleyen zamanlarda Almanya'nın büyük desteğini alacaktır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Alman İmparatorluğu'yla kuracağı ilişkiler iki ülkeyi büyük bir ittifak içerisine sürükleyecektir.

Sultan II. Abdülhamid'e II. Meşrutiyet'i kabul ettiren İttihatçılar, ilk etapta yönetimi yönlendirmiş, sonrasında ise yönetime doğrudan hükmetmeye karar vermiştir. Yönetimi devraldıktan sonra Osmanlı Devleti'ni her alanda modernleştirmeye çalışan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Alman İmparatorluğu'nun büyük katkılarıyla; siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alanlarda kendini geliştirmeyi başarmış ancak ittifakı olan bu devletle birlikte I. Dünya Savaşı'nda büyük bir yenilgi almıştır.

Çiğdem TUNÇ

16/10/2024

ÖZET

İTTİHAT VE TERAKKİ DÖNEMİ TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ (1908-1914)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİĞDEM TUNÇ

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

(TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. ARDA BAŞ)

BOLU, 2024

XI + 100

Osmanlı Devleti'nin, 19. yüzyılın sonlarında yenilgileri artmış, ordunun gücü azalmıştır. II. Abdülhamid döneminde ordunun eğitilmesi konusu ön planda tutulmuştur. Bu sebeple II. Abdülhamid Almanya ile yakın temaslarda bulunacak ve Osmanlı Devleti'nin Almanya'dan subaylar talep ederek ordunun eğitilmesini isteyecektir. Bu durum Türk-Alman ilişkilerinin temelini oluşturacaktır. Aynı dönemlerde devletin içinde bulunduğu durumdan endişe duyan bir grup Osmanlı aydını, tarih sahnesine atılarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni kuracaktır. Osmanlı tarihinde derin izler bırakacak olan İttihat ve Terakki Cemiyeti yeni bir devri başlatacak, II. Abdülhamid'e II. Meşrutiyet'i kabul ettirerek Osmanlı halkına umut olacaktır. İttihatçılar, II. Abdülhamid'in Almanya ile olan yakınlığı sebebiyle önce Almanya'ya mesafeli yaklaşacaktır. Ancak Almanya'nın diğer Avrupalı güçler gibi Osmanlı topraklarını paylaşma yarışına dahil olmaması, İttihat ve Terakki'nin mesafeli yaklaşımını tersine çevirecektir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yönetimde söz sahibi olmayı başaran İttihatçılar, Osmanlı Devleti'nin siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alanlarda gelişimi için dış politikaya oldukça önem verecektir. Tüm bu alanlarda Osmanlı Devleti'ne büyük desteği olan Almanya, I. Dünya Savaşı'nda da İtilaf Devletleri'ne karşı Osmanlı Devleti ile aynı safta yer alacaktır.

ANAHTAR KELİMELEER: İttihat ve Terakki Cemiyeti, Alman İmparatorluğu, Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı

ABSTRACT

**TURKISH-GERMAN RELATIONS IN THE CUP AND PROGRESS
PERIOD (1908-1914)
MASTER'S THESIS
ÇİĞDEM TUNÇ
BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
DEPARTMENT OF HISTORY
(SUPERVISOR: DOÇ. DR. ARDA BAŞ)
BOLU, 2024
XI + 100**

The defeats of the Ottoman Empire increased in the late 19th century and the power of the army decreased. II. During the reign of Abdulhamid, the issue of training the army was prioritized. For this reason, II. Abdulhamid will have close contacts with Germany and the Ottoman Empire will request German officers to train the army. This situation will form the basis of Turkish-German relations. In the same period, a group of Ottoman intellectuals who were concerned about the situation of the State would enter the stage of history and establish the Committee of Union and Progress. The Committee of Union and Progress, which will leave deep traces in the Ottoman history, will start a new era, II. To Abdulhamid II. By having the Constitutional Monarchy declared, there will be hope for the Ottoman people. II. Due to Abdulhamid's closeness with Germany, he will initially keep his distance from Germany. However, Germany's not being involved in the race to share Ottoman lands like other European powers would reverse the distanced approach of the Union and Progress. II. The Unionists, who managed to have a say in the government after the declaration of the Constitutional Monarchy, would attach great importance to foreign policy for the development of the Ottoman Empire in political, military, economic and cultural fields. Germany, which had great support for the Ottoman Empire in all these areas, would be on the same side as the Ottoman Empire against the Allied Powers in World War I.

KEYWORDS: Committee of Union and Progress, German Empire, Ottoman Empire, World War I.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMA VE SEMBOLLER.....	x
TEŞEKKÜR	xi
1. GİRİŞ	1
İKİNCİ BÖLÜM.....	4
2. İTTİHAT VE TERAKKİ YÖNETİMİNİN AVRUPA SİYASETİ.....	4
2.1 İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Gelişimi	4
2.1.1 İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kuruluş Aşaması	5
2.1.2 Cemiyetin Fikri Yapısı ve İlk Faaliyetleri	9
2.1.3 Cemiyetin Fiili Eyleme Geçişi ve II. Meşrutiyet'in İlanı	12
2.1.4 İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İktidar Mücadelesi.....	19
2.2 İttihat Ve Terakki Cemiyeti'nin Avrupa Politikası	26
2.2.1 İngiltere ve İttihat Terakki	28
2.2.2 Fransa ve İttihat Terakki	30
2.2.3 İtalya ve İttihat Terakki.....	32
2.2.4 Rusya ve İttihat Terakki.....	33
2.2.5 Avusturya-Macaristan ve İttihat Terakki	35
2.2.6 Almanya ve İttihat Terakki	37
2.3 Türk-Alman Yakınlaşması	38
2.3.1 II. Abdülhamid Dönemi Türk-Alman İlişkileri	43

2.3.2 İttihat ve Terakki'nin Almanya ile Yakınlaşması.....	46
2.3.3 Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne Desteği ve Devlet içerisine Nüfuz Edışı	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	52
3. TÜRK-ALMAN SİYASİ, ASKERİ, EKONOMİK VE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ	52
3.1 20. Yüzyılda Avrupa'daki Genel durum	52
3.2 İttihat ve Terakki Hükümetinde Türk-Alman Siyasi İlişkileri	53
3.2.1 2 Ağustos 1914 Türk-Alman İttifakı.....	55
3.2.2 Türk-Alman İttifakı'nın Osmanlı Basınına Yansıması.....	58
3.3 İttihat ve Terakki Yönetiminde Türk-Alman Askeri İlişkileri	60
3.3.1 Osmanlı Donanmasında Alman Etkisi.....	64
3.4 Türk-Alman Ekonomik İlişkileri	66
3.4.1 İttihat ve Terakki Hükümetinde Türk-Alman Ekonomik İlişkileri	69
3.5 İttihat ve Terakki Hükümetinde Türk-Alman Kültürel ilişkileri	73
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA	82
EKLER.....	93

KISALTMA VE SEMBOLLER

Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başkanlık Osmanlı Arşivi
Çev.	: Çeviren
Haz	: Hazırlayan
MMZB	: Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi
s.	: Sayfa
v.dğr	: ve diğerleri

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamda konumun belirlenmesinden çalışmamın son aşamasına kadar bana destek olan çok değerli hocam Doç. Dr. Arda BAŞ'a teşekkürlerimi sunarım. Ardından eğitim hayatım boyunca her zaman yanımda bulunan annem Neriman Tunç, babam Halim Tunç'a sonsuz minnettarım. Tezimde başarılı bir şekilde ilerlemem için sürekli beni motive eden çok kıymetli ablalarım Ceylan Alataş ve Neslihan İşçi 'ye, abim Cihan Tunç'a teşekkür ederim. Son olarak benden desteğini esirgemeyen, yazım süreci ve kaynak tarama aşamasında da büyük destek veren sevgili nişanlım Ömer Alataş'a da sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

1. GİRİŞ

Bu çalışmada Türk-Alman ilişkilerinin İttihat ve Terakki dönemine denk gelen zaman dilimi incelenmiştir. Osmanlı Devleti ve Almanya arasında siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alanlarda birçok etkileşim yaşanmıştır. 1908 ve 1914 yılları arasında Osmanlı Devleti içerisinde büyük değişimler yaşanırken, Almanya 1881’de siyasi birliğini tamamlamıştır. (Armaoğlu, 2003, s. 326)

Osmanlı Devleti bir yandan iç sorunlarla mücadele ederken diğer yandan da özellikle Balkan Savaşları dış politikada da büyük bir prestij kaybına neden olmuştur. Balkan Savaşları’nın getirdiği mağlubiyet, Osmanlı Devleti’ni bir ittifak arayışına itmiştir. 19. yüzyılın sonlarında siyasi birliğini tamamlamış olan Almanya güçlü bir şekilde tarih sahnesine çıkarken, Osmanlı Devleti ise gücünü iyice yitirmiş bir durumdadır. Almanya ve Osmanlı Devleti arasındaki bu zıtlık zaman içerisinde Almanya’nın Osmanlı Devleti’ne vermiş olduğu destek ile bu iki devletin ittifakını beraberinde getirmiştir. (Biçici, 2014, s. 704)

İttihat ve Terakki Cemiyeti kurulduğu tarihten itibaren ses getirmiş ve ülkede bu cemiyete Osmanlı Devleti’nin kurtuluşu atfettirilmiştir. II. Abdülhamid'in uyguladığı istibdat yönetimi ve bu yönetimin getirisi olan baskı İttihatçıların zaman içerisinde fiili olarak harekete geçmesine sebep olmuştur. Her geçen gün faaliyetleri daha çok kısıtlanan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908 yılında uzun yıllar gösterdiği çaba ile Meşrutiyeti yeniden ilan ettirerek çabalarının karşılığını almıştır. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra İttihatçılar yönetim tecrübesizliği sebebiyle önce doğrudan yönetime müdahale etmemiştir. Ancak 1913’teki Bab-ı Ali baskınından sonra İttihatçılar hükümeti tamamen ele geçirerek yönetime el koymuştur. İttihatçılar söz sahibi olarak Osmanlı Devleti padişahı II. Abdülhamid’i gösterse de yönetimi kendileri idare etmiştir. (Kaymaz, s. 3) Bu konuda birçok kaynakta İttihatçılar iktidara geldi mi yoksa gelmedi mi diye soru işaretleri bulunmaktadır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimde söz sahibi olmasıyla birlikte dış politikaya yönelmiştir. Osmanlı Devleti’ni içinde bulunduğu geri kalmışlık durumundan bir an önce çıkartmayı hedeflemiştir. Çağın çok gerisinde kalan Osmanlı Devleti özellikle askeri ve teknik alanlarda dış devletlerden yardım almaya muhtaç bir durumdadır. Burada devreye Almanya girecektir. (Gencer, 2003, s. 53)

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Avrupalı devletlerden Almanya ile yakınlık kuran II. Abdülhamid, özellikle Kayzer II. Wilhelm ile dostane ilişkiler kurmuştur. (Kişi, 2022, s. 52) II. Abdülhamid'in Almanya ile kurmuş olduğu yakınlık İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Almanya'ya mesafeli yaklaşmasına sebep olmuştur. Çünkü İttihatçılar II. Abdülhamid'in istibdat yönetiminden sonra yaptığı hiçbir şeyi doğrudan olumlu bakmamıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Osmanlı Devleti'ni bulunduğu durumdan çıkartmayı hedefleyen İttihat ve Terakki Cemiyeti, dış politikada öncelikle Fransa ve İngiltere'yle temas kuracaktır. Ancak beklediği yakınlığı göremeyen İttihatçılar hayal kırıklığına uğrayacaktır. Bu sırada Avrupa'da büyük bir sömürge yarışı bulunmaktadır. Almanya siyasi birliğini tamamladıktan sonra bu yarışa dahil olmuş, kısa bir süre içerisinde büyük sömürge devletleri olan Fransa ve İngiltere'nin rakibi haline gelmiştir. Avrupa'da durum böyleyken Osmanlı Devleti 1912-1913 yılları arasında ağır yenilgiler aldığı Balkan Savaşları'na dahil olmuştur. Bu savaş sonucunda hezimete uğrayan Osmanlı Devleti, topraklarının Balkan coğrafyasındaki büyük kısmını kaybetmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu çaresizliğini fırsat bilen Avrupalı devletler Osmanlı topraklarını kendi aralarında bölüşmeye başlamıştır. Ancak Almanya bu devletler arasında yer almamıştır. (Kara, 2007, s. 78-79)

Avrupalı büyük devletler Osmanlı Devleti'ni bölüşerek kendi sömürgeleri haline getirmeyi amaçlarken yine Avrupalı büyük devletlerden olan Almanya farklı bir strateji uygulamıştır. İngiltere ve Fransa doğrudan topraklarına katmaya çalıştıkları Osmanlı Devleti'ni Almanya, bütün olarak kendi nüfuzu altına almaya çalışmıştır. Nitekim Balkan Savaşları'ndan sonra aradığı fırsatı yakalayan Almanya, Osmanlı Devleti'yle derin ilişkiler kurmuştur. Balkan Savaşları'ndaki yenilgiden sonra ordusundaki büyük eksikliklerin farkına varan Osmanlı Devleti, Almanya'nın diplomatik ve teknik üstünlüğünden yararlanmak istemiştir. Bu bağlamda Almanya'dan uzmanlar talep ederek öncelikle ordusunu eğitecektir. (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1996, s. 106-107)

Türk-Alman ilişkileri büyük oranda askeri alanda başlamışken, bu durum doğrudan Türk-Alman siyasi ilişkilerini, dolaylı olarak ise Türk-Alman ekonomik ve kültürel ilişkilerini şekillendirecektir. Örneğin Almanlar, Osmanlı ordusunu

eğitirken kendi silah ve teçhizatlarını kullanacak, bu açıdan kendi ekonomisine katkıda bulunacaktır. Ayrıca kendi ürettikleri araç gereçler Osmanlı Devleti'nde geniş bir pazar yeri kazanacaktır. Türk-Alman ilişkileri bir yandan ekonomik olarak ilerlerken diğer yandan gerek Osmanlı Devleti'ne gelen tüccarlar, gerek askeri eğitim için gelen uzmanlar, gerekse burayı ziyaret eden diplomatik kişiler vesilesiyle bir kültür aktarımı yaşanacak ve Türk-Alman kültürel ilişkileri de farklı bir boyut kazanacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İTTİHAT VE TERAKKİ YÖNETİMİNİN AVRUPA SİYASETİ

2.1 İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Gelişimi

Osmanlı Devleti'nin, son zamanlarında değişen dünya düzenine ayak uyduramadığı aşîkardır. Askeri, diplomasi, ekonomi, teknoloji ve bilim alanlarında Avrupalı devletler her geçen gün ilerlerken Osmanlı Devleti Avrupalı devletlere, yıkılmanın eşîğinde olmasının da etkisiyle uyum sağlayamamıştır.

18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin özellikle askeri alanda yenilgileri artmıştır. Gün geçtikçe daha da ilerleyen bu yenilgiler karşısında, Osmanlı aydınları ve halk, çeşitli arayışlara girmiştir. Bu arayışları bir bütün olarak görebilmek, olumlu ve olumsuz yönlerinin toplum ve devlet açısından değerlendirmesini yapabilmek için incelememiz gereken dönemi genel olarak sınırlandıracak olursak, 1774 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan başlatabilir, 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması'na kadar ilerletebiliriz. (Toynbee, 2002, s. 38)

18. yüzyılda baş gösteren Fransız İhtilali, Hristiyan dünyasını derinden etkilemiştir. İslam dünyası açısından da 19. yüzyılda büyük yankı uyandıran, daha önceleri bu denli etkisi görülmemiş bir ihtilaldir. Fransız İhtilali'nden önce de Hristiyan alemi ve İslam alemi çeşitli etkileşimler içerisinde olmuştur. Ancak 14. Ve 16. yüzyıllar arasında yaşanan Rönesans ve 16. yüzyılın ilk yarısında yaşanan Reform hareketleri gibi Avrupa'daki gelişmeler, İslam aleminde büyük çaplı bir yankı uyandırmamıştır. Bunun en büyük etkilerinden biri İslam aleminin o dönemde henüz Batı'nın gerisinde kalmamış olması ve Osmanlı toplumunun dini açıdan farklı inanış ve düşüncelere kapalı olmasıdır. (Lewis, 1993, s. 41) Yaşandığı dönemde İslam dünyasında elle tutulur bir kavrayışın görülmediği Fransız İhtilali, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti içerisindeki aydınların dikkatini oldukça çekmiştir. Başlarda, Fransız İhtilali'nin tüm dünyaya yaymış olduğu özgürlük kavramı, Osmanlı Devleti'nde "gavur" algısı sebebiyle benimsenmemiştir. 19. yüzyılda Avrupa'nın üstünlüğünün kabul görmesi ile Osmanlı aydınları, topluma özgürlük kavramını benimsetmek için büyük çaba sarfetmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma için çaba göstermesini Lale Devri ile başlatabiliriz. Ancak Lale Devri'nde modernleşme yönünde çalışmalar olsa da Osmanlı Devleti'nin Batılılaşması gözle görülür şekilde 19. yüzyılda bir hedef olarak benimsenmiştir. (Aksoy, s. 11) 19. yüzyılda gün geçtikçe Avrupalı güçler tarafından etki altında kalan bir dünya ortaya çıkmıştır. Bu dünya Fransız İhtilali'nin de etkisiyle, milliyetçi duygularla her adımını milliyetçilik çerçevesinde ilerleten aydınlarla dolu bir dünya olmuştur. Osmanlı Devleti de çeşitli etnik yapısı ile dünyayı kasıp kavuran milliyetçilik akımına rağmen ayakta kalmaya çabalayan bir devlet olmuştur. (Davidson, 2004, s. 11)

Aslında Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda fark ettiği Avrupa'nın ilerleyişi 16. yüzyılda başlamıştır. Arada geçen zamanda Batı ve Orta Avrupa, dünya üzerindeki üstünlüğünü kanıtlamıştır. Sömürgecilikle gücünü arttırmış olan Avrupa, burjuvaziye büyük bir fırsat sunarak iktisadi ve siyasi alanda burjuvazinin söz sahibi olmasına neden olmuştur. Burjuvazinin büyük katkılarıyla giderek büyüyen bir sömürge sistemi ortaya çıkmış ve bu sistemin en büyük halkasını İngiltere oluşturmuştur.

Osmanlı toplumunda zamanla askeri ve ekonomik kayıpların sebep olduğu kaygılar ortaya çıkmıştır. Osmanlı aydınları toplumun yaşadığı kaygıların giderilmesi amacıyla çeşitli ideolojilerle toplum ve devletin karşısına çıkmıştır. Aydınlarla birlikte modernleşme kavramı, özellikle Avrupalı devletler ile etkileşime geçmek amacı ile var olmuştur. Bu etkileşim Osmanlı devlet ve toplum düzeninde hayati bir rol oynayarak, demiryollarının yapımı, telgraf ve posta sistemin kurulmasıyla başlamıştır. (Karpas, 2006, s. 37)

2.1.1 İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kuruluş Aşaması

19. yüzyılda Sultan Abdülmecid, Tanzimat ve Islahat Fermanlarını ilan ederek halk ile yönetimin bağlarının kuvvetlenmesini amaçlamıştır. Ancak Fransız İhtilali'nin dünya çapında çıkarmış olduğu Milliyetçilik akımıyla gayrimüslimler isyanlar çıkarmış ve bu isyanlar neticesinde Sultan, halk ile istediği yakınlığı kuramamıştır. Avrupa'da Jön Türk adıyla ortaya çıkan ve kendilerini yenilikçi olarak tanıtan aydınlar, Fransız İhtilali'ni kendilerine ders niteliğinde görüp eşitlik, hürriyet ve adalet fikirlerini tıpkı Fransız İhtilali aydınları gibi benimsemişlerdir. Bu fikirleri benimseyen Osmanlı aydınları Meşrutiyetin yürürlüğe girmesi için (I.

Meşrutiyet) çaba sarfetmiştir. Osmanlı aydınlarının bu konudaki fikir öncüsü Jön Türklerdir. Bu isimler arasında günümüzde de çokça bilinen Ali Suavi, İbrahim Şinasi ve Namık Kemal yer almaktadır. 1861 yılında Abdülaziz'in tahta geçmesiyle ortaya çıkan ilk Jön Türk grubu, mücadelelerini daha çok siyasi alanda ve Abdülaziz'e karşı yürütmüşlerdir. Ancak bu dönemde bahsetmiş olduğumuz bu aydınlar sarayın karşılarında durması sebebiyle ya yurtdışına firar etmiş ya da sürgün edilmişlerdir. (Börüklüoğlu, 2019, s. 9-10)

Jön Türkler, o dönemde yaşamış olan aydınları da fikrîsel açıdan oldukça etkilemiş ve sultana karşı muhalif gruplar kurulmasını sağlamıştır. Bunlardan biri de İttihad-ı Osmaniye Cemiyeti olacaktır. Jön Türkler yurtdışında çeşitli isimlerle topluluklar oluşturmuş, basın ve yayın organlarını kullanarak sesini duyurmaya çalışmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluş sürecinde değerlendirdiğimiz bu yurt dışı çalışmaları belirli kişilerin, belirli yayın organları etrafında toplanmasına neden olmuştur. Bu gruplaşmalar içerisinde Ahmet Rıza “Meşveret”, Abdullah Cevdet “İçtihat”, Tunalı Hilmi, arkadaşlarının da desteğiyle “Osmanlı” ,Prens Sebahattin ise “Teşebbüs-ü Şahsi ve Ademi Merkeziyet” yayın organının yanında yer almıştır. (Koçak, 1992, s. 28) 1864 yılında Londra’da Hürriyet mecmuasını çıkaran Rıfat Bey’in de birçok aydını etkilediği bilinmektedir. Bunlardan bazıları; Ziya Paşa, Ali Suavi, Mustafa Fazıl Paşa ve Namık Kemal’dir. Hürriyet Mecmuası etrafında toplanan bu ekip ile Jön Türk hareketi siyasi bir harekete dönüşmüştür. (Ramsaur, 2011, s. 18)

Osmanlı sultanına karşı yürütülen muhalefet hareketi Jön Türkler için nihayet 1876 yılında amacına ulaşmıştır. 1876 yılında I. Meşrutiyet kabul görmüş ve ilan edilmiştir. Jön Türklerin siyasi mücadele içerisinde olduğu Sultan Abdülaziz'in vefatıyla V. Murat ve ardından Mithat Paşa'nın¹ önerisiyle II. Abdülhamid tahta geçmiştir. II. Abdülhamid tahta geçmeden önce sakin ve mütevazî bir yaşantısı bulunmaktaydı. Mithat Paşa aracılığıyla kendisine Kanun-i Esasi kabul ettirilmiş, hatta Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesi şartıyla tahta çıkmıştır. (Kuran, 1948, s. 27) Kanun-i Esasi Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olarak kabul edilmiştir. Kanuni Esasi'nin ilanından sonra Mebusan Meclisi açılmıştır. Ancak

¹Ahmet Şefik Mithat Paşa önemli bir devlet adamı olup, Osmanlı Devleti içerisinde devletin sadrazamlık makamına kadar yükselmiştir. Ancak tahta önerileri sayesinde çıkan II. Abdülhamid tarafından önce sürgün edilmiş, ardından idam ettirilmiştir.

yeni anayasa ve meclis uzun soluklu olmamıştır. 1877-1878 yılları arasında yapılmış olan Osmanlı-Rus Savaşı sebebiyle II. Abdülhamid, devlet içerisindeki muhalif saflara karşı sıkı önlemler almıştır. Bu önlemler içerisinde en katısı şüphesiz sultanın parlamentoyu askıya alıp seçimleri iptal ettirmesidir. Seçimlerin iptali ile Osmanlı Devleti'nde İstibdat Devri başlamıştır. II. Abdülhamid'in muhalefete karşı büyük baskısı ve Osmanlı aydınlarının sürekli takip edilip peşlerine hafiyeler takılması, dönemin Harbiyeli ve Mülkiyeli öğrenciler tarafından büyük tepkiler ile karşılanmıştır. Çünkü sultanın baskıları özellikle bu öğrenciler arasında kendini göstermektedir. II. Abdülhamid, burada kendisine muhalif bir öğrenci kitlesi oluştuğunun farkındadır. Nitekim II. Abdülhamid 'in düşündüğü gibi bu okullardan kendisine muhalif öğrenciler mezun olmuştur. Takibe alınan Harbiyeli öğrencilerin ilerleyen zamanda Anadolu'nun çeşitli yerlerine sürgün edildikleri de bilinmektedir. (BOA, YPRK, TKM 331-95) Osmanlı Devleti'nde durum böyleyken İttihat ve Terakki Cemiyeti kendini göstermeye başlamıştır. Monarşi Sistemi ile yönetilen Osmanlı Devleti içerisinde oluşan bu aydın ve genç kesim, zaman içerisinde söz sahibi olmayı başararak devlet yönetiminin içerisinde yer almıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin temelleri dört tıbbiyeli öğrenci tarafından atılacaktır. Bu dört öğrenci Sarayburnu'nda bulunan Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye 'de eğitim görmektedir. Öğrencilerden İshak Sükuti ve İbrahim Temo, bir ders arasında vatan için kaygılarını tartışırken kendilerine katılan Mehmet Reşit ve Abdullah Cevdet ile bu kaygılar için çözüm arayışına girmiştir. Osmanlı Devleti'nin kötü gidişatının ancak bir örgütlenme ile iyi bir sonuca ulaşılacağı konusunda hemfikir olmuşlardır. Geçmişte örgütlenmiş ve amacına ulaşmış topluluklar hakkında konuşurken İbrahim Temo, Etnik-i Eterya komitesini örnek göstererek, seslerini duyurmak için onlar gibi örgütlenmeleri gerektiğini söylemiştir. Hatta bir örgütlenme ile Etnik-i Eterya'dan daha fazla ses getirebilecek bir topluluk haline gelebileceklerini belirtmiştir. Sonrasında bu dörtlü devamlı olarak okul bahçesinde toplanıp, vatanın gidişatını düzeltmek adına konuşmalar yapmış ve çözüm arayışlarına girmiştir. 1889 yılının mayıs ayında kendi aralarında geçen konuşmalar sonucunda, dört tıbbiyeli arasında fikri olarak kurulan cemiyet bundan sonra sıkı bir çalışma içerisine girmiştir. Öncelikle büyümeyi hedefleyen bu dörtlü İstanbul'da çalışmalarına başlamış ve burada fikirlerini hızlı bir şekilde de

yaymayı başarmıştır. Ardından çalışmalarını taşrada da devam ettirmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti uzun bir süre kuruluşunu tamamlama sürecinden geçmiştir. Önceleri gizli bir cemiyet olarak faaliyetlerini yürütürken, 1908 yılında artık eylemleriyle ve fikirleriyle görünür bir halde yayılmaya, güçlenmeye başlamıştır. Amacı ülkenin kötü gidişatına dur demek olan bu cemiyet, Fransız İhtilâli ve sonrasındaki gelişmelerden oldukça etkilenmiştir. Hatta bahsettiğimiz okul bahçesindeki ilk konuşma da Fransız İhtilali'nin 100. yıl dönümünde yapılmıştır (5 Mayıs 1889). (Arba, 1987, s. 13-15)

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin son halini oluşturacak olan bahsettiğimiz tıbbiye öğrencileri, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını ve II. Abdülhamid döneminde ülkenin giderek dağılmasını sindirememiş, gizliden gizliye bunun için bir cemiyet kurmuşlardır. Öncesinde İttihad-i Osmani adını verdikleri bu cemiyet İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sükuti ve Mehmet Reşit tarafından kurulmuştur. Bu cemiyet önce yüksek okullarda okuyan öğrencilere kendini duyurmuştur. Ardından birçok sivil bürokrat ve askerler de bu cemiyete kısa bir sürede katılmıştır. Cemiyetin fikir babası olarak bilinen Ahmet Rıza, 1889 yılında Fransa'nın Paris şehrinde bu cemiyetin şubesini kurmuştur. Ahmet Rıza'nın Paris'te kurmuş olduğu şubenin ardından İttihad-i Osmani Cemiyeti bir süre sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti ismini alacak ve aynı fikri benimseyenler ile tek çatı altında toplanacaktır. Bu cemiyetin en büyük amacı Osmanlıların birliğini sağlamaktır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin nizamnamesinde açıkça belirttiği amaçlarıysa, insan haklarını savunmak ve özgürlüklerin çiğnenmesini önlemektir. (Yetkin, 2012, s. 775)

İlk kurulduğu dönemde İttihad-i Osmani Cemiyeti adını alan topluluk, yurtdışıyla bağlantı kurduktan sonra Osmanlı aydını olan Ahmet Rıza ile temasta bulunup, onu cemiyetin Paris'teki yöneticisi yapmayı başarmıştır. Paris'te Ahmet Rıza etrafında toplananlar Meşveret Gazetesi'ni yayımlamaya başlamıştır. Ahmet Rıza Bey Paris'te bulunduğu dönemde, İttihad-ı Osmani Cemiyeti ile sürekli bağlantı içerisinde olmuştur. Ayrıca Paris'te yöneticisi olduğu Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ile İttihad-i Osmani Cemiyeti'ni birbiriyle ortak fikirler yürütüp aynı amaca odaklanmıştır. 1895 yılında Ahmet Rıza Bey Paris'teki Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ile İttihad-i Osmanlı Cemiyeti'ni birleştirmiştir. İstanbul'daki

cemiyetin adını değiştirerek iki cemiyeti İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak tek çatı altında toplamıştır. (Lewis, 1993, s. 196)

İttihat ve Terakki Cemiyeti Ahmet Rıza'nın Paris'teki faaliyetleriyle Avrupa'da büyük yankı uyandırmaya başlamıştır. Sesini bu denli duyurması özellikle Avrupa'ya sürgün edilen Osmanlı aydınlarını, Ahmet Rıza'nın faaliyetleri etrafında toplamıştır. Aydınların cemiyete katılmasının yanı sıra farklı cemiyetlerde toplu olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dahil olmuştur. Bunlardan biri Talat Paşa'nın kurucu önderi olduğu Osmanlı Hürriyet Cemiyeti olmuştur.² 1906 yılında Selanik'te kurulmuş olan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşerek son halini almıştır. Son halini alan İttihat ve Terakki Cemiyeti Teşkilat-ı Dahiliye adını verdiği nizamnamesinin (Akşın, 2009, s. 43) içeriğinde milletin siyasi ve temel haklarının, Kanun-i Esasi'nin tekrar yürürlüğe girmesi ile kazanacağı özellikle vurgulanmaktadır. (Karabekir, 2014, s. 288)

2.1.2 Cemiyetin Fikri Yapısı ve İlk Faaliyetleri

İttihat ve Terakki Cemiyeti fikri olarak ele alındığında, örgütlenmeden önce kendisine bir yol belirlediği aşıkardır. Belirlediği bu yol doğrultusunda çeşitli hedeflerle ilerleyen İttihat ve Terakki Cemiyeti, kuruluşunu da hedefleri doğrultusunda tamamlamıştır. Yani önce bir örgütlenme oluşturup hemen fiili harekete geçmek yerine önce fikri olarak hedeflerini oturtmuştur. Bu hedefler İttihat ve Terakki'nin fikri yapısını ortaya koymaktadır. Cemiyetin fikri yapısı devleti her alanda modernleştirme üzerine şekillenmiştir. Devlet ve toplumun fikir ve görüşlerini yeniden şekillendirmek amaçlarından biridir. Yeni bir devlet ve toplum düzeni hedefinde olan İttihatçılar, bu hedef doğrultusunda fikirlerini yaymıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti planladıkları gibi tüm amaçlarını ancak sağlam bir örgütlenme kurarak sağlayacaktır.

Sultan II. Abdülhamid kendi döneminde Batı'yla temaslarda bulunmuştur. Ancak Batı'nın fikri yapısının Osmanlı toplumunu etkilemesini istememiştir ve bu doğrultuda büyük bir kararlılık göstermiştir. Fikri tartışmalar çerçevesinde özellikle siyasi açıdan Batılı herhangi bir fikrin yayılmaması için tüm yöntemleri

² Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucuları arasında; Talat Paşa, İsmail Canpolat, Bursalı Tahir, Mithat şükrü Bleda, Rahmi Bey ve Naki bulunmaktadır. (Tunaya, 1989, s. 14-16) Bu Cemiyet İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşmeden önce Mustafa Kemal'in kurucularından olduğu Vatan ve Hürriyet Cemiyetinden esinlenerek kurulmuştur. (Kaymaz, s. 1)

kullanmıştır. Bu yöntemler arasında güvenlik güçlerini kullanarak sert yaptırımlar ve sansür uygulamalarının yanı sıra, geniş bir hafiye ağı da yer almaktadır. Tüm bu baskılar sonucunda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en büyük amacı olan anayasa II. Abdülhamid'in vermiş olduğu karar ile askıya alınmıştır. (Erdem, 2021, s. 1056) Bu durum liberal çevre etrafında toplananlar için büyük bir hayal kırıklığı oluşturmuştur. Ancak buna rağmen liberal hareket varlığını korumuş, yok olmamıştır. II. Abdülhamid Batı'nın özellikle felsefi fikirlerinin ülkeye girmemesi konusunda yapmış olduğu baskılar sebebiyle Osmanlı Devleti bünyesindeki aydınları kendi tarafına çekmeyi başaramamıştır. II. Abdülhamid'in İstibdat Politikasına karşı ilk (fiili bir şekilde) direniş, 1878 yılında anayasanın askıya alınmış olması gerekçesiyle, 1878 yılından itibaren çalışmalarını yürüten İttihatçılar tarafından yapılmıştır. (Açıkgöz, 2021, s. 63-64)

Anayasanın askıya alınması, eski padişah olan V. Murat'ı tekrardan tahta çıkartmak için bir fırsat doğurmuştur. Bu amaçla Çırağan Sarayı'na baskın düzenlenmiş ve bu baskın başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ardından baskının öncüsü olan Ali Suavi öldürülmüştür. Ali Suavi'nin öldürülmesi İttihatçıların büyük bir sessizliğe bürünmesine sebep olmuştur. Bu olaydan sonra siyasal muhalefetin örgütlenmesi durmuş, tekrar bir muhalefetin ortaya çıkması için 10 yıl kadar bir süre geçmiştir. Bu sürede aydınlar boş durmamış, İstanbul'da meslek okullarındaki talebelere vatanseverlik, anayasal özgürlük ve meşru yönetim gibi fikirleri aktarmışlardır. (Zürcher, 1987, s. 12)

19. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin siyasi, toplumsal ve iktisadi durumu gün geçtikçe daha da vahim bir hal almıştır. Durum böyleyken Osmanlı Devleti'nde yaşayan genç aydınlar, çeşitli çözüm arayışları içerisine girmiştir. Devletin gidişatı için endişe duyan aydınlar içerisinde genç subaylar ile yükseköğrenim talebeleri yer almaktadır. Cemiyet Ahmet Rıza'nın etkisiyle yurtdışında şube kurarak, buradaki şubeyle birlikte hareket etmiştir. Cemiyetin genel fikri II. Abdülhamid rejiminin yıkılıp, İstibdadın ortadan kaldırılmasıdır. Bu fikir yapısı ile yurtdışındaki aydınlar da İttihat ve Terakki Cemiyeti etrafında toplanmıştır. Yakın tarihe damgasını vuran en büyük siyasal topluluk olarak tanımlayabileceğimiz İttihat ve Terakki Cemiyeti, İttihad-ı Osmaniye adıyla ilk olarak Osmanlı birliğini hedeflemiştir. (Tunaya, 1989, s. 7) Bu hedefleri

doğrultusunda, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlı Milliyetçisi olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. (Zürcher, 1987, s. 23)

II. Abdülhamid'e karşı meşrutiyetçi ve milliyetçi fikirlerin savunulması için elinden geleni yapan cemiyet, padişaha karşı anayasal düzenin ve Meşrutiyetin geri gelmesini amaçlarken, Osmanlılık fikri etrafında toplanmıştır. (Uğur, 1995, s. 350) Nitekim Osmanlılık fikri etrafında toplanan cemiyetin sonrasında fikri yapısı Türkçülüğe doğru evrilmiştir. Bunun temelinde yatan sebep toplumdaki etnik grupların çıkardığı iç sorunlardır. Osmanlılık akımının temellerine dayanarak İttihatçılar, Osmanlı Devleti'nde yaşayan bütün etnik unsurlara eşit bir şekilde her türlü hakkı tanıyacaklarını savunmuş, din, kültür ve inanç özgürlüğünün yanı sıra devlet içinde de eşit haklar vereceklerini belirtmişlerdir.

Cemiyet tüm etnik unsurlara eşit yaklaşacağını savunmasına rağmen, gayrimüslimlerin cemiyete girmesi için bazı şartlar sunmuştur. Cemiyetin halis bir Türk cemiyeti olduğunu belirterek, Türklük ve İslamcılığa karşı düşman olanların fikrine hiçbir zaman itimat etmeyeceklerini, kendilerine cemiyete katılma fikriyle gelen gayrimüslimlere ise bazı sorgulamalardan sonra onay vereceklerini de açıkça söylemiş, hatta yazılı bir şekilde beyan etmişlerdir. (Kuran, 1948, s. 202-203) Cemiyetin Osmanlılık temellerine dayandığı fikri yapısının bu şartlar ile zıt düşünceler içerisinde olduğu görülmektedir. Bu durumun cemiyet büyüdükten sonra görülmesi aslında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçülük fikrini içten içe benimsediklerini göstermektedir.

Cemiyet kendi içerisine dahil olmak isteyenler için bir sistem kurmuştur. Aralarına katılmak isteyen üye adaylarına birer sıra numarası verilecek, katılacak olan üyeler bu sıra numarasıyla kendilerini tanıttacaktır. Adaylar kendini tanıttıktan sonra ant içmeleri için belirleyecekleri yere götürülerek, burada hazır bulunan 3 üye karşısında Kur'an-ı Kerim ve bayrak üzerine yemin ettirilecektir. (Yel, 2002)

Cemiyet yurtdışındaki kolları ile oldukça kuvvetli bir iletişim içerisindeydi.³ Ancak II. Meşrutiyet'in ilanına giden süreçte fiili olarak yurtiçindeki İttihat ve Terakki Cemiyeti yanlıları çok daha aktif rol oynamıştır. (Kuran, 1948, s. 195)

³ Cemiyetin gizli mektuplarından sadece 50 tanesi yurtiçindeki kişilere gönderilmiştir. Bu mektupların 700 civarında olduğu bilinmektedir. Bu mektuplaşma sürecini Umur-i Dahiliye komiserleri Bahattin Şakir ve Selanikli Doktor Nazım koordine etmekteydi.

Ahmet Rıza öncülüğünde bulunan yurtdışındaki İttihatçıların daha çok fikri aşamada, yurtiçindeki İttihatçıları desteklediği ve cesaretlendirdiği görülmektedir.

2.1.3 Cemiyetin Fiili Eyleme Geçişi ve II. Meşrutiyet'in İlanı

Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinin gerisinde kaldığı bilinciyle bu durum içerisinden çıkmak adına bazı önlemler aramış, bunun neticesinde Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanını ilan etmiştir. Devlet Tanzimat ve Islahat Fermanı ile ülke içerisindeki refah seviyesini arttırmayı amaçlamıştır. Müslüman ve gayrimüslimlere eşit haklar tanıyarak çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Ancak bu dönemde teknoloji, sanayi, iktisadi ve kültürel alanlarda Avrupa ile Osmanlı Devleti arasında gelişmişlik açısından büyük farklar bulunmaktadır. Bu fermanların sonrasında Osmanlı aydınları bu farkı dengelemek için yeni yollar arayacaktır.

Sultan II. Abdülhamid kendi dönemi boyunca bir yandan iç sorunlarla mücadele ederken diğer yandan da gerisinde kaldığı Avrupa devletleriyle temasta bulunmak için çaba göstermiştir. Bu bağlamda devlet adamlarıyla birlikte çözüm yolları arayan II. Abdülhamid dönemin aydınlarını da oldukça önemsemiştir. Sultan II. Abdülhamid ülkeyi yeniden kalkındırmanın yollarını ararken, ülke içerisinde muhalif olarak birçok yeni grup ortaya çıkmıştır. Dört ayrı muhalif grubu dikkate alırsak, bu gruplar kendilerine yer edinmek için fikri ve fiili hareketlerde bulunmuştur. Bunlardan ilki Yeni Osmanlılar olarak ortaya çıkmış, ikincisi Bab-ı Ali etrafında toplanmış, üçüncüsü asker ve asker kökenlilerden oluşmuş, dördüncüsü ise din adamlarının etrafında topladıkları ile birlikte kurduğu bir gruptur. (Mardin, 1983, s. 58) Bu gruplardan Yeni Osmanlılar başta olmak üzere bir kısmı meşruti yönetimden yanayken, bir kısmı ise Batı'nın ilerleyişini dini açıdan değerlendirerek ülke içindeki batılılaşmayı tersi yönde şekillendirmeye çalışmıştır.

Yurtiçinde ortaya çıkan çeşitli grupların yanı sıra yurtdışında bulunan Osmanlı vatandaşları da Osmanlı Devleti'nin kötü gidişatı sebebiyle çeşitli görüşler etrafında toplanmıştır. Aynı görüşteki insanlar çeşitli cemiyetler oluşturmuş ya da var olan cemiyetlere katılmıştır. Bu dönemde İngiltere'de *Genç Türkler* olarak anılan Türk aydınları büyük destek görmüştür. (Kıbıl, 2023, s. 704) Hatta misafir olarak kaldıkları Londra'daki otelin adı Genç Türk Oteli olarak değiştirilmiştir. (Tanin, 3 Eylül 1324, s. 8)

Yurt içi ve yurtdışında yürütülen faaliyetlerin yanı sıra ülke içerisindeki gidişat iyice karmaşık bir hal almıştır. II. Abdülhamid'in İstibdat Politikası gün geçtikçe daha da baskıcı bir hal almış ve muhaliflere göz açtırmamaya başlamıştır. Bu sebeple çoğu muhalif yurtdışına kaçarak baskıcı rejimden uzaklaşmıştır. II. Abdülhamid'in baskı yoluyla yurtdışına kaçırdığı Osmanlı aydınları, II. Abdülhamid'in karşısına daha büyük bir muhalif topluluğu olarak çıkacaktır. Yurtdışına kaçan İttihatçılar Ahmet Rıza'nın etrafında toplanmış ve burada cemiyetin fikri görüşlerini tartışmaya devam etmişlerdir. Ahmet Rıza'nın etrafında toplanan aydınlar, Paris'te Meşrutiyet yanlılarına seslerini duyurmak istemiştir. Prens Sabahattin ve Lütfullah Bey öncülüğünde bir kongre düzenlenmesine karar verilmiştir. Bir an önce toplanıp Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu durumdan nasıl çıkaracaklarını konuşmak isteyen aydınlar, kongre tarihini hemen belirleyerek kongrenin 1902 yılının şubat ayında yapılmasına karar vermişlerdir. (Günay, 2015, s. 40) Özel bir mülkte yapılan kongrede Osmanlı halkını oluşturan birçok etnik üye katılmıştır. Bu kongrenin en önemli özelliği propaganda ve yayın yolu ile bir aşama kaydedemeyen cemiyet üyelerinin, değişim ve başarı elde edebilmeleri için fiili harekete yönlendirilmesidir. Bu aşamaya gelebilmeleri içinse silahlı kuvvetlerin çalışmalara dahil olması gerektiği kongrede sık sık vurgulanmıştır. (Demir H. , 2005, s. 37) Kongrede çeşitli fikir ayrılıkları yaşanmış ancak o fikir ayrılıklarına rağmen ortak bir payda olarak, Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ve Meşrutiyetin tekrar yürürlüğe koyulması hedefi benimsenmiştir. Ahmet Rıza ve arkadaşları yine İttihat ve Terakki Cemiyeti adıyla çalışmalarını sürdürmeye karar verirken, Prens Sabahattin etrafında toplananlar ise Teşebbüs-i Şahsi ve Âdem-i Merkeziyet adı altında fikirlerini savunmaya devam etmiştir. (Kavuncuoğlu, 2015, s. 121)

1902 yılında yapılmış olan I. Jön Türk Kongresi'nden sonra, 1907 yılına kadar anayasanın tekrardan yürürlüğe girmesi için fikri çalışmalar yürüten aydınlar, 1907 yılında tekrar bir kongre düzenleyerek gelinen son durum için değerlendirme yapılmasına karar vermişlerdir. II. Jön Türk Kongresi olarak bilinen bu kongre 27 Aralık 1907 tarihinde yapılmıştır. (Akşin, 1980, s. 58) Kongrede fikir ayrılıkları yerine fikir birliği hedeflenmiştir. İkinci kongrenin ardından silahlanma artık kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Nitekim Jön Türk Kongreleri adı verilen bu kongrelerin ikincisinde nihayet beklenen direniş şiddeti, kongreye katılan üyeler

tarafınca kararlaştırılmış, özgürlükçü ve meşruti düzen uğruna her şey göze alınmıştır. Devlet içinde tekrar bir direniş olacağı, direnişin kanlı olsa da devam ettirileceği kararı verilmiştir. Fiziksel güç ile muhalefet uygulanacağı, Cemiyet yanlısı devlet çalışanlarının yönetimi içerden işlemez bir hale getirmesi, ekonomik olarak idarenin zedelenmesi de (bunu vergileri geciktirerek yapmayı hedeflemişlerdir.) alınan bu kararlara dahildir. İttihatçılar tarafından ordu içerisindeki çalışanlara, yapacakları direnişin karşısında durmamaları gerektiğinin uyarısı yapılmıştır. Baktığımız zaman II. Jön Türk Kongresi'nde alınan bütün kararlar II. Meşrutiyet'in ayak sesleri olmuştur. (Ramsaur, 2013, s. 140)

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlı Devleti içerisinde hükümeti yıldırmak ve sultanı tahtan indirmek için almış olduğu kanlı direniş kararı, 1907 yılının sonları ve 1908 yılının başlarında etkisini yoğun bir şekilde göstermiştir. Bu bağlamda cemiyet, sultana ve hükümete gözdağı vermek amacıyla, sarayda ikamet eden saray mensuplarından bazılarını ölmek pahasına, öldürmeye karar vermiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, kendi nizamnamesinde bunu açıkça belirtmiş ve fedai bölükleri adını verdikleri genç subaylardan oluşan bölükler kurmuştur. Cemiyet merkezden gelen kararları hiçbir itiraz göstermeksizin uygulaması için kurduğu bu bölükleri gizlemiştir. Öyle ki kendi aralarında konuşurken bölük hakkında detay vermemiş, hatta bu bölüğe seslenecek olurlarsa bölükte bulunan hiçbir üyenin ismini kullanmamışlardır. Fedai bölüğü olarak bilinen bu bölüğe kendi aralarında seslenirken Doksan Dokuzuncu Bölük adını vermişlerdir. (Rauf, 2007, s. 36-40)

Jön Türk Kongrelerinden sonra İttihatçılar, Osmanlı topraklarını Avrupalı devletlerin kendi aralarında paylaştıkları hakkında bazı duyumları almıştır. Bunun yanı sıra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin içerisine Sultan II. Abdülhamid'in hafiyelerinin sızdığı duyumları da cemiyet üyelerini bir hayli kızdırmıştır. Bu da cemiyet içerisindeki subayların planlamış oldukları silahlı savunma ve saldırıyı gerçekleştirmesine yol açmıştır. Cemiyetin örgütlü bir şekilde ilerleyişi artık ortaya çıkmış, onlar için iki seçenek kalmıştır. Bunlardan biri saray tarafından imha edilecekleri gerçeği ya da örgütün bu hareketinin amacına ulaşacağı gerçeğidir. (Yerasimos, 2001)

1907 yılında silahlanmaya karar veren İttihatçılar, 1908 yılında II. Meşrutiyet'i kabul ettirmek için harekete geçmiştir. Fiili hareket için kollar

sıvanmış, askeri hazırlıklar başlamıştır. Bu bağlamda üçüncü ordu ilk isyan bayrağını Makedonya’da çekmiştir. (Yılmaz A. , 2023, s. 294) Makedonya’da yapılan bu isyanın asıl amacı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin varlığının halen devam ettiğini göstermektir. Cemiyet II. Meşrutiyet’in ilk adımı olarak Kaymakam Nazım Bey’e suikast düzenlemiştir. Nazım Bey 1908 yılında Selanik Merkez Kumandanı olarak görevini yapmaktaydı ancak 1908 haziran ayında Makedonya’da çıkan isyanın ardından cemiyetin bir an önce harekete geçmesinin ilk hedefi olmuştur. Olayın ardından her ne kadar inceleme başlatılmış olsa da II. Abdülhamid durumla yeterince ilgilenmemiş, bu durumda bir grup subayın II. Meşrutiyet’in ilanı için dağa çıkmasına fırsat doğurmuştur. Bu grubun başında, Yüzbaşı Niyazi⁴ adında bir subay bulunmaktadır. Daha sonra Makedonya dağlarında isyan ateşini yakan gruba katılanlar da olmuştur. Sonradan katılanlar ile 3 Temmuz 1908 tarihinde dağdaki toplam sayı iki yüzü bulmuştur. Bu iki yüz kişi arasında sadece subaylar değil siviller de bulunmaktadır. Cuma gününde, cuma namazına giden askerlerin yokluğunu fırsat bilen Makedonya dağlarındaki isyancı grup, cuma namazı vaktinde cephanelerde oluşan boşluğu değerlendirerek askeri araç gereç ihtiyaçlarını cephaneliklerden sağlamıştır. (Gümüüşsoy, 2008, s. 64-65) Dağdaki bu ekip epeyce güçlenmiş İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olan Niyazi Bey artık dağdaki iki yüz kişinin önderi olarak anılmaya başlamıştır.

Makedonya’da yaşanan hareketlilik halkın da katılımıyla Osmanlı Devleti’ni endişeye düşürmüştür. 22 Temmuz 1908 tarihinde II. Abdülhamid ile sözlü olarak anlaşmaya çalışan İttihat ve Terakki Cemiyeti, sultana bir mesaj göndererek Meclis-i Mebusan’ın açılması yönünde kesin bir talepte bulunmuştur. Geri çevrilmesi durumunda tepki olarak şiddetli ve silahlı bir harekete gireceklerini belirtmişlerdir. (Aydemir, 2018, s. 547) Makedonya’da gün geçtikçe daha fazla ses getiren ve diğer etnik grupların da katıldığı II. Meşrutiyet isyanları gittikçe büyümüştür. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin sultanı uyarmasının ardından iyice köşeye sıkışan II. Abdülhamid, sadrazamı ve paşalarıyla istişarede bulunarak, II. Meşrutiyet ile anayasanın tekrar yürürlüğe girmesine karar vermiştir. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti yanlıları memlekette mutluluk içerisinde gösteriler yapmıştır. Osmanlı Devleti’ndeki etnik unsurlar da

⁴ Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Hürriyet Kahramanı Resneyeli Niyazi Hatıratı, Örgün Yayınevi İstanbul 2003.

İttihatçıların Osmanlıcılık politikası doğrultusunda II. Meşrutiyet'i coşkuyla karşılamıştır. Ardından Makedonya'da dağa çıkan gruplar toplu olarak şehirlere dağılıp II. Meşrutiyet'in ilanından önce yapmış oldukları faaliyetleri sonlandırmaya karar vermişlerdir. (Bayur, 1991, s. 65)

II. Meşrutiyet tüm çabalar ışığında 23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilmiştir. Böylece İstibdat Devri adı verilen devir kapanarak II. Abdülhamid'in yetkileri kısıtlanmış, İttihatçıların yönetimde söz sahibi olduğu yeni bir dönem başlamıştır. (Shaw & Shaw, 1983, s. 324) Büyük bir hürriyet ortamı oluşturan II. Meşrutiyet'in ardından gözler Osmanlı Devleti'nin yeni yönetim şeklinin batılı devletlerce nasıl kabul görüleceğine çevrilmiştir. Bu konu hakkında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ana yayın organı olan İttihat ve Terakki Gazetesi, meşruti bir yönetim çerçevesinde yaşamının ve bu yöndeki gayretin Avrupa tarafından alkışlarla onaylanacağı şeklinde haberler yapmıştır. (İttihat ve Terakki, 6 Ağustos 1908, s. 1)

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihatçılar bir rahatlama içine girmemiş aksine daha çok çabalamaya başlamıştır. Daha çok yayılmayı hedefleyen cemiyetin fikirleri her geçen gün daha çok kişi tarafından benimsenmiş, gece dersleri adı altında özellikle gençler cemiyetin amaçları hakkında bilgilendirilmiş, fikri hareket güçlenmeye devam etmiştir. (Tanin, 14 Eylül 1909, s. 4)

İttihat ve Terakki Cemiyeti II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Cemiyet-i Mukaddese adıyla anılmıştır. (Tunaya, 1989, s. 402) Cemiyetin bu ismi almasının sebebi II. Meşrutiyet ile birlikte anayasayı kabul ettirebilmesidir. Ancak cemiyet bu unvanla birlikte kendini eleştiriye kapatmış ve bu konuda katı davranmıştır. Bu durum zaman zaman mecliste ve gazete başlıklarında eleştirilmiştir. Cemiyet üyeleri kendilerine yapılan kötü eleştirilere tepkisiz kalmayarak karşılık verirken ileriye gidip, cemiyeti eleştirenleri namussuzluk ve hamiyetsizlikle itham etmiştir. (Serbesti, 24 Mart 1325, s. 2)

İttihat ve Terakki Cemiyeti bütün çabalarının karşılığı olarak II. Meşrutiyet'i ilan ettirmiş ancak devlet idaresinde yönetime doğrudan katılamamıştır. Devlet yönetimine doğrudan müdahale edememeleri, cemiyet taraftarlarının tepkisine neden olmuştur. Gün geçtikçe cemiyetin yönetimde söz sahibi olmasını isteyenlere karşı da bir muhalif grup ortaya çıkmıştır. Bu grup II.

Meşrutiyet'e karşı olup şeriatın ortadan kaldırılmasına engel olmak için zamanla her yolu denemeye hazır bir hale gelmiştir. Böylece hükümete karşı çeşitli propaganda ve hareketler düzenlemişlerdir. (Yıldız, 2017, s. 106)

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı toplumunda yaşanan gelişmeler ideolojik olarak İttihat ve Terakki'nin daha çok benimsenmesine sebep olmuştur. Bunun yanı sıra cemiyet kendisine muhalif olanlara karşı katı tedbirler uygulamıştır. Muhalif gruplar içerisinde yer alan azınlıkları ise kısıtlamıştır. İttihatçıların katı tavırları ve kısıtlamaları sonucunda bir hükümet darbesi yapılmıştır. (Zürcher, 1987, s. 109) Bab-ı Ali'nin basılması ile yaşanan bu darbe sonucunda Enver, Talat ve Cemal Paşalar idareyi doğrudan ele geçirmiştir. İdareyi ele geçirenlerden Enver Paşa, öncesinde yapmış olduğu askeri başarılarının da etkisiyle hürriyet kahramanı olarak anılmaya başlamış, Bab-ı Ali Baskını ile de halkın sempatisini kazanmıştır. Enver Paşa, Almanya'da eğitim görmüş buradan öğrenmiş olduğu batı modeli ile Türk ulusal kimliğini yeniden inşa etmeyi hedeflemiştir. (Ericsson, 2011, s. 12-14)

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ülke içinde gençlere yönelik çalışmalar yapıldığını görmekteyiz. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yan örgütleri şeklinde kurulacak olan dernekler ile yeni bir genç modeli tasarlanacaktır. Bu dernekler paramiliter niteliklere dayanan kuruluşlardır. Gençleri yurdun savunulması için yetiştirecek olan dernekler, gençlerin örgütlenmesinde büyük rol oynamıştır. İttihatçılar, Avrupa'dan örnekle oluşturmak istediği paramiliter toplum hedefi doğrultusunda kurulmuş olan gençlik derneklerine her türlü desteği sağlamıştır. Gençlere dergiler vasıtasıyla izcilik tanıtılmış ve izcilik çerçevesinde yeni topluluklar kurulmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yan örgütlerinden sayılabilecek olan Türk Gücü Cemiyeti, Alman Pfadfinder⁵ örgütünden örnekle gençlere yönelik asker eğitimi ve spor faaliyetleri için dersler vermiştir. Türk Gücü Cemiyeti aynı zamanda Türkçülük akımının yayılması ve aşılmasında da büyük etki sağlamıştır. (Toprak, 1979, s. 95)

Cemiyete destek olanların yanı sıra karşısında duranlar da oldukça fazladır. Farklı etnik grupların İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gayrimüslimlere karşı nasıl bir davranış ve tutum içerisinde bulunacağına dair soru işaretleri, muhalif grupları

⁵ Alman İz Bulucu örgütü. (bir izci örgütüdür).

oldukça meşgul etmiştir. Özellikle merkezde sayıları oldukça fazla olan Rumlar için sürekli bu husus sorgulanmaktadır. Muhalif yayın organları durumu her fırsatta gündemde tutmaya çalışmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihatçılar, Rum Patrikhanesi ile İttihatçıların Osmanlılık politikasını benimsemesine rağmen dini değerler doğrultusunda Rumların Müslümanlarla eşit haklara sahip olmadığı yönünde anlaşmazlıklar yaşamıştır. Bu anlaşmazlıklar sonrasında Rum Patrikhanesi açıklamada bulunmuştur. Bu açıklama İttihatçıları rahatsız etmiştir. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif olan yayın organları Rum Patrikhanesi'nin yanlış anlaşıldığına dair açıklamalar yapmış ve Patrikhane'nin tekrar dinlenilmesi gerektiğini savunmuştur. (Sadayı Millet, 23 Ekim 1909, s. 1) Yayın organlarının bu haberi Rumların İttihatçılara karşı sorgulayıcı bir tutum sergilemesine sebep olabilecektir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendilerine muhalif olanlara sert tepkiler gösterdiği dönem, yayın organları tarafından yapılan haberlerde gözle görülür bir şekilde fark edilmektedir. Bu durumun ülke içerisinde büyük ayaklanmaların yaşanmasına sebebiyet vereceği düşünülmektedir. 31 Mart ayaklanması gibi bir ayaklanmanın yaşanmaması için sık sık uyarılarda bulunan muhalif basın organları, dış güçlerin hükümetin işlerine karışmaması gerektiğini, eğer hükümet işlerine dışarıdan müdahaleler devam ederse tekrar bir ayaklanma yaşanacağından endişe ettiklerini yazılarında sık sık belirtmiştir. (Sadayı Millet, 7 Şubat 1910, s. 1)

Muhalif grupların İttihat ve Terakki'nin kendilerine karşı duranlara sert tutum sergilediği düşüncesine karşı, cemiyet inkârcı bir tutum sergileyerek bu muhalif grupların yayın organlarının Rumlarca yönetildiğini söylemiştir. (Tanin, 14 Mart 1910, s. 2)

İttihat ve Terakki Cemiyeti Balkan Savaşları ve sonrasında kendisine muhaliflik yapan azınlıkların çıkardığı sorunlar sebebiyle yönünü Türkçülüğe çevirecektir. Bu bağlamda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yan örgütleri olarak tanımlanan derneklerde gençlere Türkçülük aşılanmıştır. Türk Ocakları haline gelen bu dernekler vasıtasıyla İttihatçılar, Balkan yenilgisinden sonra da yeni taraftarlar kazanmış ve fikirleri giderek daha çok yaygınlaşmıştır. Bu yan örgütlerden Türk Gücü Cemiyeti, *Türkün Gücü Her Şeye Yeter* anlayışı ile gençleri

askerliğe hazırlamış, askeri terbiye vererek, paramiliter toplum anlayışı hedefi doğrultusunda askeri bir millet oluşturmayı hedeflemiştir. (Toprak, 1979, s. 97)

2.1.4 İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İktidar Mücadelesi

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkede siyasi bir gerginlik baş göstermeye başlamıştır. Sait Paşa kabinesi, II. Meşrutiyet'in ilanının ardından istifa etmiştir. Onun yerine Kâmil Paşa kabinesi oluşturulmuştur. Bu süreçte Makedonya'da bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk temsilcilerinden Talat Bey, Cavit Bey, Kurmay Binbaşı Cemal gibi isimler ülkeye dönmüş ve sürgün cezaları kaldırılmıştır. (Aydemir, 1973, s. 52) Kâmil Paşa ve cemiyet arasında bir süre sonra anlaşmazlıklar çıkacaktır.⁶

İttihat ve Terakki, II. Abdülhamid'i tahttan indirmemiş ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra II. Abdülhamid'in yetkilerini büyük oranda kısıtlamıştır. Yönetimde İttihatçıların fikir ve görüşleri önemli bir yer almıştır. II. Meşrutiyet'in ilanının akabinde Bab-ı Ali ve sarayın gücü iyice zayıflamıştır. Bu zayıflık sebebiyle yönetimde inisiyatif İttihat ve Terakki Cemiyetine geçmiştir. Aslında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin istediği olmuştur. Çünkü cemiyet II. Abdülhamid'i tahttan indirmeyerek yönetimi devralmanın yerine yönetimi perde arkasından, kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmeyi tercih etmiştir. Paşalara verecekleri talimatlar ile ülkeyi perde arkasından yönlendirme kararı alan İttihatçıların, aslında bir nevi iktidar oldukları da söylenebilir. İttihatçıların ülkenin yönetimi için benimsedikleri iktidar tarzı (yönetimi yönlendirme) -yap, yapma iktidarı- olarak adlandırılmıştır. Bu durum İttihatçıların, yönetimde nelerin yapıp, yapılmayacağına ne denli etkisi olduğunu göstermektedir. (Akşin, 2009, s. 126)

Yönetimi eline alan cemiyet katı bir şekilde işe koyulmuş, ilk olarak kendilerine muhalif olan kişileri görevden uzaklaştırmıştır. Böylece İttihatçıları kendilerine yakın olan paşalarla yeni bir hükümet kuracaktır.⁷ Yönetimdeki ilk adımının ardından Meclis-i Mebusan toplantıya davet edilmiş ve böylece Osmanlı Devleti bir seçim sürecine girmiştir. Ülkede seçim öncesi saray yanlıları için kasvetli bir hava mevcutken, İttihat ve Terakki yanlıları bir bahar havası

⁶Bu sebeple Kamil Paşa seçimlere Ahrar Fırkasından aday olacak ve seçimi kazanmayacaktır.

⁷ Bu durum 31 Mart Vakasından sonra yaşanmıştır. Ahmet Tevfik Paşa Hükümetine son verilmiş, yeni hükümet kurma görevi Hüseyin Hilmi Paşa'ya verilmiştir. (Kaymaz, s. 1)

içerisindedir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra seçim kanunu yürürlüğe girmiş, bu kanun 1908 seçimlerinde uygulanmıştır. Bu kanuna göre; Kanun-i Esasi'ye de otuz olan seçmen yaşı yirmi beşe düşürülmüştür. Ayrıca seçmen olacak kişinin Osmanlı vatandaşı olması ve vergi ödemesi gerekmektedir. (Tuncer E. , 2003, s. 27)

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendilerine muhalif olanlara karşı sert tutumu gün geçtikçe daha da ilerlemiştir. Nitekim İttihat ve Terakki, kendilerine muhalif olan Serbesti Gazetesi'ne çokça uyarıda bulunmuştur. Aldırış etmeden yazılarına devam eden bu gazetenin başyazarı olan Hasan Fehmi, bir suikasta kurban gitmiştir. İttihat ve Terakki muhalifleri, bu suikastı İttihatçıların yapmış olabileceği yönünde çeşitli ithamlarda bulunmuştur. (Koçak, 1992, s. 31)

1908 seçimleri Türk siyasi tarihi için de oldukça önemlidir. İlk defa çok partili bir seçim geçirecek olan Türk halkı sandığa gidecek, ve kendisine sunulan parti seçeneklerinden birini seçecektir. Bu seçimde İttihat ve Terakki'nin yanı sıra Prens Sabahattin öncülüğünde kurulan Ahrar Fırkası da dikkat çekmektedir. Öne çıkan bu iki grup dışında, birkaç azınlık grubu da kendisine seçim programı oluşturmuştur. Azınlıklar daha çok kendi ulusları için siyasi menfaatler gözeterek çeşitli taleplerde bulunmuştur. Ahrar Fırkası ve İttihat Terakki ise daha çok ademi merkezietçi bir tutum ile program hazırlamıştır.⁸ (Akşin, 2009, s. 173) 11 Aralık 1908 tarihinde seçimler yapılmış, İttihat ve Terakki Cemiyeti mecliste büyük çoğunluğunu ele almıştır.

17 Aralık 1908 tarihinde Meclis-i Mebusan resmi olarak açılmış, Meclis Başkanlığı görevine Ahmet Rıza Bey getirilmiştir. (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 17 Aralık 1908) Meclis Ayasofya yakınlarındaki bir adliyede görkemli bir şekilde açılmıştır. Mebusların çoğunluğu II. Abdülhamid'in istibdat politikasının karşısındadır. Meşrutî yönetim yanlısı olan birçok mebus II. Abdülhamid'in istibdat politikası sebebiyle II. Meşrutiyet'in ilanından önce sürgüne gönderilmiş veya

⁸ Aslında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin söylemleri ve istekleri (özgürlük, demokrasi) II. Meşrutiyet öncesi Kanun-i Esasi'nin içeriğinde de görülmektedir. Ancak Sultan II. Abdülhamid'in onayı ile yayınlanmış olan Kanun-i Esasi, monarşi sistemini yalnızca biçimsel olarak kapatmıştır. Kanun-i Esasi'nin ilanından sonra 1876 aralık ve 1877 yılının ocak ayı arasında parlamento seçimi yapılmıştır. Ardından 19 Mart 1877 tarihinde Meclis-i Mebusan açılmıştır. Ancak Meşrutiyet karşıtı eylemler sebebiyle Meclis-i Mebusan'ın amaçladığı demokratik uygulamalar başlasa da bir sonuca varamamıştır. 13 Aralık 1877 tarihinde İkinci defa açılan Meclis-i Mebusan benzer sebepler ile 14 Şubat 1878 tarihinde tekrar kapatılmıştır. (Kızıltan, 2006, s. 251) Bundan sonra 1908 yılına kadar parlamento bir daha hiç toplanmıştır. (Zürcher, 1987, s. 30)

cezalandırılmıştır. Bu sebeple meşruti yönetimin korunması için büyük bir birlik görülürken, fiiliyatta esneklik ve fikir ayrılıkları yaşanmıştır. (Kara, 1999, s. 66)

Saray ve İttihat Terakki arasında büyük bir rekabet elbette ki vardır. Ancak dışarıya yansıtılan bir barış havası içerisinde ortak kararlar alındığı yönündedir. Nitekim meclis açılışında Ahmet Rıza Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin padişaha teşekkür ederek kendilerine sarayı tahsis etmesinin karşılığında vatan için güzel işler yapacaklarının teminatını sözlü bir şekilde vermiştir. (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 14 Kasım 1909, s. 2) Bu da bizlere padişahın kendi istek ve arzusuyla İttihat ve Terakki ile iş birliği içerisinde olduğunu göstermektedir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetim tarzı ikili bir yapı ortaya koymuştur. Böyle bir yapı cemiyetin sık sık sorunlar yaşamasına neden olacaktır. Nitekim görünürde parlamentonun dışında kalan İttihat ve Terakki Cemiyeti parlamentoyu kendi gölgesinin altında yönetmeyi tercih ederek halk ile meclis arasında bağlantı kurmayı hedeflemiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti 1913 yılına kadar toplamda 3 kabine değiştirmiştir. 1909 yılı başlarında Kamil Paşa kabinesinde İttihat ve Terakki yanlısı sadece bir kişinin yer alması, zaten iyi gitmeyen İttihat Terakki Cemiyeti ve Kamil Paşa münasebetlerinin iyice göze batmasına neden olmuştur. Kamil Paşa'nın ardından tamamen İttihat Terakki hükümeti diyebileceğimiz İbrahim Hakkı Paşa kabinesi kurulmuştur. 1912 yılında Bab-ı Ali baskını sebebiyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yaşamış olduğu sarsıntı, cemiyet ile iktidarın uzaklaşmasına neden olmuş, İbrahim Hakkı Paşa'dan sonra Mahmut Şevket Paşa kabinesinin kurulmasıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarı mutlak bir şekilde elinde tutmayı başarmıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarla olan sınavı sırasında halk kendisinde birçok şeyi hak görerek, özellikle devlet memurlarına karşı çeşitli baskılarda bulunmuştur. Bu baskılardan bazılarının sonucu memurların değişmesine kadar gitmiştir. Bazı valiler raporlarında bu durumdan yakınlıkla memurların görevlerinden baskı sebebiyle ayrılacağı ve yerlerini başka memurlara bırakacakları korkusunun olduğundan bahsetmiştir. (BOA MKT 2687/100, 8 ZA, 1326)

2.1.4.1 31 Mart Vakası

İttihatçılar bir devrim gerçekleştirmesine rağmen henüz (31 Mart 1909 tarihine kadar) II. Abdülhamid'i tahttan indirememiştir. Kendilerinde bu güveni uzun bir süre bulamayan İttihat ve Terakki için bir neden ortaya koyacak olursak, cemiyetteki kişilerin özellikle devlet yönetiminde yeterince tecrübeli olmamasını gösterebiliriz. İttihatçıları sürekli gözlemleyen Mustafa Kemal'in, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra cemiyetteki tecrübesizliğin, devlet idaresi aşamasında gün yüzüne çıkacağını daha önce vurguladığı bilinmektedir. Nitekim durum Mustafa Kemal'in düşündüğü gibi olmuş II. Meşrutiyet'in ilanının ardından devlet idaresi Kamil Paşa, Sait Paşa gibi Osmanlı Devleti'nin yaşlı paşalarına bırakılmıştır. (Atay, 1984, s. 53)

II. Meşrutiyet'in başarısını elde eden İttihatçılar, iktidarı bütünüyle elinde tutamadıkları için bir süre sonra eleştirilere maruz kalmıştır. Eleştirilerin artmasını göz ardı etmeyen Ahmet Rıza Bey, bu durumu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önemli isimleriyle paylaşmıştır. Durum böyleyken devletin önemli kademelerine cemiyetten kişilerin getirilmesine karar verilmiştir.⁹ (Ahmet Rıza Bey'in Anıları, 1988, s. 35) Bu kararın ardından kafalardaki soru işaretleri bir bir ortaya dökülmeye başlamıştır. Bu soru işaretleri çoğunlukla İttihatçıların iktidara tam olarak hakim olamaması üzerinedir. Önceleri, halk ve II. Abdülhamid yanlısı yöneticiler tarafından eleştirilen İttihatçı yönetim tarzı ilerleyen süreçte ordu mensupları tarafından da eleştirilmiştir. Eleştiriler genel olarak, İttihatçıların kendini iktidara layık görmemesi cevabı etrafında toplanmıştır. Gün geçtikçe Anadolu'ya kadar yayılan bu söylentiler cemiyetin imajını da etkilemiştir. Tüm bunlar II. Meşrutiyet'in her şeyi düzeltebileceği inancını sarsmış, ve ülke içerisinde bir kaos ortamı oluşmasına sebep olmuştur. Sadece halk ve cemiyet içerisinde değil ordu içerisinde de sesler yükselmiş ve bu durum orduda bölünmelere yol açmıştır. Özetle ülkeyi 31 Mart Vakası adı verilen sürece hazırlayan; İttihatçıların iktidardaki tecrübesizliği, orduda ve ülke içerisinde yaşanan karmaşadır.

Ülkede yaşanan gerginlik elbette ki bir sonuca ulaşacak ve büyük bir olayın yaşanmasına sebebiyet verecektir. İlk kıvılcım avcı taburlarından gelmiştir.¹⁰

⁹ Dahiliye Nezaretine Talat Bey, Maliye Nezaretine ise Cavit Bey'in getirilmesine karar verilmiştir.

¹⁰ Avcı Taburları o dönem İstanbul'da bekçilik için görevlendirilen gruptur.

Ancak fitili ateşleyen olay olarak Hasan Fehmi¹¹ cinayetini gösterebiliriz. 6 Nisan 1909 tarihinde saldırıya uğrayan Hasan Fehmi Bey öldürülmüştür. Cinayet faili meçhul bir şekilde kalmıştır. Polis memurlarının olay yerine erken ulaşmasına rağmen katilin yakalanmaması büyük eleştirilere sebebiyet vermiştir. Bunun üzerine bir komisyon hazırlanarak, bu polislerin herhangi bir ihmali olup olmadığı konusunda araştırma yapılmıştır. (BOA ZB 353/73)

İttihatçıların, Hasan Fehmi Bey cinayeti için yaptığı araştırmalar, muhalif gruplar başta olmak üzere halkı ikna etmemiş, ülkedeki gerginlik artarak devam etmiştir. Dönemin muhalif gazeteleri olan Serbesti Gazetesi, Mizan Gazetesi ve İkdam Gazetesi, Hasan Fehmi Bey'in katledilmesini, gazetelerde yapılan sert eleştiri ve bu eleştirilerle muhalefetin halka kadar ilerlemesine bağlamıştır. (Cevat, 1985, s. 46) Bu muhalif gazetelerin yanı sıra halkı ve orduyu sürekli duyarlı olmaya davet eden Volkan Gazetesi, aslında 31 Mart olayının en büyük kıskırtıcısı olarak görülmektedir. (Akşin, 2009)

Bir yandan muhalefet gittikçe güçlenirken diğer yandan ise İttihatçıların gücü giderek azalmaya başlamıştır. Böyle bir ortam içerisinde ilk adım askeri muhalefetten gelmiştir. 31 Mart İsyanı, gece Avcı Taburu alaylı askerlerinin zabitleri kışlaya hapsedmesi ile başlamıştır. İsyancı grubun meydanında toplanmasıyla (Tunaya, 2003, s. 117) devam etmiştir. İsyancı grubun en belirgin sloganı “Şeriat İsteriz” olmuştur. Talepleri ise Hüseyin Cahit, Ahmet Rıza, Bahaettin ve Talat Beyler gibi, İttihatçıların önde gelen kişilerinin mebusluktan çıkarılması ve Harbiye Nazırı Ali Rıza ile Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın geri çekilmesidir. Ayrıca başlarındaki mektepli subayların gidip yerine eski subayların iade edilmesini, ülkeye verdikleri zarardan dolayı affedilmeyi de istemişlerdir. (Yüceer, s. 1)

İsyancılar, Meclis-i Mebusanı toplayıp isteklerini kabul ettirmek için çabalarken, mecliste yeterli sayıda mebus toplanamamıştır. Yeterli sayıda mebus olmamasına rağmen isyancıların baskısı sebebiyle talepleri kabul edilmiştir. Sonrasında Ahmet Tevfik Paşa liderliğinde, yeni kabinenin kurulması sultan tarafından onaylanmıştır. Ordu içerisindeki değişiklik taleplerinin

¹¹ Hasan Fehmi Bey II. Meşrutiyet'in ardından İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni çok sıkı bir şekilde eleştiren, en büyük muhalif gazetelerinden biri olan Serbesti Gazetesinin başyazarlarındandır.

gerçekleştirilmesi ve şeriatın tamamı ile uygulanması için bir kısım asker davet edilmiştir. Bu sırada İstanbul'da yüz civarında cinayet işlenmiş, Yıldız Sarayı bombalanarak Binbaşı Ali Kabuli öldürülmüştür. (Özcan, 2007, s. 10)

İsyanın bilançosu giderek artarken Hareket Ordusu isyanı bastırmak için hazırlıklar yapmaktadır. Mustafa Kemal'in kurmay başkanlığı görevinde bulunduğu Hareket Ordusu, 15 Nisan 1909 tarihinde isyanı bastırmak amacıyla Selanik'ten yola çıkmıştır. Hareket Ordusu 22 Nisan günü İstanbul'da yaşananları son kez gözden geçirip II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine karar vermiştir. Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal ve Hüsnü Paşa tarafından kaleme alınmış bir beyanname yayınlanarak isyanı bastırma konusunda Hareket Ordusu'nun kararlılığı ortaya konmuştur. 23-24 Nisan arasında Beşiktaş'a giren Hareket Ordusu burada isyancılarla çatışarak, isyancıları dağıtmıştır. (Yüceer, s. 2) Ertesi gün Selimiye kışlasının Hareket Ordusu tarafından ele geçirilmesi isyanın büyük oranda kontrol altına alınmasını sağlamıştır. 25 Nisan günü Hareket Ordusu bildiri yayınlarak sıkı yönetim ilan etmiştir. 27 Mayıs 1909 tarihinde meclisin aldığı karar ile II. Abdülhamid tahttan indirilerek yerine V. Mehmed getirilmiştir. (Özcan, 2007, s. 10)

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sonunu getirileceği umudunu taşıyan bu olay aksine cemiyetin dış politikadaki tutumunu olumlu bir şekilde etkileyerek kiminle aynı gemide olacağını belirlemiştir. Bu olaydan önce İngiltere II. Meşrutiyet'in ilanını desteklediği için, II. Meşrutiyet'ten sonra kurulan hükümetler dış politikada İngiliz yanlısı bir tutum sergilemiştir. Ancak 31 Mart vakası işleri tam tersine çevirerek İttihat ve Terakki iktidarının Almanya yanlısı bir siyaset izlemesine sebep olmuştur. Çünkü İngiltere 31 Mart ayaklanmasında İttihat ve Terakki'ye muhalif olanları desteklemiş, Almanya ise ayaklanmayı bastıran Hareket Ordusunu desteklemiştir. (Kaymaz, s. 5-6)

2.1.4.2 Bab-ı Ali Baskını

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti tek başına iktidar olmayıp, iktidarın arkasında yönetimde olmayı tercih etmiştir. Cemiyet üyelerinin ülke yönetimi konusunda tecrübesiz oldukları aşikardır. Ancak her geçen gün iktidar adına karar alan İttihatçılar, daha çok tecrübe sahibi olmuştur. Osmanlıcılık politikası adı altında ülkeyi birlik ve beraberlik içinde tutmaya

çalışmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda ülkenin modernleşmesi açısından yapılan çalışmalar yerini çıkan isyanlar sebebiyle bir savunmaya bırakacaktır.

Sultan II. Abdülhamid yanlıları hiçbir zaman İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni benimsememiş, yaptığı çalışmalara her zaman karşı durmuştur. Bir yandan İttihat ve Terakki taraftarları, İttihatçıların söz sahibi olması sebebiyle ülkede memnuniyet içerisinde yaşarken, diğer yanda II. Abdülhamid taraftarları her geçen gün daha büyük bir muhalif hareketle cemiyetin karşısında durmaktadır. Muhalif grubun her geçen gün biraz daha göz önünde olup, daha çok taraftar toplamasının yanı sıra Balkanlarda sürekli bir kaos ortamı bulunmaktadır. 1911 yılında isyanlarla kendini gösterecek olan muhalif hareketler, ülke içerisinde büyük kargaşaların yaşanmasına sebep olacaktır. Süregelen yıllar içerisinde Balkanlardaki isyanlar savaşa dönüşmüş, 1912-1913 yıllarında Balkan Savaşları yaşanmıştır. (Küçük, 1992, s. 23-24) Osmanlı bünyesinde bulunan tüm halkı Osmanlılık düşüncesiyle bir arada tutmaya çalışan İttihatçılar, Balkan savaşlarından sonra zaten meyilli oldukları Türkçülük politikasını benimsemiştir. Dönemin hükümeti Kamil Paşa, Balkan Savaşları'ndan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni sorumlu tutarak, savaşın ardından cemiyete çeşitli baskılarda bulunmuş, İttihatçıları iktidarın arka planında tutmuştur.

Balkan Savaşları'ndan sonra Kamil Paşa, Edirne'nin karşılıklı anlaşmalar sonucunda Osmanlı sınırları içerisinde kalması gerektiğini savunurken, İttihatçıların Kamil Paşa'nın bunu hangi tavizler karşılığında onaylayacağına dair şüpheleri vardır. Nitekim dış devletlerin, Edirne'nin Osmanlı sınırlarında kalmasına izin verilmesi karşılığında kendilerinin belirleyeceği bir Müslüman vali ile Edirne'nin yönetilmesini istiyordu. Barışçıl bir yolla Edirne sorununu çözmeye çalışan Kâmil Paşa, dış güçlerin bu teklifini kabul etmeyi düşünmektedir. (Bayur, 1991, s. 244)

Kamil Paşa'nın Edirne hakkındaki düşüncelerini kabul etmeyen İttihatçılar, ordunun içinde çeşitli propaganda faaliyetleri yapmaya başlamıştır. Birçok bildiri yayınlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Edirne'nin tam bağımsızlığı için savaşılmaması gerektiğini savunmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile aynı fikirde olan birçok ordu mensubu, hükümetin vermiş olduğu bu karara muhalif bir tutum sergilemiştir. Bu bağlamda eli güçlenen İttihatçılar Kamil Paşa'yla uzlaşma yoluna gitmiş ve görüşmek istemiştir. Kasım 1912 yılında cemiyet ile Kamil Paşa

hükümeti görüşmüş ancak herhangi bir ortak paydaya varılamamıştır. Kamil Paşa'nın bu hareketinin ardından İttihatçılar artık fiili olarak harekete geçmeye karar vermiş ve yapacakları hazırlıklar için çeşitli görüşmeler yürütmüştür. Artık açıkça bir darbeye hazırlanan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1912 yılının 25 Aralık gününde gizli bir toplantı yaparak, cemiyetin önde gelen üyeleri ile hükümeti devirmeyi planlamıştır. Ardından yapmış oldukları bir diğer toplantı ile planlama aşamasında alınan bu karar, kesin bir sonuca varmış ve hükümet darbesi netleşmiştir. Yapılan ilk toplantıda Ali Fethi Okyar dikkatleri üzerine çekmiş, hükümete yapılacak olan darbe için çeşitli itirazlarda bulunmuştur. Ali Fethi Okyar'ın itirazı üzerine sonuçsuz kalan darbe girişimi kararı, yapılacak olan ikinci bir toplantı ile onaylanacaktır. Bu ikinci toplantıda Ali Fethi Okyar olmadığı için itiraz ile karşılaşılmamış, darbe kesin onay almıştır. (Soko, 2011, s. 55-58)

1913 yılının başında alınan hükümet darbesi kararı, 23 Ocak'ta kesin bir neticeye varacaktır. 23 Ocak sabahı Talat Paşa, Kamil Paşa ile görüşmüş teslim olması için ona son bir şans vermiştir. İstifa etmeye davet edilen Kamil Paşa, bu daveti reddetmiştir. Kamil Paşa'nın bu kararından sonra Enver Paşa öncülüğünde bir grup)sivillerin ve askerlerin de içinde bulunduğu) hükümet binasını basmış, büyük bir kargaşa ortamı yaşanmıştır. (Türkgeldi, 1949, s. 85-88)

Babı-ı Ali Baskını adı verilecek olan bu baskın sonucunda Harbiye Nazırı Nazım Paşa kargaşada vurularak hayatını kaybetmiştir. Bab-ı Ali baskının ardından II. Balkan Savaşı başlamıştır. I. Balkan Savaşı'nda Kamil Paşa'ya darbe yapılmasına neden olan Edirne-Kırklareli Osmanlı Devleti'ne tekrar bağlanmıştır. İttihatçılar Edirne ve Kırklareli'ni tekrardan Osmanlı topraklarına bağımsız bir şekilde kavuşturmuş, bu durum İttihatçıların ülke içerisindeki hakimiyetini güçlendirmiştir. Bu olaydan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarda yönetimi tümüyle ele geçirmiştir.

2.2 İttihat Ve Terakki Cemiyeti'nin Avrupa Politikası

Osmanlı Devleti'nin diplomasi alanında modern bir yola girmesini aslında III. Selim ile başlatabiliriz. Ancak diplomasiinin resmi bir nitelik taşıması Hariciye Nezareti ile olmuştur. Reformlarıyla ön plana çıkan II. Mahmut, Hariciye Nezareti'ni geliştirirken, diplomaside çağa ayak uydurmayı hedeflemiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin dış politikasında özellikle 1800'lü yıllarda bir istikrarsızlık

mevcuttur. Bu istikrarsızlık, 1836-1899 yılları arasında Hariciye Nezareti'nin elli iki defa değişmesi ile apaçık ortadadır. (Çelik, 2019, s. 64)

19. yüzyıl içerisinde sanayisini başarılı bir şekilde geliştirmiş ve siyasi birliğini tamamlamış olan Avrupalı devletler, dünyadaki farklı ülkelerin yeraltı kaynaklarından yararlanmak için yarışa girmiştir. Bu sebeple 19. yüzyılın Avrupalı devletler için bir rekabet içerisinde geçtiğini söyleyebiliriz. 19. yüzyıl sonlarına doğru giderek artan bu rekabet genellikle İngiltere, Fransa ve Almanya arasındaki dengeleri büyük ölçüde etkilemiştir. Avrupalı devletler için Osmanlı sınırları stratejik olarak önemli bölgelerden oluşmaktadır. Osmanlı Devleti'nin jeopolitik yapısı kendisine avantajlar sunduğu gibi aynı zamanda dışarıdan tehditlerin oluşmasına da sebebiyet vermiştir. Osmanlı Devleti'nin güç kaybını fırsat olarak bilen Avrupalı devletlerden bazıları, Osmanlı Devleti aleyhine stratejiler oluşturarak çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. (Selvi, Şahin, & Demir, 2006, s. 39)

Osmanlı Devleti'nin dış politikasında kırılma noktası olarak II. Meşrutiyet'i gösterebiliriz. Sultan II. Abdülhamid devrinde daha çok Alman yanlısı bir dış politika izlenmiştir. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanı ile yönetimde söz sahibi olan İttihatçıların, dış politikada Fransa ve İngiltere tarafına kaydığını görmekteyiz. İttihatçı aydınlar genellikle İngiltere ve Fransa'nın hareketli liberal düşüncelerini kendilerine aksettirmişlerdir. İttihatçıların bu zamanlarda Almanya'dan uzak kalmalarının, Sultan II. Abdülhamid politikasının yanı sıra, Almanya'nın Bismarck yönetimiyle otoriter bir siyaset tarzı benimsemiş olmasıdır. Özellikle II. Abdülhamid'in padişahlık döneminde Alman yanlısı bir politika izlemesi, İttihatçıların II. Meşrutiyet'ten sonra dış politikada Almanya'ya olan güvenin sarsılmasına sebep olmuş ve Türk dış politikasının bu dönemde İngiliz-Fransız eksenine kaymasına yol açmıştır.

İttihatçıların dış politikadaki başarısızlığına genel olarak bakacak olursak, ilk etapta dış politikada sağlam bir kadro kuramadığını gözlemlemiş olacağız. Bazı kaynaklara göre İttihatçılar dış politikada yabancı ülkelerin etkisi altında kalmak istememesine rağmen Almanya'nın boyunduruğuna girmiştir. (Sazanov, 2002, s. 146)

2.2.1 İngiltere ve İttihat Terakki

İngiltere, Osmanlı Devleti dış politikasında önemli bir yere sahiptir. İngiltere, genellikle müttefiklerine bile hükmeden bir devlet olmuştur. (Brummet, 2003, s. 252) Sultan II. Abdülhamid, her ne kadar Almanya yanlısı bir denge politikası izlemiş olsa da İngiltere ile ilişkilerinin bozulmaması hususunda oldukça dikkatli davranmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, çalışmalarını sürdürdüğü dönemde Sultan II. Abdülhamid Almanya yanlısı bir politika izlediği için İttihatçılar, daha çok İngiltere'nin desteğini almayı önemsemiştir. II. Abdülhamid Almanya yanlısı politikasının yanında İngiltere ile tamamen bağları kopartmamıştır.

İngiltere, II. Meşrutiyet'i desteklediğini belirtmiştir. Hatta bazı kaynaklara göre İngiltere, İttihatçıların çalışmalarını Meşrutiyetten önce fiili olarak da desteklemiş ve maddi yardımlarda bulunmuştur. İngiltere'nin II. Meşrutiyet'e vermiş olduğu bu destekten Paris'te yayınlanan Journal De Debats gazetesinde de bahsedilmiştir. (Bozkurt, 1996, s. 82)

İngiltere, bu dönemde dünyanın en güçlü sömürgeci devletiydi. Sömürgecilik sayesinde büyük bir büyüme yakalayan İngiltere, Osmanlı Devleti'nin de bir çok bölgesi ile ilgili planlar yapmış ve bu çerçevede 1878 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü olumsuz yönde etkileyecek bariz bir adım atmamıştır. Ancak 1877-1878 yılları arasında yapılan Osmanlı-Rus savaşından sonra Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunmayı bir kenara bırakmıştır.¹² (Selvi, Şahin, & Demir, 2006, s. 40)

İngiltere ve Almanya, Osmanlı Devleti toprakları için adeta bir yarış içerisine girmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in, Almanya yanlısı bir politika izlemesi ve II. Meşrutiyet'in ilanından sonra iktidarda söz sahibi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin daha çok İngiltere'ye yakın olması, birçok söylentiye beraberinde getirmiştir. İngiltere ve Almanya II. Meşrutiyet'in ilanının ardından kendi aralarında görüşmeler düzenlemiştir. İngiliz kralı Almanya'ya, Alman İmparatoru

¹² İngiltere'nin 1878 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunmasının sebebi, Osmanlı Devleti topraklarının tek bir gücün eline geçmesini istememesidir. Bu savunmayı da özellikle Rusya'ya karşı yapmıştır. Çünkü Rusya dönemin büyük güçlerinden olduğu için Osmanlı Devleti'nin topraklarına tek başına hakim olabilir ve İngiltere'ye hiçbir sömürge hakkı tanımayabilirdi.

ise Londra'ya giderek temasta bulunmuşlardır. İngiltere ve Almanya İttihatçıların dış politikada ayrı yerde tuttuğu iki devlettir. Almanya ve İngiltere'nin karşılıklı ziyaretlerinin Osmanlı Devleti ile ilgili olabileceği yönündeki haberler (İttihat ve Terakki, 13 Ağustos 1908, s. 1), Osmanlı halkını endişeye sürüklemiştir. Çünkü Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti toprakları üzerinde bir sömürge yarışında olduğu aşikardır.

İttihat ve Terakki iktidarı, henüz yeni söz sahibi olduğu yönetimde birçok sorunla karşılaşmıştır. Bunların başında gelen Bulgaristan'ın bağımsızlığı meselesi, İngiltere tarafından dikkatli bir şekilde takip edilmiştir. Kendi yayın organı olan İttihat ve Terakki adlı gazetede, Avusturya-Macaristan, Almanya ve İngiltere'nin, Bulgaristan'ın bağımsızlığı konusundaki görüşlerini yazarak, memnun edilmesi gereken devletin İngiltere olduğunu belirtmiş ve diğer muhaliflerin ise diplomasi ile elde tutulması gerektiğini açıkça belirtmiştir. (İttihat ve Terakki, 6 Ekim 1908, s. 1) Bu haber 1908 yılı içerisinde İttihat ve Terakki'nin İngiltere yanlısı bir politika izlediğini göstermektedir.

İngiltere'ye baktığımız zaman, Osmanlı Devleti'nin topraklarına göz diktiğini ve burayı kendi sömürgesi haline getirmek istediği aşikardır. Bu bağlamda 20. yüzyılın başlarında siyasi birliğini tamamladıktan sonra büyük bir güç olarak tarih sahnesine çıkan Alman İmparatorluğu, İngiltere'nin rakibi olmuştur. Diğer yandan ise Fransa'nın da güçlü bir sömürge devleti olması ve topraklarını genişletmeye çalışması İngiltere'nin politikasını yeniden düzenlemesine sebep olmuştur.

İngiltere, Almanya'nın Osmanlı Devleti'yle halifelik münasebeti sebebi yakınlaşmasına karşın düzenlediği yeni politikasında yukarıda bahsettiğimiz Osmanlı Devleti toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçmiştir. (Soy, 2007, s. 165) İngiltere artık Osmanlı Devleti'ne tamamen karşı bir politika ve tutum içerisine girmiş, akabinde önce Fransa ardından ise Rusya ile iş birliği yaparak Almanya'yı etkisiz bir hale getirmeyi hedeflemiştir. Hatta 1911 yılında Osmanlı Devleti, İngiltere'nin kendisiyle ittifak yapmak için kapısını çalmış ancak İngiltere, Fransa ve Rusya ile girmiş olduğu ittifak ilişkisi münasebetiyle tarafsız kalmıştır¹³.

¹³ Osmanlı Devleti'nin İngiltere'yle ittifak olmak istemesinin sebebi 1911' de Libya'nın İtalya tarafından işgal edilmiş olmasıdır.

Ancak sonrasında İngiltere'nin ittifak teklifini tamamen reddettiğini göreceğiz. (Balcı, 2017, s. 39)

İngiltere, Fransa ve Rusya'yla işbirliği içerisine girdiği andan itibaren kararlı bir şekilde bu yolda devam etmiştir. İttihat ve Terakki yönetiminde söz sahibi olduğu dönemde iki defa İngiltere ile ittifak yapmak istemiş ve bu durum İngiltere tarafından reddedilmiştir. İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin bu teklifini reddetmesine rağmen, iki ülke arasında donanma ve teknolojik silah alışverişi için toplantılar yapılmıştır. Osmanlı Devleti İngiltere'den silah sipariş etmiştir. Ancak 1914 yılında İngiltere ödemesini almasına rağmen bu siparişlere I. Dünya Savaşı'nın başlaması sebebiyle el koymuştur. Bu durum 5 Kasım 1914 Osmanlı ve Almanya İttifakı karşısında İngiliz hükümetinin Osmanlı'ya savaş açması ile devam etmiştir. (Kocatürk, 2010, s. 731-732)

2.2.2 Fransa ve İttihat Terakki

Fransa, İttihat ve Terakki Cemiyeti için önemli bir ülkedir. Cemiyetin fikri temelini oluşumundan itibaren takip ettiği Fransız tarzı düşünceler, cemiyetin fiili hareketinde de oldukça etkili olmuştur. Nitekim Fransız İhtilalinden sonra ortaya çıkan ve bütün dünyada etkisini gösteren akımlar, Osmanlı aydınlarının da dikkatini çekmiştir. (Çiğdem, 2009, s. 112-113) Bu akımlar sayesinde Osmanlı aydınları hemen hemen aynı fikirler etrafında toplanmıştır. Böylece aynı fikirde olan Osmanlı aydınları bir araya gelerek İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni kurmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti kurulmadan önce de Fransız İhtilalinin etkileri Osmanlı aydınları arasında da görülmektedir. II. Meşrutiyet'te de görülen baskı yönetiminin karşısında durma çabası I. Meşrutiyet'te de görülmüştür, bu sebeple II. Meşrutiyet'in ilanı da Fransız İhtilalinden etkilenmiş bir aydınlanma hareketi niteliğindedir. (Yamaner, 1998, s. 136)

Fransa, Sanayi Devrimi'nin ardından hemen sömürge arayışına girmiştir. İngiltere ile sömürge konusunda bir yarış içerisinde olan Fransa, genel olarak İngiltere'nin gölgesi altında kalmıştır. 1871 yılına kadar durum böyle devam ederken 1871 yılında Alman İmparatorluğu siyasi birliğini tamamlamış ve Avrupa'da güçlü devletler arasında yer almayı başarmıştır. Almanya'nın siyasi birliğini tamamlaması Fransa'nın zayıflamasına sebep olacaktır.

Fransa'nın 20. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne karşı gözle görülür bir muhaliflik yaptığı görülmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin aleyhine olan bütün durumların içerisinde apaçık yer almıştır. Örneğin Rusya'nın Balkanlar'daki politikasını Osmanlı Devleti'ne karşı olduğunu bile bile desteklemiştir. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından Fransa İttihatçılara destek vermiştir. Çünkü Fransa, II. Meşrutiyet'i ilan eden genç Türk aydınlarının Fransız kültürü ile beslendiğini düşünerek II. Meşrutiyet ile ilgili herhangi bir endişe içerisinde girmemiştir. (Bolat, 2014, s. 23-24)

Fransa hükümetinin yanı sıra Osmanlı Devleti içerisinde bulunan Fransız halk da hem sözlü hem de fiili olarak II. Meşrutiyet'i savunmuştur. Meşrutiyet yandaşı vatandaşlar, İkdam Gazetesi binasının önüne giderek burada çeşitli sloganlar atmış hem Müslüman hem de gayrimüslim vatandaşlar padişaha II. Meşrutiyet'i ilan ettiği için dualar etmiştir. (İkdam, 25 Temmuz 1908, s. 1)

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihatçıların yönetimi devralmasıyla ülkede birçok alanda reformlar yapılmaya başlanmışlardır. Bunların başında ordu bulunmaktadır. Bu dönemde ise Fransız ordusu Avrupa'da örnek teşkil etmektedir. Osmanlı Devleti de Fransız tarzını Osmanlı ordusuna da kazandırmak istemiştir.¹⁴ (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 3 Ocak 1910, s. 1-3) İttihatçılar, Avrupa'daki her ülkeyi dikkatlice araştırıp, gelişmiş yönlerini Türklere kazandırmak amacıyla çıktığı bu yolda Fransa'dan da ordunun yanı sıra ekonomi, sağlık gibi alanlardan da örnekler alıp Osmanlı Devleti içerisinde uygulamaya çalışmıştır. Mesela üzümden üretilen ispiro hakkında bile çeşitli araştırmalar yapılmış, Türklerin ispiro üretimi konusunda Fransa'yı örnek alabileceği yönünde mecliste tavsiyeler verilmiştir. (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 18 Aralık 1909, s. 328-329)

Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilmek istenen ıslahatlar için Paris piyasasına göz diken İttihatçılar, Fransızlarla iyi geçinmeyi hedeflemiştir. Fransızlarla iyi geçinerek Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan Rus baskısı tamamen ortadan kaldırılmak istenmiştir. Bu bağlamda Türk-Fransız dostluğu görünürken, I. Dünya Savaşı'na doğru işler tam tersine dönmüş, iki ülke arasındaki ilişkiler mesafeli bir hal almıştır. Osmanlı Devleti Almanya ile ittifak kurarak itilaf devletleri arasında yer alan Fransa'nın karşısında yer almıştır. (Bayur, 1991, s. 550)

¹⁴ Sadece Fransa değil, Ordu'nun gelişimi konusunda Almanya da örnek alınmıştır.

2.2.3 İtalya ve İttihat Terakki

İtalya, tıpkı Almanya gibi siyasi birliğini geç tamamlamış bir ülkedir. Dolayısıyla siyasi birliğini tamamladıktan sonra bir güç kazanarak sömürgeleşmeyi hedeflemiştir. İtalya Avrupa'daki güçlü devletlerin yanında yer alarak sömürgesini büyütmek istemiştir. Hammadde ve pazar arayışında olduğu için de Avrupalı devletler ile iyi geçinecektir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti kurulduktan sonra yurtiçinin yanı sıra yurtdışında da güç kazanarak, II. Meşrutiyet'e emin adımlarla hazırlanmıştır. Kazanmış olduğu bu gücü yönetmek amacıyla özellikle yoğun üyelerinin bulunduğu şehirlerde bir teşkilat oluşturmak istemiştir. Bu teşkilatlar için İtalya Carbonari Teşkilatı'nda olan hücre sistemini Selanik'te uygulamaya geçirerek (Eyicil, 2002, s. 233) bu sistemle birlikte yeni bir haberleşme yöntemi belirlemişlerdir. İtalyan örgütten almış olduğu bu hücre sistemiyle Selanik'teki İttihatçı düşünceye sahip olan grup, cemiyet içerisinde henüz birbirini tanımamış olan kişiler arasındaki iletişimi bir parola sayesinde sağlamıştır.

İttihat ve Terakki iktidarının II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İngiltere ve Fransa yanlısı bir dış politika izlemesi İtalya'nın da, İngiltere ve Fransa'nın yanında bir sömürgeci devleti olması sebebiyle İtalya, İttihat ve Terakki iktidarını ilk dönemlerde tehdit eden bir ülke olmamıştır. Ancak İtalya'nın Trablusgarp'a olan ilgisi sebebiyle İttihatçılara karşı II. Meşrutiyet'in ilanından sonra apaçık bir karşıtlık göstermese de II. Abdülhamid rejiminden yanaydı diyebiliriz. Çünkü II. Abdülhamid döneminde önceden de ilgilendikleri Trablusgarp'ı, askeri güç kullanmadan alabileceklerini ve kendi çıkarlarına uygun imtiyazlar sağlanacağını düşünüyorlardı. (Ramsaur, 2011, s. 197)

1911 yılında İtalya büyük bir tehdit oluşturarak sömürgeci bir anlayışla yönünü Osmanlı Devleti'ne çevirmiştir. İtalya sömürgeci amaçla Trablusgarp'a girmiş (28 Eylül 1911¹⁵) ve burayı işgal etmiştir. Diğer Avrupa devletleri ise İtalya'yı destekleyerek İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etmesini sağlamıştır. İtalya Trablusgarp'ı işgal etmeden önce, Osmanlı Devleti'nin buraya yeterli ilgi vermediğini öne sürmüştür. Trablusgarp'ta bulunan halk, İtalyanların burayı işgal

¹⁵ İtalya aslında 28 Eylül 1911 tarihinde Osmanlı Devleti'ne bir nota vermiştir. Bu nota 24 saatlik bir notadır. Ancak İtalya 24 saatin dolmasını beklemeden 29 Eylül 1911 savaşı başlatmıştır.

etmesiyle birlikte İtalyan ordusunun karşısında durmuştur. İtalya'nın kendisine savaş açacağına ihtimal vermeyen Osmanlı Devleti'nin devlet adamları, İtalya buraya girene kadar gelen haberleri yalanlamıştır. Ancak İtalya'nın Trablusgarp'a girmesi ve buradaki halkın orduya karşı durmasıyla birlikte Osmanlı Devleti buraya asker çıkarıp Trablusgarp için savaşmıştır. Bu askerler içerisinde Mustafa Kemal Atatürk de bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde Balkanlardaki karışıklıklarla ilgilenmesi sebebiyle Trablusgarp'ta yeterince aktif olamaması İtalya'nın savaşı kazanmasına sebep olmuştur(5 Kasım 1911). (Selvi, Şahin, & Demir, 2006, s. 44-45)

I. Dünya Savaşı'na da İngiltere ve Fransa'nın yanında girecek olan İtalya, Osmanlı Devleti'nin karşısında yer almıştır.

2.2.4 Rusya ve İttihat Terakki

İttihat ve Terakki Cemiyeti, gizli olarak kurulduğu ilk dönemlerde bazı kaynaklara göre İbrahim Temo, Mehmet Reşit Bey, İshak Sükûti ve Abdullah Cevdet'in yanı sıra cemiyetin kurucuları arasında Rus çarlığından olan Hüseyinzade Ali' nin de bulunduğu dair bilgiler mevcuttur. (Kaymaz, s. 1)

Rusya, 1905 yılında I. Rus Devrimi'ni yaşamıştır. 1904-1905 yılları arasında yapılan Rus-Japon savaşının ardından gerçekleşen bu devrim, o dönemde birçok alanda geri kalmış bir ülke sayılan İran'da oldukça büyük bir yankı uyandırmıştır. 1905 I. Rus Devrimi'nin ardından, Ruslardan esinlenen İran aydınları halk ile birlikte bir devrim gerçekleştirmiştir. İran'ın ardından Osmanlı Devleti'nde, devlete muhalif olarak görülen İttihatçılar, Rus Devrimi'nden etkilenecek henüz fiili harekete geçmemiş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fiiliyata geçmesini sağlamıştır. Bu fiili yöndeki ilerleyiş en çok iletişim alanında gerçekleşmiştir. (Zürcher, 2010, s. 134)

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1905 Rus Devrimi'nden sonra hızla ilerleyen fiili hareketleri, Rusya'nın pek hoşuna gitmemiştir. Çünkü İttihatçıların Rusya'da Osmanlı karışıklığı karşısında Müslümanları harekete geçirme girişimleri bulunmaktadır. (BOA, DH.EUM.VRK)

II. Meşrutiyet'ten önce İttihat ve Terakki Cemiyeti büyük bir hazırlık içerisine girmiştir. Tüm bu hazırlıklar için elbette ki büyük bir cesarete ihtiyaçları vardır. Çünkü istibdat yönetiminin karşısında durabilmek çok güçlü bir

organizasyon gerektirmektedir. 1904-1905 yılları arasında Japonya'nın Rusya'yı savaşta mağlup etmesi İttihatçıların Meşrutiyet yolunda adeta güç kaynağı olmuştur. Çünkü Japonya tıpkı İttihatçıların istediği gibi Meşrutiyet ile yönetiliyorken Rusya, karşısında durmak istedikleri istibdat ile yönetiliyordu.

II. Meşrutiyet hazırlıklarından haberi olan Rusya, olası bir ihtilal sonucunda nasıl bir yol izleyeceğine dair öncesinde toplantılar yapmıştır. II. Meşrutiyet'in akabinde herhangi bir karışıklık çıkarsa Rusya bundan faydalanarak İstanbul Boğazını almayı hedeflemiş ve hatta bu hedef doğrultusunda bir harekât planlaması yapmaya başlamıştır. (Kurat, 2011, s. 143)

İttihatçılar, II. Meşrutiyet ilan edilmeden önce içerde bir karışıklık yakalayıp bu fırsatı değerlendirmek istemiştir. Böylece isyan bayrağını çekerek Meşrutiyete doğru ilerleyecekti. II. Meşrutiyet'ten önce cemiyete bu fırsatı Rusya sunmuştur. Rus Çarı II. Nikola ve İngiltere kralı VII. Edward Reval'de¹⁶ buluşmuştur. İttihat ve Terakki'nin iddiasına göre Rusya ve İngiltere burada Osmanlı Devleti topraklarını kendi arasında paylaşmıştır. İngiltere ve Rusya'nın Reval'de yapmış oldukları görüşme ile iki ülke arasında görüş birliği sağlanmıştır. (Anderson, 2010, s. 282) İttihatçılar, bundan haberdar olunca protestolara başlamıştır. Rusya'nın bugüne kadar bir fırsat bekleyip Balkanlardaki emellerini gerçekleştirmek istemesine rağmen, içeride karışıklığa neden olan bu durum Rusya'yı ürkütmüştür. Rusya öncesinde İttihatçıların, Rusya'da Panislamizm'i yayma çabalarından zaten rahatsızken, bu durumun da rakibi olan ülkelere fırsat doğuracağını düşünmüştür. Çünkü bu durum Rusya'nın menfaatlerine uymayacaktır.

Rusya'nın, Türk sınırına yakın bölgelerde İttihatçılara karşı faaliyette bulunan mültecileri himaye etmesi, İttihatçıların yönetimde söz sahibi olduğu süre boyunca Ruslara tepkili olmasına sebep olmuştur. (Kurat, 2011, s. 200) Buna rağmen İttihatçılardan ziyade kötü tutum gösteren taraf önce Rusya olmuştur.

¹⁶ Bugünkü adı Talin olup Estonya'nın başkentidir.

2.2.5 Avusturya-Macaristan ve İttihat Terakki

Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan ilişkileri, sınır komşusu olmaları sebebiyle siyasi, ticari, ekonomik boyutlarda şekillenmiştir. 19. yüzyıl sonlarında Avusturya- Macaristan, Osmanlı Devleti aleyhine bir politika izlemeye başlamıştır. Avusturya-Macaristan, Osmanlı- Rus Harbi öncesinde Rusya ile anlaşma yapmıştır ve Bosna-Hersek'i kendisi alması karşılığında, Rusya'ya Balkan Politikası konusunda serbestlik tanımıştır. Berlin Anlaşması ile Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan'ın yönetimine bırakılmıştır. (Uçarol, 1985, s. 272-289) Böylece Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı başlamıştır. İşgal devam ederken Osmanlı Devleti içerisinde büyük bir değişim yaşanmış, II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Yönetimde söz sahibi artık İttihat ve Terakki Cemiyeti olmuştur. İttihatçılar aslında Bosna Hersek ile ilgili herhangi bir değişiklik yapmamasına rağmen, Avusturya-Macaristan yönetimin el değiştirmesinden rahatsız olmuştur. Çünkü II. Abdülhamid'in yetkinliği kırılmış, bu da Bosna Hersek'te mebus seçimi olma ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Herhangi bir seçim sonucunda Bosna- Hersek'in hukuki olarak Osmanlı Devleti ile bağlarının kuvvetlenmesi ihtimali, Avusturya-Macaristan devlet adamlarını endişeye sürüklemiştir.

II. Meşrutiyet'in hemen ardından İttihat ve Terakki Cemiyeti dış politikada yavaş kalmış, her yere yetişmek konusunda yetersizlik yaşamıştır. Balkanlarda çıkan sorunlar İttihatçı yönetimin Avrupa'ya yönelimini sınırlandırmıştır. Bir yanda Balkanlar'da yaşanan isyanlara çözüm üretmeye çalışan Osmanlı yönetimi varken, diğer yanda aynı dönem içerisinde Rusların ezeli hedefi olan Türk Boğazları ilgisi yeniden baş göstermiştir. Balkanlarda yaşanan karışıklıklardan istifade etmeye çalışan Avusturya-Macaristan ise Bosna Hersek'i egemenliği altına almak istemiştir. Osmanlı Devleti'nin iç karışıklıklardan faydalanmak isteyen bu iki ülke ortak bir paydada buluşmuştur. Nitekim Viyana, Rusya'nın boğazlar konusundaki çıkarlarına destek vermeyi taahhüt ederken, Rusya ise bu diplomatik destekle birlikte Türk Boğazlarından geçmek için sistemin değişmesini talep etmiştir. Bu talebin gerçekleşmesi doğrultusunda Rusya, Avusturya-Macaristan Balkan topraklarında bulunan Bosna Hersek'i egemenliği altına alması durumunda Avusturya-Macaristan destek vereceğini ve bunu tanıyacağı bildirmiştir. (Tuncer H. , 2011, s. 115) Nitekim işler Rusya'nın istediği gibi gitmemiş, Viyana yönetimi Bosna Hersek'i ilhakını açıklamıştır.

Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i ilhak etmesinin dışında Balkanlarda bir çok gelişme yaşanmıştır. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Girit'in Yunanistan'a katılması, İtalya ile yaşanan Trablusgarp Savaşı gibi gelişmeler, Balkan coğrafyasının yeniden şekillenmesine sebep olmuştur. Yaşananların en büyük sonuçlarından biri Rusya'nın Panslavizm politikasının güçlenmiş olmasıdır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra halk ve devlet adamları seyahate teşvik edilmiştir. Seyahat edilen yerlerin en başında Avusturya- Macaristan yer almıştır. Bunun en büyük sebebi Avusturya-Macaristan İttihatçılarla sürekli iletişimde kalarak, Bosna- Hersek için oluşabilecek bir tehdidi ortadan kaldırmak istemesidir. Avusturya- Macaristan, Osmanlı devlet adamları ve halk için yapmış olduğu seyahat daveti, basın tarafından II. Abdülhamid karşıtı bir davet olarak yansıtılmıştır. Avusturya- Macaristan İttihat ve Terakki yanlısı olmakla itham etmiştir. (Kırpık, 2021, s. 686) Avusturya-Macaristan yapılan geziler sonrasında dönemin popüler gazetesi Tanin'de, Avusturya-Macaristan'ın birçok yönden örnek alınması gereken bir ülke olduğuna dair haberler çıkmıştır. Gazetede ülke yönetiminde örnek alınması gereken bir ülke olduğu, ancak seyahatlerin burası ile sınırlı kalmaması gerektiği vurgulanmıştır. (Tanin, 30 Eylül 1909, s. 1)

Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı topraklarında birçok konsoloslugu bulunmaktaydı ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihatçılarla sürekli etkileşim halinde olan Avusturya-Macaristan savaş yılına kadar konsolosluk sayısını çoğaltmış, Şam'dan Antalya'ya kadar ilerletmiştir. (BOA, BEO 4212/315858)

1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti aynı safta yer almıştır. 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ve Osmanlı Devleti arasında bir ittifak anlaşması yapılması, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti'nin ilişkilerinin bir kader ortaklığına girmesine neden olmuştur. Bu dönemde Avrupalı devletler içinde yer alan en güçsüz devlet Avusturya-Macaristan olmasına rağmen savaşı devam ettirmiştir. Çanakkale Cephesi için büyük gayretler gösteren Avusturya-Macaristan, savaşın başlarında sürekli Çanakkale'ye asker göndermiş, burada görevi biten askerler Enver Paşa'nın talimatıyla İzmir Körfezi'ne yerleşmiştir. Avusturya-Macaristan askerleri, İzmir halkı tarafından da sevinç ve heyecan içinde karşılanmıştır. (Kabri, 2017, s. 132)

2.2.6 Almanya ve İttihat Terakki

1871 yılında Almanya'nın siyasi birliğini tamamlaması ile Almanya, Avrupa'da güçlü devletler arasında yer almıştır. Almanya kısa bir süre içerisinde güçlenmiştir. Bunun en büyük nedeni ekonomisinin sanayiye dayalı olması ve kara ordusunun çok güçlü olmasıdır. Avrupa'da 19. yüzyılda en çok söz sahibi olan ülkelerin İngiltere ve Fransa olması, Almanya'yı bir müttefik arayışına sürüklemiştir.

20. yüzyıla gelindiğinde dünyada büyük bir sömürge yarışı mevcutken, sömürge olmayan dört tane ülke kalmıştır. Bunlar, İran, Osmanlı Devleti, Çin ve Afganistan'dır. Bu ülkeler arasında en stratejik olanı ise Osmanlı Devleti'dir. (Kocabaş, 2009, s. 11) Almanya ise bu süreçte gelindiğinde sanayisini oldukça büyütmüş ve sömürge arayışına girmiştir. Almanya 20. yüzyılın başlarında Avrupa'da süper güç olarak bilinen İngiltere'nin iki katından fazla çelik üretmiştir. (Massie, 1995, s. 124-125) Bu da Almanya'nın kısa bir süre içerisinde ne kadar büyüdüğünün göstergesidir.

İttihat ve Terakki'nin Almanya ile olan ilişkisine baktığımız zaman II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihatçıların, Almanya ile mesafeli olduğunu görmekteyiz. Bunun sebebi ise Almanya'nın II. Meşrutiyet'in ilanından önce Sultan II. Abdülhamid ile olan yakınlığıdır. İttihatçılar II. Wilhelm döneminde Almanya'da demokrasinin yavaşladığını, gelişiminin engellendiğini düşünmektedir. Cemiyetin bu düşüncesi Almanya ve Osmanlı Devleti ilişkilerini etkilemiştir. Çünkü İttihatçılara göre Almanya kendi demokrasisinin gelişiminin engellenmesinin yanı sıra II. Abdülhamid'e vermiş olduğu destek sebebiyle Osmanlı Devleti'ndeki demokrasinin de gelişiminin önünde durmuştur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İngiliz ve Fransız devletleri ile daha yakın olmuştur. Bu durum Almanya'nın II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı Devleti yönetimine yaklaşmasını güçleştirmiştir. 1908-1914 yılları arasında Türk ve Alman ilişkileri birçok olumsuzluktan geçmiştir. Bu olumsuzlukların yanı sıra Türkler ve Almanlar arasında bazı gelişmeler ise olumlu yönde olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra özellikle devlet içerisinde birçok isyan yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin içerde yaşamış olduğu karışıklıklara hükümet tarafından sert bir tutum sergilenmesi İngiltere ve Fransa tarafından

teпкиyle karşılanırken Almanya, Osmanlı Devleti'ne bu konuda tepki göstermemiş aksine destek vermiştir. Çünkü Almanya Osmanlı Devleti'ni başka çıkarlara kurban etmek istememiştir. Kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin ayakta durmasını istemektedir. (Earle, 1972, s. 282)

2.3 Türk-Alman Yakınlaşması

Türk-Alman ilişkilerini incelediğimiz zaman, 1700'lü yıllara kadar gitmekteyiz. Prusya 18. yüzyılın başlarında büyük değişimlere sahne olmuş, Avrupa'daki konumunu önemli bir noktaya getirmiştir. III. Ahmet dönemine denk gelen bu zamanda Osmanlı Devleti, I. Wilhelm'e bir mektup göndererek diplomatik ilişkiler açısından ilk adımı atmıştır. (Özgüldür, 1993, s. 1)

Almanya siyasi birliğini tamamlamadan önce Osmanlı Devleti ile çeşitli ilişkiler kurmuştur. 1839-1840 yıllarında Türk-Alman ticari ilişkilerini güçlendiren bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmadan önce dünya üzerinde kapitalizm yayılmaya başlamıştır. Bunun farkında olan Almanya kapitalist sistemin etkisiyle Osmanlı Devleti'ne yanaşmıştır. O dönemde ünlü kapitalist kuramcılara (1948) göre; Almanya'nın olası bir Rus tehlikesine karşı eski Almanya, kapitalizme yenilenip, yeni Almanya ile birlikte kapitalizme de yeni istihdamlar kazandıracaktır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'ne yanaşmasını ise "Türk mirasının kalacağı ülke Almanya'dır" diye yorumlamışlardır. (Rathmann, 2001, s. 9)

17. yüzyılın sonlarında, Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı yaşanmıştır. Bu savaşın Osmanlı Devleti aleyhine gelişmesi ve Prusya'nın da Avrupa dengesinde bir sarsıntı yaşaması sonucunda, Osmanlı Devleti Prusya ile bir anlaşma imzalamıştır (Karlofça Antlaşması). Osmanlı tarihinde Hristiyan bir devlet ile oluşturulan ilk ittifak bu anlaşmayla gerçekleşmiştir. Anlaşmaya göre iki devlet olası bir karışıklık durumunda karşılıklı olarak siyasi ve askeri yardım yapacaktır. Türk-Alman ilişkilerinin başlangıcı olarak sayabileceğimiz bu ittifak anlaşmasıyla Prusya'ya ticari olarak ayrıcalıklar sağlanmış ve İstanbul elçisi daha saygın bir konuma gelmiştir. (Karal, 1999, s. 163) Bu anlaşmadan sonra 1800'lü yılların ikinci yarısına kadar iki devlet arasındaki iletişim duraksamıştır. Çünkü Prusya ve Fransa arasında çatışmalar yaşanmış, Prusya kendi içerisinde büyük zorluklar yaşamıştır. Takdir edilir ki kendi içerisine dönmüş olan Prusya diğer devletler ile arasına mesafe koymak zorunda kalmıştır.

Berlin Anlaşması Osmanlı Devleti açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu anlaşma Osmanlı Devleti'nin denge politikasını zedeleyen bir anlaşma olmuştur. Osmanlı Devlet'i topraklarının bütünlüğü ve Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışılmaması hakkında daha önceden belirlenmiş olan madde, Berlin Anlaşmasında yer almamıştır.¹⁷ Berlin Anlaşmasıyla, Avrupalı büyük güçlerin Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslim halkı denetlemesine izin verilmiştir. (Sander, 2007, s. 124)

Almanya'nın, 1871 yılında Prusya önderliğinde siyasal birliğini kurmuş olması dünya siyasetinde dengeleri altüst etmiştir. Bismarck Almanya içerisinde oluşabilecek her türlü tehlike için önceden tedbir alıp içeride barışçıl bir ortamın olmasını sağlamak ile görevlendirilmiştir. Bismarck, dış politikada ise Avrupa'nın barışını sağlamayı hedeflemiştir. Avrupa'da yaşanan anlaşmazlıklar için çözüm üretmeyi hedefleyen Bismarck'ın amacı, Avrupa'da bir savaş yaşanmasını engellemektir. Doğu Avrupa'ya baktığımız zaman Bismarck, Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın ileride bir savaş içerisine gireceği ihtimalini göz önünde bulundurmıştır. Öyle bir durumda Almanların da içine çekilme ihtimali doğmaktadır. Bu bağlamda Bismarck, Avrupa'da barışçıl ortamın sağlanması hedefi doğrultusunda Avusturya-Macaristan ve Rusya arasındaki gerilimleri gidermeye çalışmıştır. Fransa'ya döndüğümüz zaman ise Bismarck Batı Avrupa'da olmasına rağmen Fransa'yı dış politikada ayrı bir yere koymuştur. Çünkü 1871 yılında Fransa'yı ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Fransa'yı dışarıda tutarak Avusturya-Macaristan ve Rusya ile bir dostluk sağlama arayışı içerisine giren Bismarck'ın aynı zamanda Avrupa'da sömürgeci bir politika hedeflemediğini göstermesi gerekmektedir. Almanya Bismarck'ın görevden ayrılmasına kadar dış politikada uzlaşmacı bir yol izlerken, Bismarck'tan sonra II. Wilhelm dış politikada yayılmacı bir yol izlenmiştir. Bismarck'ın bu görevden ayrılmasından sonra Almanya'nın Avrupa'daki büyük yükselişinin yerini duraksamaya bıraktığı bazı bilim adamlarınca yorumlanmıştır. (Reyhan, 2005, s. 219-220)

1800'lü yılların sonuna doğru en genç Avrupalı bayrağını elinde tutan Almanya, büyük bir hırs ve azim içerisinde sömürgecilik yarışına başlamıştır.

¹⁷Öncesinde Paris Antlaşmasında Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışılmaması ve Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne saygı duyulacağına dair bir madde yer almıştır.

Bakıldığı zaman diğer olgunlaşmış devletlere kıyasla henüz gençlik çağında kalan Almanya, ilk sömürgelerini Afrika'da kazanmıştır. Oldukça fazla sayıda olan bu sömürgeler, diğer Avrupalı devletleri şaşırtmıştır. Ancak Afrika sınırlarında kalmak Almanya'nın hırsını karşılamamıştır. Almanya'nın yayılmak istemesi ve bu yöndeki hırsı onu diğer devletler ile karşı karşıya getirecektir. Bu devletlerin başında İngiltere gelecektir. Dünyanın hemen her yerine yayılmış olan İngiliz sömürüsü, İngiltere ve Almanya'nın sömürge yarışında karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur. Almanya ve İngiltere'nin sömürge çatışması zaman içerisinde büyüyerek devam etmiştir. Bu durum Avrupa'da dostluk dengelerini de değiştirmiştir. İngiltere, ezeli rakibi olan Fransa ve Rusya ile aynı çıkarlar doğrultusunda uzlaşma yoluna gidecektir. (Rathmann, 2001, s. 7)

19. yüzyılın sonunda emperyalist bir güç olma yolunda ilerleyen Almanya ve karşısında giderek güçsüzleşen ve sömürgeleşme yolunda ilerleyen Osmanlı Devleti, bakıldığı zaman birbirinin tam tersi iki devlettir ancak ilerleyen süreçte kader ortaklığı yapacaktır. Birbirine uzak bu iki devletin yolunun kesişmesi, Almanya'nın Avrupa'da bir güç olarak yükselmesi ve dünya siyasetine adım atmasından geçmektedir.

Bismarck, görevi boyunca sadece Avrupa devletleri ile ilgili ilişkilerle ilgilenmemiş, Türk-Alman ilişkileri de bu dönemde şekillenmeye başlamıştır. Almanya, Osmanlı Devleti'ni dış politikada genel olarak karşısına almamıştır. Bu bağlamda dikkat ettiği önemli konulardan biri şark meselesi olmuştur. Almanya, Bismarck yönetiminde iken şark meselesine karışmamaya özen göstermiştir. Çünkü şark meselesine dahil olması durumunda Osmanlı Devleti ile karşı karşıya kalacağının farkındadır. Bunun dışında Türk-Alman yakınlaşmasının genel olarak bu dönemde başlayıp yine bu dönemde yavaşladığını gözlemlemekteyiz. Bunun sebebi ise Almanya'nın kendi güvenliğini sağlamak amacıyla Osmanlı Devleti'nin de dahil olduğu çatışmalardan uzak durması olmuştur. Bunun dışında şark meselesine Osmanlı Devleti'yle karşı karşıya kalmamak için dahil olmayan Almanya, 1877-1878 Rus Harbi'nin sonuçlanmasından sonra toplanmış olan Berlin Kongresi'nde şark meselesine dahil olmuştur. Toplanan Berlin Kongresi'nde Osmanlı Devleti topraklarının büyük güçler tarafından paylaşılmasına ses çıkarmayan Almanya, Fransa'nın Tunus'a ve İngiltere'nin Kıbrıs'a yerleşmesini onaylamıştır. Ayrıca Avusturya-Macaristan'ın Bosna Hersek' i nüfuzu altına

aldığını da onaylayan Almanya, Osmanlı Devleti'nin kendisine karşı olumsuz bir tutum içerisinde olmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti topraklarının işgale uğramasını onaylamasının yanı sıra Bismarck, Berlin Kongresi'nin zaten Avrupa devletlerinin kendi menfaatleri için toplandığını dile getirerek Osmanlı delegelerine sert bir tavır göstermiştir. Türk-Alman ilişkileri açısından olumsuz bir toplantı olan Berlin Kongresi'nde, Avusturya- Macaristan, İngiltere, Rusya ve Fransa Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmak için adeta birbirleriyle yarışmıştır. Bu kongrede Osmanlı Devleti'nin topraklarını kendi nüfuzu altına almak istemeyen tek ülke yine Almanya olmuştur. Osmanlı delegelerine karşı sert tutumuna rağmen Almanya'nın Osmanlı topraklarında herhangi bir isteği olmaması, Almanya'ya karşı sempatinin artmasına neden olmuştur. (Burçak, 1976, s. 17-20)

Almanya, Avrupa'da güçlü bir devlet olarak tanınmaya başladıktan sonra yayılmacı bir politika izlemiştir. Denizaşırı bölgelere yayılmayı planlayan Almanya, Avrupa'daki diğer rakiplerinin yani diğer büyük güçlerin nüfuz alanına girmemeye çalışmıştır. Önce Çin'e yönelmeyi düşünen Almanya, 1905 yılında Rusya'nın Japonya tarafından mağlup edilmesi ile Çin'e yönelmeyi gündeminden çıkartmıştır. Aynı dönemlerde Almanya'nın Bağdat Demiryolu 'nu geliştirme projesi, İngiltere ve Rusya'yı tedirgin etmiştir. Bu sebeple İngiltere, Almanya'nın Portekiz sömürgelerine yönelmesini de engellemiştir. Dünyadaki düzen, sömürge ile ilerlerken Almanya'nın elinin boş kalması (Kennedy, 1994, s. 249) onu daha hızlı bir arayış içerisine sokmuştur. Sömürgeler için adeta yarış hali içinde olan emperyalist devletler arasında eli boş kalan Almanya için Osmanlı Devleti seçeneği hala vardır. Bu sebeple Osmanlı Devleti'ni diğer sömürgeci devletler karşısında her zaman savunacaktır. Çünkü güçlü bir sömürge elde etmeyi, güçsüz bir sömürge elde etmeye tercih edecektir. Bu sebeple güçlü bir Osmanlı Devleti için her şeyini vermeye hazır olduğunu sürekli ifade etmiştir. (Mcmeekin, 2012, s. 67)

Sömürge için yönünü Osmanlı Devleti'ne çeviren Almanya, Osmanlı Devleti'nin Fransa, İngiltere ve Rusya ile geçmiş tarihten itibaren bir düşmanlık içerisinde olmasını fırsat bilmiştir. Özellikle Rusya, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki iç karışıklıklarına müdahale ederek buradaki isyancıları devlete karşı kıskırtmıştır. Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki bu olumsuz havayı fırsat bilen Almanya, kendini Osmanlı Devleti'nin tek destekçisi olarak gösterme çabasına girmiştir. Aslında Almanya Osmanlı Devleti'ni parçalayarak değil bir

bütün halinde sömürge haline getirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda II. Meşrutiyet'ten önce Sultan II. Abdülhamid'e yaklaşmıştır. II. Abdülhamid ise bu dönemde İngiltere'ye karşı olumsuz bir tutum sergilemektedir. Çünkü ona göre İngiltere, Arabistan'ı tamamen kendi bünyesi altına almayı hedefi haline getirmiştir. Bu nedenle II. Abdülhamid iktidarı boyunca Bulgaristan dahil olmak üzere Osmanlı Devleti'nin içerideki isyancılara İngiltere'nin destek olduğunu düşünmektedir. (Ortaylı, 2014, s. 41)

1888 yılı yani II. Wilhelm'in Almanya'nın başına geçtiği yıl, Türk-Alman ilişkileri açısından önemli rol oynamıştır. II. Wilhelm dış politikada Osmanlı Devleti'ne karşı ılımlı bir tavır sergilemiştir. Elbetteki II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne yakınlık göstermesinin altında siyasi, ekonomik ve askeri sebepler de vardır. II. Wilhelm veliahtlık yaptığı dönemde dış politikayla yakından ilgilenmiş ve yaptığı gözlemler sonucunda Almanya'nın Rusya'yla kaçınılmaz bir savaşa gireceğinin farkına varmıştır. Olası bir savaş durumunda Almanya'nın yanında olacak devletlerden birinin Osmanlı Devleti olduğunu düşünmesi II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne karşı ılımlı tavrının en büyük nedenlerinden biridir. (Potyemkin, 2009, s. 168-120)

II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne askeri sebeplerle yaklaşmasının dışında ticari amaçlar için de yakınlaştığı bilinmektedir. Her geçen gün üretimini arttırırken, üretilen bu ürünlerin satılması için pazara, üretilen ürünlerin sürekliliğinin olması için ise bir hammadde tedarikçisine ihtiyaç duymuştur. Bunun için bir sömürgeye ihtiyacı vardır. Almanya'nın sömürge devletleriyle kıyaslandığı zaman bu devletler içerisindeki yerini geç elde etmesi, yeni sömürgeler bulmasını zorlaştırmıştır. Bu da Almanya'yı henüz sömürge devletlerinin girmedığı Osmanlı topraklarına itmiştir. Aslında Almanya'nın sömürgeci devletler arasına geç girmesinin Osmanlı Devleti'yle olan ilişkisine büyük bir katkısı olmuştur. Bu da Müslüman toprakların önceden diğer büyük sömürge devletler tarafından nüfuz altına alınması (Mcmeekin, 2012, s. 16-18), Osmanlı Devleti'ne kalan sömürge topraklarında ise az sayıda Müslümanın olmasıdır. Almanya, İngiltere ve Fransa gibi büyük sömürge devletlerinin himayesinde bulunan Müslümanları, halife II. Abdülhamid'in yanında olarak kontrolü altına alabilecektir.

2.3.1 II. Abdülhamid Dönemi Türk-Alman İlişkileri

II. Abdülhamid 1877-1878 yılları arasında yapılan Rus Savaşı'nın hemen öncesinde iktidara gelmiştir. II. Abdülhamid' den 10 yıl sonra Almanya'nın başına II. Wilhelm geçmiştir. Bu iki lider Türk-Alman ilişkilerinin gelişiminde büyük rol oynamıştır. Berlin Kongresi'nde Almanya'nın diğer büyük devletlerin aksine Osmanlı Devleti topraklarında herhangi bir emelinin olmaması, Sultan II. Abdülhamid'in gözünden kaçmamıştır. Sultan II. Abdülhamid bu duruma büyük ehemmiyet vermiştir. Çünkü büyük güçlerin Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki kötü emelleri Berlin Kongresi'nde tamamıyla ortaya çıkmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin bütünlüğüne büyük zarar verecektir.

Saltanatının ilk yılında dış olaylarla yoğun bir şekilde ilgilenen II. Abdülhamid, dış politikada büyük bir karmaşanın içine girmiştir. Sultan, birinci yılının daha ilk altı ayında büyük toprak kayıpları yaşamıştır. II. Abdülhamid sadece Avrupalı Devletler ile uğraşmamış, bu dönemde olayların büyük oranda Balkanlarda yaşanması sebebiyle, Balkan coğrafyası ile de ayrıca uğraşmıştır. Bu yüzden II. Abdülhamid'i dış ilişkiler bakımından ikiye ayırıp, Balkanlar ile ilişkiler ve Avrupa ile ilişkiler olmak üzere incelememiz gerekmektedir. Almanya'ya baktığımız zaman ise bu dönemde diğer Avrupalı Devletlere karşı büyük bir güvensizlik içinde olması sebebiyle Osmanlı Devleti'ne yanaşacaktır. Çünkü karşısında yer alan İngiltere ve Fransa'ya karşı bir denge sağlaması gerekmektedir. Dönemin bu büyük güçlerinden Rusya ise kendi içerisinde problemler yaşamaktadır. Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışarak Balkanlardaki milletleri kışkırtması sonucunda, Balkanlarda bağımsız devletler oluşmuştur. Devletlerin bağımsızlığını ilan etmesi Rusya'nın Osmanlı Devleti'nde karışmış olduğu içişlerinden elini çekmesi ile sonuçlanmıştır. (Karpas, 2012, s. 73)

II. Abdülhamid'in 1800'lü yılların sonuna doğru bir denge içerisinde yürütmeye çalıştığı dış politika, 1878 yılında Berlin Kongresi'nin yapılmasıyla zayıflamıştır. Berlin Kongresi'nde büyük güçler Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmamak ve Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumak için belirlemiş oldukları ilkeleri bırakmıştır. Avusturya-Macaristan Balkanlar'da önemli bir güç haline gelmiş, İngiltere ise Kıbrıs'a egemen olmuştur. Bunların akabinde büyük güçler Berlin Kongresi'nde önce Osmanlı Devleti'nin topraklarını özerk bir hale getirmeyi, sonrasında ise doğrudan bağımsız olarak etki altına almayı hedeflemiştir.

Tam da bu noktada II. Abdülhamid Almanya'ya karşı yürütmüş olduğu ılımlı tavrını daha da sıcak bir hale getirmiştir. Osmanlı Devleti'nde artık Almanya'ya olan ilgi iyice artmıştır. Bunun sayesinde Almanya hedeflemiş olduğu, Osmanlı Devleti'ne nüfuz etme girişimi için gerekli ortamı hazır hale getirmiştir. Osmanlı Devleti içerisinde durum böyleyken, İngiltere meşruti yönetimi destekleyen bir tavır içerisinde olmuştur. Bu durum, II. Abdülhamid'i tedirgin ederek İngiltere'ye karşı durmasındaki en büyük etkidir. İngiltere ile kıyasladığımız zaman II. Wilhelm, Osmanlı Devleti'nin monarşi ile yönetilmesini hoşgörüyü karşılamıştır. II. Abdülhamid'i Almanya ile yakınlaştıran etkenlerden biri de bu olmuştur. (Ortaylı, 2014, s. 76-78)

II. Abdülhamid'in dış politikada en kuşkulu yaklaştığı devlet şüphesiz İngiltere olmuştur. İngiltere, 1878 yılında yapılmış olan Kıbrıs Konvansiyonu'ndan itibaren II. Abdülhamid'in kuşkuyla yaklaştığı bir devlet olmuştur. Osmanlı Devleti'nin gün geçtikçe zayıflaması, Rusya tehdidi ile karşı karşıya kalması demektir. Bunun farkında olan İngiltere, sömürgesi altında olan Hindistan'ın güvenliğini sağlamak için Kıbrıs'ın geçici yönetimini almayı ve Doğu Anadolu bölgesinde konsolosluklar açmayı hedeflemiştir. Ortada Rusya gibi bir tehdit varken II. Abdülhamid İngiltere'nin desteğini almak için bunu kabul etmiş,¹⁸ İngiltere ise Osmanlı'nın çaresizliğinden faydalanmıştır. (Deringil, 1985, s. 305)

İngiltere'ye güvenemeyeceğini anlayan II. Abdülhamid diğer devletler ile iyi ilişkiler kurma çabası içerisine girmiştir. II. Abdülhamid'in bu girişimi sırasında diğer devletler arasında anlaşmazlıklar olması II. Abdülhamid'in işine yaramış bunu kullanarak, Osmanlı Devleti'ne bir güç kazandırmak için çabalamıştır. Mesela İngiltere'nin Mısır'ı işgalinden sonra Osmanlı Devleti, Mısır topraklarında Fransa ve İngiltere'yi karşı karşıya getirmiştir. Bunun dışında yine İngiltere ile Almanya'yı Basra Körfezi ve Mezopotamya'da karşı karşıya getirmiştir. II. Abdülhamid bu coğrafyada yapılacak olan Berlin-Bağdat Demiryolu ile Almanya'ya destek olmuştur. Bu demiryolu İngiltere'nin çıkarlarına ters olduğu ve konunun muhatabı da Almanya olduğu için İngiltere ve Almanya karşı karşıya kalmıştır. Çünkü Almanya'nın Berlin-Bağdat Demiryolunu kullanarak doğuya açılması İngiltere'nin çıkarlarına ters düşecektir. II. Abdülhamid bu iki güçlü devleti karşı karşıya

¹⁸ Ancak II. Abdülhamid Kıbrıs Konvansiyonu'nda bulunan bu hükümlerin geçici olacağını beyan etmiş, sonrasında hükümlerin tanınmayacağı yönünde istekte bulunmuştur.

getirirken, Berlin-Bağdat Demiryolu projesi ile Almanya ile ilişkilerin dostluk aşamasına kadar ilerlemesine vesile olmuştur. (Karal, 1999, s. 217-218).

1880 yılında İstanbul'da bir arsa Alman elçiliğine tahsis edilmiştir. (BOA, Y.PRK.TSF. 1/23-1) Almanya ve Osmanlı Devleti'nin ilk yakın temasından sonra Almanya'ya yapılan bu jest, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne karşı daha sık temaslar içinde bulunmasına sebep olmuştur. Hatta II. Wilhelm Osmanlı Devleti'ne bir ziyarette bulunarak İstanbul'da hükümet ile görüşmüş daha da yakınlaşmıştır.

II. Abdülhamid'in dış politika amacına genel olarak baktığımız zaman, bir denge modeli ile karşılaşmaktayız. Böylelikle Osmanlı Devleti'ni kendi halinde bırakacak, içişlerine kimsenin müdahale etmesine izin vermeyecektir. Dışarıdan müdahaleyi en aza indirmek isteyen II. Abdülhamid elbetteki bunu dış politikada tarafsız olmakla başaracaktır. II. Abdülhamid, kendi döneminde yaşanan devletlerarası anlaşmazlıklardan faydalanarak, Osmanlı Devleti'nin içişlerinden uzak durmalarını sağlayacaktır. (Deringil, 1985, s. 118) Gerçekçi bir gözlem yapacak olursak II. Abdülhamid'in dış politikadaki denge siyasetinin sürdürülebilir olması imkansızdır. Zaman içinde de kalıcı olmadığı, zamanla sultanın tarafsızlık çabası kendini bir ittifak aramaya ya da gelen ittifak tekliflerine sıcak bakmaya bırakmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra II. Abdülhamid'in Almanya ile kurmuş olduğu yakınlığı durdurmuş ve II. Abdülhamid'in aksine araya mesafe koymuştur. Ancak 1913 yılına gelindiğinde İttihatçıların yönetimde söz sahibi oldukları Osmanlı Devleti, büyük bir buhran içerisine girmiştir. Balkan Savaşlarının yaşanmasıyla Osmanlı Devleti Avrupa'da bulunan topraklarının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Trablusgarp savaşı ile Ege Adaları'nı İtalya'ya bırakmak zorunda kalmıştır. Bu savaşlar yaşanırken Almanya hiçbir şekilde müdahil olmamıştır. Londra Konferansı'nda ise ılımlı yaklaştığı İngiltere ve Fransa gibi büyük devletler, Osmanlı Devleti'nin topraklarını parçalamak için büyük çaba sarfetmiştir. Almanya her ne kadar Osmanlı Devleti'nde bir nüfuz bölgesi istese de Osmanlı Devleti topraklarını parçalamak için yarışan büyük devletler içerisinde yer almamıştır. Bu durum Osmanlı Devlet yönetiminde bulunanların Alman sempatisizliği beslemelerine sebep olmuştur.

Almanya'nın takınmış olduğu bu tavırdan dolayı yine 1913 yılında Osmanlı ordusu için Almanya'dan Limon Von Sanders başkanlığında birçok askeri uzman İstanbul'a gelmiştir. Osmanlı Devleti ordusunun ıslahı için görevlendirilen Sanders, Osmanlı I. Kolordusuna komutan sıfatıyla atanmış ve geniş yetkilerle yetkilendirilmiştir. (Sanders, 1968, s. 18-19) Almanya'ya karşı olan devletler bu duruma tepki göstermiştir. Bu sebeple Sanders'in görevi, ordunun genel müfettişliği olarak değiştirilmiştir. (Karal, 1999, s. 376)

Sultan II. Abdülhamid'in görev sürecinin başından itibaren, dış politikada ılımlı yaklaştığı Almanya ile dostluğu ittifak ile sonuçlanacaktır. II. Abdülhamid'in bu ittifaktan beklentileri, Almanya'nın hem tekniğinden hem de ekonomisinden yararlanmaktır. (Küçük, 2000, s. 115)

2.3.2 İttihat ve Terakki'nin Almanya ile Yakınlaşması

İttihat Terakki Cemiyeti, II. Meşrutiyet'i ilan ettirmeden önce dünyada yeni bir düzen kurulmaktadır. Nitekim 1908 yılında II. Nicolas ve İngiliz Kralı Reval'de buluşmuş, burada İngiltere ve Rusya'nın arasında yaşanmış olan bütün anlaşmazlıkları masaya yatırmıştır. Bütün sorunlarını çözen bu iki ülke dünyadaki bloklaşmayı göz önünde bulundurarak Reval'de buluşmadan önce aralarında bir anlaşması imzalamıştır.¹⁹ İmzalanan İngiliz-Rus Anlaşması ile Avusturya-Macaristan ve Almanya'ya karşı bir bloklaşma oluşmuştur. (Armaoğlu, 2003, s. 448-449) Bu karşı ittifak anlaşmasını İngiltere ve Rusya başlarda gizli tutmayı amaçlamıştır. O dönemde güçlü devletler arasında olan Almanya'yı bu durumdan haberdar etmemek için farklı bahaneler ile gündem değiştirilmiştir.

Almanya çıkarları doğrultusunda II. Abdülhamid rejimini desteklemiş, II. Abdülhamid ise diğer devletler ile kıyaslandığı zaman Almanya'ya yakınlık göstermiştir. Çünkü Osmanlı Devleti her geçen gün Avrupalı büyük devletler tarafından bölüşülüp, kağıt üzerinde paylaştırılmıştır. Almanya ise Osmanlı Devleti topraklarında tek başına bir sömürge olmak için farklı yollar izleyerek, Osmanlı Devleti'nin birçok politikasını desteklemiştir. Bunlardan biri Osmanlı Devleti'nin İslamcılık politikası olmuştur. Almanya'nın İslamcılık politikasını desteklemesiyle Almanya Osmanlı Devleti'nde bir kurtarıcı olarak görülmeyi hedefleyip, İslam dünyasındaki imajını kuvvetlendirmeyi başarmıştır. (Kon, 2013, s. 36) 1908 yılında

¹⁹ İngiliz-Rus Anlaşması 31 Ağustos 1907 tarihinde imzalanmıştır.

Osmanlı Devleti açısından bir dönüm noktası yaşanmış, ülkenin iç ve dış siyaseti başlı başına farklı bir süreç içerisine girmiştir. Aslında Almanya, Jön Türklerin Avrupa'da yürütmüş oldukları faaliyetler sebebiyle İttihatçıların Osmanlı Devleti'nde kurmak istedikleri yeni düzenin içeriğine dair önceden fikir sahibidir. (Bleda, 1979, s. 78)

II. Abdülhamid dönemi özellikle askeri eğitim alanında, Türk-Alman ilişkilerinin ileri seviyeye taşındığı bir dönemdir. Osmanlı ordusunun eğitimi için Almanya eğitmenler gönderecek ve bu eğitmenler ile ordunun modernizasyonu sağlanacaktır. Yaptığı çalışmalar ile askeri eğitim alanında bir simge haline gelecek olan Colmar Freiherr Von der Goltz Paşa, iki ülke arasındaki temasların artmasında büyük bir etken olacaktır. II. Meşrutiyet'in ilanından önce II. Abdülhamid'in asker eğitimi hususundaki tekeli olan Almanya, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihatçıların isteği doğrultusunda bu konumundan uzaklaştırılmıştır. Yerine İngiliz ve Fransız uzmanlar getirilmiştir. Çünkü İttihatçılara göre Almanya II. Abdülhamid ile olan yakınlığı münasebetiyle demokrasiye karşıt bir tavır sergilemiştir. Almanya'nın aynı şekilde İstanbul'da bulunan görevlerine devam etmesi demek, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ndeki ski rejimi hatırlatması ve bu rejimi temsil etmesi anlamına gelmektedir. İttihatçılara göre bu durum Osmanlı Devleti içerisinde demokrasinin gelişimine büyük bir engel olarak görülmüştür. (Earle, 1972, s. 235) Demokrasinin gelişimine engel olmasının yanı sıra II. Abdülhamid'in rejimini destekleyen bir ihtimal olarak gördükleri Almanya, Osmanlı Devleti içerisinde de kendine her an yeni destekçiler yaratarak, II. Abdülhamid'e Meşrutiyeti tekrar kaldırma gücü verebilecektir. Bu sebeple İttihatçılar ellerinden geldiği kadar II. Abdülhamid'in dış politikada yakınlaştığı devletlerden uzak durmayı tercih etmiştir. Ancak bu durum zaman içerisinde değişecek iki ülke arasındaki ilişkiler tekrar rayına oturacaktır.

Avrupa'daki genel denge durumuna bacak olursak, 5 Ekim 1908'de Avusturya-Macaristan'ın Bosna Hersek'i ilhakı Almanya'yı bir çıkmaza sürüklemiştir. II. Wilhelm, Viyana yönetiminin bu hamlesiyle Osmanlı Devleti'ni koruyamayacağını açıklayarak, Avusturya-Macaristan ile bir müttefiklik içerisinde olduğunu belirtmiştir. Avusturya-Macaristan'ın Bosna Hersek'i ilhakı, Almanya başta olmak üzere diğer güçlü devletlerin aynı görüşte olması ve aracılık etmesi ile Osmanlı Devleti'nin bu ilhakı kabul etmesine sebep olmuştur. İki buçuk milyon

altın karşılığında Osmanlı Devleti Bosna Hersek' i Viyana yönetimine bırakmıştır. (Uçarol, 1985, s. 503) Almanya'nın Bosna Hersek konusundaki bu tutumu, İttihatçıların tekrardan bir süre Almanya'ya karşı güvensiz olmasına sebep olmuştur. Bu durum, II. Abdülhamid döneminde Almanya ve Osmanlı Devleti'nin ilişkilerinin önemli ölçüde ilerlemesine rağmen, İttihatçıların II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Almanya'ya karşı soğuk bir tavır sergilemesinin nedenlerinden biri olarak gösterilebilir. Sonrasında İttihatçılarda Almanya'yı önemli bir müttefik olarak görecektir.

1909 yılında Osmanlı Devleti'nde Ermeni isyanları ve Makedonya sorunu yaşanmış hükümet bu isyanları zor ve silah kullanarak bastırmıştır . Fransa ve İngiltere zor kullanması sebebiyle Osmanlı Devleti'ne sert bir tepkide bulunmuştur. İngiltere ve Fransa'nın bu sert tutumunun asıl sebebi, o dönemde İttihatçıların Türkçülük ve İslamcılık politikalarını uygulaması ve yaymasıdır. Çünkü İngiltere, Rusya ve Fransa gibi ülkelerde milyonlarca Türk ve Müslüman bulunmaktadır. Bu güçlü devletlerin Osmanlı Devleti'ne, kendi iç işlerindeki bir olaya göstermiş oldukları tepki sebebiyle sert bir tutum göstermesine karşın, Almanya diğer devletlerin tersine Osmanlı Devleti'ne destek göstermiştir. Çünkü Almanya politik alanda Osmanlı üzerinden hedefler yürütmektedir. Kendi yanında olmasını istediği bir devletin güçlü olması, çıkarlarını olumlu yolda etkileyecektir. (Earle, 1972, s. 244-245) Osmanlı Devleti yöneticileri için Almanya tam da bu noktada büyük bir sempati kazanmıştır. II. Abdülhamid sebebiyle mesafeli durulan Almanya, İttihatçıların mesafesini ılımlı bir yaklaşımla değiştirmeyi başarmıştır.

Ermeni isyanları konusunda Osmanlı Devleti'nin yararına bir tutum sergileyen Almanya'ya İttihatçı yönetimin mesafesi kırılmaya başlamıştır. Ancak İttihatçıların Almanya'ya olan bu ılımlı tavrı uzun sürmemiştir. Çünkü 1911 yılına gelindiğinde Almanya'nın Osmanlı Devleti lehine davranacağı, Trablusgarp meselesi ortaya çıkmıştır. İtalya, sömürge yarışında kendine hedef olarak koyduğu Trablusgarp için 28 Eylül 1911 tarihinde işgal sürecini başlatmıştır. Osmanlı Devleti aynı zamanda Balkanlar'da sorun yaşamaya devam ederken bu olayın yaşanması, devleti büyük bir zorluk içerisine sokmuştur. Balkanlar'daki sorunlar sebebiyle Osmanlı Devleti Avrupalı devletlerin, kendi lehine açıklamalarda bulunup Osmanlı Devleti'ne destek vereceğini düşünmüştür. Fakat işler planlandığı gibi gitmemiş, I. Dünya Savaşı'ndan önce bir bloklaşma içerisinde olan

yeni dünya düzeni, Osmanlı Devleti'ni Trablusgarp meselesinde büyük bir çıkmaza sürüklemiştir. Almanya İtalya'yla olan yakınlığını bozmamak ve kendi bloğundan İtalya'yı kaçırmamak sebebiyle, Trablusgarp meselesinde İtalya'ya destek vermiştir. Almanya'nın yanı sıra İngiltere ve Fransa'da İtalya'yı kendi bloklarında görmek istediği için yine Trablusgarp meselesinde İtalya'ya destek vermiştir. Dünyadaki güçlü devletlerin İtalya'ya destek vermesi sebebiyle Trablusgarp İtalya'ya kalmış, Osmanlı Devleti Trablusgarp'ın yanı sıra On İki Ada'yı da yönetmesi için İtalya'ya bırakmak zorunda kalmıştır. (Koloğlu, 1999, s. 245-246)

Almanya'nın Avrupa'daki genel durumuna baktığımız zaman, Almanya için Avrupa'da bir savaşa girmemek imkansız görünmektedir. Çünkü Rusya, 1905 yılında Japonya'ya yenilmesinin ardından pes etmemiş kendini dünyanın büyük gücü haline getirmek için büyük bir çaba sarf etmiştir. Bu bağlamda ordusunda büyük değişiklikler yapıp orduda modernleşmeye giden Rusya, Almanya için bir tehdit unsuru olmuştur. (Ferguson, 2013)

2.3.3 Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne Desteği ve Devlet içerisine Nüfuz Edışı

I. Dünya Savaşı'ndan önce Almanya Osmanlı Devleti'ne sadece askeri alanda değil, ekonomik, sosyal, siyasal ve eğitim alanlarında da nüfuz etmiştir. Ancak bu aşamaya gelmek Almanya için hiç de kolay olmamıştır. II. Meşrutiyet'in ilk zamanlarında Almanya'ya karşı olumsuz bir tavır sergileyen İttihatçılar, öyle ki Türk-Alman ilişkilerinin temelini oluşturan Bağdat Demiryolu projesinin Osmanlı Devleti lehine olduğunu düşünmektedir. İttihatçıların bu tutumundan, ülkedeki Alman nüfuzuna kadar birçok engebeden geçen Türk-Alman ilişkileri I. Dünya Savaşı'nda tamamen rayına oturmuştur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimde söz sahibi olmasından önce Almanya ve Osmanlı ordusu sürekli etkileşim halinde bulunmuştur. 1885 yılında Alman askeri misyonunun başına geçen Goltz Paşa ile öncülüğünde Osmanlı Devleti'nin askeri okulları teftiş edilmiştir. Bu okullarda yeni metotlar geliştiren Goltz Paşa'nın (Kış, 2017, s. 109-110), Almanya'nın Osmanlı ordusuna daha temelden nüfuz etmesindeki en büyük etken olduğunu savunabiliriz.

I. Dünya Savaşı yaklaşırken dünya üzerindeki dengeler özellikle Osmanlı Devleti Açısından büyük ölçüde değişmiştir. Önce II. Abdülhamid ile olan yakınlığı

sebebiyle, ardından Bosna Hersek'in ilhakını tanınması ve son olarak da Trablusgarp meselesinde İtalya'ya destek vermesi sebebiyle İttihatçılar, Alman izlerini devletin her yerinden silmek için çabalamıştır. Ancak 1914 yılında yaşanacak olan I. Dünya Savaşı öncesinde bloklaşma adı altında dengeler sürekli değişmiştir. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti ve Almanya arasındaki dengeler de yer yer değişikliğe uğramıştır. Savaşa doğru iki devlet arasında bir soğuk, bir ılık esen rüzgar yerini dostane ilişkilere bırakmıştır. Dönemin Almanya büyük elçisi Marshall, iki devlet arasında dostane dengeyi sağlamak için önemli rol oynamıştır. Dünya dengelerini yönlendirmekte büyük etkisi olan İngiltere ve Fransa'nın karşısında, Almanya ile birlik olması Osmanlı Devleti açısından bir denge unsuru olacaktır. Aynı zamanda yeni devlet düzeninin, yani İttihatçı yönetimin hedeflerinden biri olan Avrupa tipi bir devlet ve millet için ülke içerisinde yapacağı yeniliklere Almanya'nın destek olacağı düşünülmektedir. Almanya bu sayede Osmanlı Devleti içerisindeki yerini tekrar kuvvetlendirmiştir. Özellikle bağların kuvvetlenmesi ile Almanya'nın Türk subaylarına vereceği eğitim, orduda Alman etkisini büyük oranda genişletmiştir. Almanya'nın ordu eğitiminde büyük bir yer tutmasının en büyük sebeplerinden biri Harbiye Nazırı olan Enver Paşadır. Osmanlı ordusuna eğitim için gereken davetleri Enver Paşa yapmıştır. (Gencer, 2003, s. 54)

Osmanlı ordusu I. Dünya Savaşı'na doğru artık tamamen Almanya etkisine girmiştir. Her gün talim atışları yapıp, Alman subaylar tarafından eğitilen ordu artık bir savaşa doğru hazırlanmaktadır. Disiplinli bir şekilde eğitilerek güçlenen ordu mensupları ise artık savaşa dahil olacaklarının farkındadır. Çünkü Alman subayların bu denli sıkı çalıştırdığı bir ordunun yine kendi yanlarında (Almanya'nın) savaşa girmesi sebebiyle güçlü olması gerekmektedir. Hazırlık amacıyla yapılan bu eğitimler Osmanlı ordusunu 6 ay kadar bir süre içinde Almanlaştırmıştır diyebiliriz. Osmanlı ordusunda Alman etkisinin bu kadar hızlı ve etkili olması, Osmanlı Devlet adamları tarafından da ilgiyle takip edilmiştir. Alman subayları orduyu eğitmeden önce disiplinsiz birçok asker ile sıkı bir çalışma gerçekleştirmiş ve kaz adımlarıyla birlikte bir resmi geçit yapmıştır. Orduda sadece eğitim sistemi değil kılık kıyafet, araç-gereç gibi alanlarda da birçok değişiklik yapılmıştır. Osmanlı ordusu artık Alman ordusuna fiziki olarak da benzemiştir. Tıpkı onlar gibi yeşil ve gri tonlar arasında üniformalar giymiş, Alman miğferine benzer sivri tepeli şapkalar takmıştır. Alman subayların bile şaşırdığı bir değişime

uğrayan Osmanlı ordusu Almanlar için bir gurur kaynağı olurken, Osmanlı hükümeti için Osmanlı ordusundaki askerlerin bu denli güzel giymesi, koordinasyonlarının düzgün olması ve ileri seviyede manevra kabiliyetine sahip olması oldukça umut verici olmuştur. (Wolf, 2014, s. 63-65)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK-ALMAN SİYASİ, ASKERİ, EKONOMİK VE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ

3.1 20. Yüzyılda Avrupa'daki Genel durum

20. yüzyılın başlarında Avrupa'da genç ve dinamik bir devlet olarak kendini gösteren Almanya, başta ülke sınırları açısından Avrupa'daki diğer devletlerin tedirgin olmasına sebep olmuştur. Bu sebeple zaman zaman Almanya ve diğer Avrupalı ülkeler arasında çatışmalar yaşanmıştır. I. Dünya Savaşı'na doğru Avrupa'daki sömürge yarışı giderek büyürken, Almanya'da bu yarışa dahil olmuştur. Ekonomik ve siyasi açıdan düzenin ilerlemesini sağlayan bu sömürge sistemi, Avrupalı devletleri bir yarış içerisine sürüklemiştir. Tam da bu süreçte Almanya ve Osmanlı Devleti arasındaki yakınlaşma elbette bir tesadüf değildir. Tarihsel bir arka plana dayanan Türk-Alman ilişkileri özellikle ekonomik ve diplomatik alanda bir ağ oluşturacak kadar ilerlemiş, yer yer iki devlet arasında mesafeler yaşansa da I. Dünya Savaşı'na ittifak içerisinde girmeye kadar ilerlemiştir.

Ticari açıdan 20. yüzyıl Avrupa'sını inceleyecek olursak, nüfuz alanını genişletmek ve denge politikası izlemek için kendine yeni sömürge toprakları arayan bir Almanya ile karşılaşacağız. (Reyhan, 2005, s. 218) Almanya bu amaçlar doğrultusunda, İngiltere ve Fransa ile rekabet içerisinde olacaktır. Almanya'nın ticari hedefi özellikle denizaşırı bir sistemken, diğer Avrupa devletlerinden olan Rusya ve Avusturya-Macaristan ise Avrupa'daki Güneydoğu devletlerinde nüfuz sahibi olmaktır. Avrupa'da durum böyleyken Osmanlı Devleti, İtalya ile Trablusgarp Savaşı'na girmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu durumundan yararlanmak isteyen Balkan Devletleri²⁰ ise Makedonya'yı ele geçirmek için hazırlıklar yürütmüştür. Osmanlı Devleti toprakları için çıkar yarışına girilmiş, devletlerin desteği ile uygun ortam hazırlanmış ve 1912-1913 yılları arasında, Balkan Savaşları yaşanmıştır. (Armaoğlu, 2003, s. 651)

²⁰ Balkan Devletleri; Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan.

Avrupa'daki siyasi durumun en gergin halini ise 1914 yılında görmekteyiz. Avrupa'daki bu gerginliğin artık bir dünya savaşına dönüşmesi kaçınılmaz olmuş ancak ülkelerin çoğu böyle bir savaşın yaşanacağına ihtimal vermemiştir. (Kişi, 2022, s. 55)

Balkanlara baktığımız zaman Osmanlı Devleti'nin bir çıkmazda olduğunu açıkça görmekteyiz. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkede bir çok siyasi parti kurulmuş, bu partilerin devlet yönetimine katılması, zaten karışık olan durumu bir çıkmaza ilerletmiştir. Yönetim kadrolarına dahil olan partiler ülkenin daha iyi bir hal alması için çabalamış ancak tecrübeleri ülke içerisindeki karmaşıklığı bastırmak için yetersiz kalmıştır. Örneğin Bosna Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Girit, Arnavutluk ve Yemen ayaklanmaları gibi idaresi ciddi tecrübe isteyen olaylar yaşanmıştır. Bu olayların yönetilmesi İttihatçıları zorlamış, iç işlerine dışarıdan müdahale edilmesine neden olmuştur. (Belen, 1964, s. 2)

I. Dünya Savaşı yaklaşırken, içerideki olumsuz havaya rağmen kaçınılmaz bir ittifak arayışı Osmanlı yönetiminde gündemdedir. Enver Paşa'nın Alman hayranlığının aksine ittifak arayışına önce İtilaf Devletlerinden başlanmış, ilk teklifler İngiltere, Fransa ve Rusya'ya gitmiştir. Ancak olumsuz sonuçlanan bu tekliflerin ardından Almanya'ya yönelen Osmanlı Devleti, başta gizli tutulan Türk-Alman İttifakını sonrasında açıkça duyurmuştur. (Tepekaya, 2002, s. 46-48)

3.2 İttihat ve Terakki Hükümetinde Türk-Alman Siyasi İlişkileri

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı toplumunda yaşanan gelişmeler, ideolojik açılardan İttihat ve Terakki'nin daha çok benimsenmesini beraberinde getirmiştir. İttihat ve Terakki'nin bu denli benimsenmesi, taraftarları ve muhalifleri arasında çatışmalar yaşanmasına da sebebiyet vermiştir. Bu durum İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendisine muhaliflik yapanlara karşı sert ve katı bir tutum sergilemesi ile devam etmiştir. Cemiyete muhalif olan azınlıkların isyan çıkarma ihtimali doğmuş, bu da azınlıkların kısıtlanmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti topraklarında bulunan azınlıklar, kendilerine yapılan kısıtlamalardan büyük rahatsızlık duymuştur. Bu rahatsızlık sonucunda nitekim beklenen olmuş ve azınlıklar isyan içerikli hareketlerde bulunmuştur. Ülke içerisinde bir yandan bu durumu bastırmaya

alışan İttihatçılar, diğerk yandan azınlıklara destek olup birlikte hareket eden İttihat ve Terakki muhalifleri karşı karşıya kalmıştır. Durum böyleyken Osmanlı Devleti'nde İttihatçıların yönetimi tamamen ele geireceğeri bir hükümet darbesi yaşanmıştır. Bab-ı Ali Baskını olarak tarihe geçen bu darbe ülkede birçok değeriimi beraberinde getirmiştir. Bab-ı Ali Baskınıni gerçekleştirmiş olan Talat, Enver ve Cemal Paşa'nın öncülük ettiğeri, İttihat ve Terakki yelerinden oluşan grup idareyi ele geçirmiştir. Londra Antlaşması'nı kabul etmemesi ile hürriyet kahramanı olarak adlandırılan Enver Paşa'ya, halkın sempatisi her geçen gün artmaktaydı. Enver Paşa Almanya'da eğitim görmüştür. Orada grdğeri Batı modeli ile Türk ulusal kimliğini tekrar inşa etmek istemiştir. (Ericsson, 2011, s. 12-14) Enver Paşa'nın bu doğrultudaki girişimleri Osmanlı Devleti içerisinde Alman nüfuzunun artmasına sebep olmuştur. İngiltere kadar Almanya da Osmanlı toplumu üzerinde özellikle ticari alanda kendini ciddi derecede göstermiştir. I. Dünya Savaşı öncesinde giderek sıkılaşan Türk-Alman ilişkileri kültürel ve askeri alanda da kendini göstermiş ve yaygınlaşmıştır.

1908 yılından itibaren Osmanlı Devleti içeride ve dışarıda büyük değeriimler yaşamıştır. Bu durum ülkeyi siyasi, askeri ve ekonomik alanda büyük sarsıntılara sürüklemiştir. 1911 yılında İtalya'nın Trablusgarp'ı işgali, Osmanlı Devleti'ni bir savaşa dahil etmiş ve bu savaşı kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Trablusgarp yenilgisi Osmanlı Devleti'ni iyice zayıflatmışken, Balkan Devletleri'nin Makedonya'yı ele geçirme planlarına uygun zemin hazırlamıştır. Nitekim Balkan Devletleri bu fırsattan yararlanmış 1912-1913 yılları arasında Osmanlı Devleti'ni savaşa sürüklemiştir. Bir yanda Balkan Devletleri tarafından paylaşılan Doğeri Avrupa toprakları diğerk yanda ise Afrika'da büyük bir sahanın ve Rumeli topraklarının kaybedilmesi Osmanlı Devleti'nde büyük işlerin çıkılmaz bir hal almasına, dış politikada gücünün iyice azalmasına sebep olmuştur. Bu sebeple 1914 yılında Rusya Doğeri Anadolu'ya sahip olmak istediğeriinde Osmanlı Devleti Rusya'nın karşısında duramamış, Doğeri vilayetleri için ıslahat yapma mecburiyetinde kalmıştır. Tüm karışıklıklara uzlaşma ile dönüş yapan Osmanlı Devleti, 1914 yılının ocak ayına gelindiğeriinde tamamen Cemal, Enver ve Talat Paşaların yönetimine kalmıştır. (Kurat, 2011, s. 245)

1912-1913 yılları arasında yaşanan Balkan Savaşı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en büyük kabuslarından biri olmuştur. Savaşta yenilmek İttihatçılara büyük bir darbe vurmuş ve prestij kaybı yaşamalarına sebep olmuştur. Cemiyetin kaybın bir en büyük nedeni ise bu savaşa Osmanlı Devleti'nin bünyesinde bulunan halkının (azınlıkların) sebep olmasıdır. Nitekim bu savaşın ardından, Osmanlılık politikasını benimsemiş olan İttihat ve Terakki, artık Türk milliyetçiliğini benimsemeye başlamıştır. İttihatçıların bu olaydan sonra benimsemeye başladığı Türk milliyetçiliği, ilerleyen zamanlarda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına vesile olacaktır.

Balkan hezimetinden sonra dünyadaki değişimlere yetişemeyen Osmanlı Devleti'nin bir ittifak arayışı içine girmesi gerekmiştir. Bu bağlamda yapmış olduğu tüm görüşmeler hükümeti, Almanya ile ittifak yapmaya yönlendirmiştir. Osmanlı Devleti'nin İttifak teklifine olumlu bakacak olan Almanya elbette ki çıkarlarını gözetecektir. Çünkü İngiltere Osmanlı Devleti'nin güçsüz olması hâlinde yayılma politikasını gerçekleştirebilecekken, Almanya ise Osmanlı Devleti'nde nüfuz elde edebilmesi için Osmanlı Devleti'nin güçlü olmasını isteyecektir. Çünkü zayıf bir Osmanlı Devleti'nde nüfuz elde etmektense güçlü bir Osmanlı Devleti'nde nüfuz elde etmek buradaki gücünü anlamlı kılacaktır. (Waylet & Jack, 2004, s. 175-176)

3.2.1 2 Ağustos 1914 Türk-Alman İttifakı

Osmanlı Devleti Balkan Savaşları'ndan büyük kayıplarla çıkmış, hem toprak açısından hem de askeri açıdan büyük bir yenilgiye uğramıştır. Savaş sonrasında İttihat ve Terakki, devlet yönetimini bütünüyle eline almıştır. İttihat ve Terakki yönetimi, Balkan Savaşları'nda olduğu gibi ağır yenilgiler almaktan kaçınıp, devleti bir çıkmaza sokmamak için güvenli bir müttefikinin olması gerektiğini savunmuştur. (Faro, 1971, s. 222) Bu bağlamda Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa ve Rusya ile karşı karşıyayken, onların karşısında da Almanya'nın denge unsuru olduğunu öngörüp, Rusya'yı idare ederek, İngiltere'ye bulaşmayarak ve Almanya'ya dayanarak bir dış politika izleme yoluna gidecektir. (Paşa, 2017, s. 62)

Böyle bir ortamda Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya yaklaşmak dışında başka bir seçeneği kalmamış ve Avusturya-Macaristan'ın üçlü ittifak teklifinin akabinde, bu durum yine Avusturya-Macaristan tarafından 1914 yılının temmuz

ayında gündeme taşınmıştır. Avusturya Macaristan'ın bu önerisine Almanya soğuk yaklaşarak, Osmanlı Devleti'nin bir yük olacağını söylemiş ve ittifaka dahil olmasının ancak belirli şartlar neticesinde olabileceğini savunmuştur. (Bayur, 1991, s. 628)

Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı olumsuz bir tavır sergilemesine rağmen Enver Paşa, Almanya'ya ittifak teklifinde bulunacaktır. Sadrazam Said Halim Paşa'nın köşkünde yapılan toplantıda alınmış olan bu karar 22 Temmuz'da Alman Büyükelçiliği'ne sunulmuştur. (Fromkin, 1994, s. 32)

Almanya'nın bu olumsuz dönüşüne rağmen, İstanbul'daki büyükelçisi olan Wangenheim'e, Kayzer tarafından yazılmış olan telgrafta, Osmanlı Devleti'nin kazanılması gerektiğini savunulmuş, Türk-Alman ittifakı için olumlu notlar yazılmıştır. Kayzer bunun ardından Wangenheim'e 24 Temmuz 1914'te, Osmanlı Devleti ile görüşmelere başlanması ve ittifak yapılması için adımların atılması emrini vermiştir. 27 Temmuz'da gizli bir şekilde başlayan bu görüşmeler karşılıklı talepler doğrultusunda ilerlemiştir. Said Halim Paşa, İstanbul Alman Büyükelçiliği'ne çeşitli taleplerde bulunmuş, bunun üzerine Wangenheim Berlin'e bir telgraf çekmiş ve Alman başbakanı aynı gün içerisinde bu telgrafa cevap vererek, sadrazamın taleplerini kabul edip yapılacak olan ittifak şartlarını yazmıştır. (Bayur, 1991, s. 637-638)

Görüşmeler sonrasında da devam etmiş, 28 Temmuz'da sadrazam Berlin'e bir ittifak taslağı göndermiştir. Ancak bu taslak Almanya'yı tereddüde düşürmüş ve stratejik bir yükümlülük içerisine girmek istememiştir. Akabinde Rusya ile Almanya arasındaki gerilim artmış, Almanya Rusya'ya savaş ilan etmeden hemen önceki gün (31 Temmuz 1914'te) Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı bir eyleme girişmesi karşılığında, ittifak anlaşmasını imzalamak üzere İstanbul Alman büyükelçisine yetki verilmiştir. Ertesi gün (1 Ağustos) Alman başbakanının direktifleriyle hareket eden Wangenheim, durumu açık bir şekilde Osmanlı Devleti yetkililerine izah etmiş, Türklerin Almanların davasına katkıda bulunmamaları durumunda ittifak teklifini açık bir şekilde reddedeceğini belirtmiştir. (Kılıç, 2004, s. 103)

Büyük bir gizlilik içerisinde devam eden görüşmeler Osmanlı kabinesi üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Çünkü yapılan bu görüşmelerden haberdar

olan farklı devletler, Osmanlı kabinesini etkilemek için birçok söylenti ortaya atmıştır. Örneğin Avusturya-Macaristan, İstanbul Büyükelçisi Pallavicini 1 Ağustos'ta Karadeniz'deki Rus filosunun Osmanlı Devleti'ne, İstanbul Boğazı üzerinden bir saldırı yapmaya hazırlandığını ortaya atarak bunun önüne geçmesi için Alman Kruvazörü Goeben' in Karadeniz'e gönderilmesini önermiştir. Avusturya-Macaristan'ın bu söylentiyi ortaya attığı sırada Ermeni isyanlarının ortaya çıkmıştır. Kuzeydoğu Anadolu'da Rus gerillaları tarafından Osmanlı Devleti'nin menzillerine saldırılması, Osmanlı Devlet yönetiminin Avusturya-Macaristan'ın hiçbir geçerli istihbarat olmaksızın ortaya attığı bu söylentilere itibar etmesine sebep olmuştur. (Özgüldür, 2021, s. 482-483)

Nitekim tüm bu gelişmeler sonucunda Osmanlı Devleti, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile bir savunma ittifakı anlaşması imzalamıştır (2 Ağustos 1914).²¹ Bu anlaşmanın imzalanmasının akabinde, Almanya daha önce de şart olarak Osmanlı Devleti'ne sunduğu 'Türklerin Rusya'ya saldırması' durumunu tekrar gündeme getirmiştir. Almanya, Bulgaristan ve Romanya ile birleşip Türklerin Rusya'ya saldırması talebinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin Romanya ve Bulgaristan ile birleşip Rusya'ya karşı bir darbe girişiminde bulunması ile Avusturya-Macaristan'ın yükünü hafifletmeyi hedeflenmiştir. Bu üç ülkenin birleşmesi ile Rusya Karadeniz batısından sıkıştırılacaktır. Durum böyleyken Talat Paşa, Enver Paşa ve Meclis Başkanı Halil Bey, Wangenheim ile görüşme talebinde bulunarak, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı bir savaşa girmesi durumunda hangi şartlar altında hareket edeceğini konuşmuştur. Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ın savaşa girmemesi ve akabinde Romanya tarafından da Osmanlı Devleti için emniyetli bir ortamın oluşmaması durumunda Osmanlı Devleti'nin böyle bir savaşta rol alamayacağını belirtmiştir. (Narinç, 2010, s. 147)

Osmanlı Devleti ve Almanya ile kader ortaklığı olan, 2 Ağustos 1914 tarihli *Türk-Alman Siyasi İttifak Anlaşması*, Türk tarihi için büyük önem taşımaktadır. Osmanlı Devleti'nin bir anlamda sonunu da başlatan bu anlaşma bugüne kadar Türkiye'de asli belgesi ortaya çıkmamış, vesika milli arşivlerimiz içerisinde yer almamıştır. Anlaşma ile ilgili bilgileri hatırat ve yabancı

²¹ Bkz. Ek1

kaynaklardan edinmekteyiz. Bu anlaşmanın vesikası bulunmamakla birlikte anlaşmanın imzalanmasından sonraki döneme ait bazı önemli belgeler Türk kaynaklarında bulunmaktadır. (Bayur, 1991, s. 632)

Anlaşma imzalanırken başta gizli kalmasına karar verilmiştir. Osmanlı Devleti böylelikle seferberliğini tamamlayabilmek ve mali olarak biraz daha toparlanabilmek için zaman kazanmış olacaktır. Bunun dışında Osmanlı Devleti, İtilaf Devletlerinin sert tehditlerinden kurtularak hem kamuoyunda hem de hükümet bazında bir rahatlama yaşamıştır. Ancak İngiltere ve Fransa konusunda tedirgin olan Osmanlı Devleti bu iki ülkeyi yatıştırmak için 3 Ağustos'ta İngiliz Ateşesi ile görüşmüş, durum hakkında bilgilendirme yapmıştır. Bunun için Bahriye Nazırı Cemal Paşa ve Harbiye Nazırı Enver Paşa görevlendirilmiştir. (Bayur, 1991, s. 655-656)

3.2.2 Türk-Alman İttifakı'nın Osmanlı Basınına Yansıması

Anlaşmanın ardından Osmanlı Devleti savaşa dahil olmuş ve ülkede seferberlik ilan edilmiştir. Bu sıralarda yapılan görüşmelerden habersiz olan halk ve aydınlar, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı için tarafsız oluşunu gerek gazetelerde gerekse toplum içerisinde çeşitli görüşlerle yorumlamıştır.

Türk basını tarafından takip edilen ve büyük ilgi uyandıran, Osmanlı Devleti'nin ittifak arayışı ve tarafsızlık durumu hakkında bazı yazarlar, çeşitli yorumlarda bulunmuştur. Bu yorumlar genellikle, devletin tarafsızlığını devam ettirmesi ve bu yolda ilerleyip kimseye güvenmemesi gerektiği yönündedir. Bu bağlamda yazarlar, Osmanlı Devleti'nin kendisini yarı yolda bırakmayacak bir devletin olduğundan emin olamayacağını ve devletin her şeye hazırlıklı olması gerektiğini de yorumlarına dahil etmişlerdir. (Tercüman-ı Hakikat, 3 Ağustos 1914, s. 1)

2 Ağustos 1914 Türk-Alman ittifakı henüz gün yüzüne çıkmamışken basında, Osmanlı Devleti'nin savaş konusunda tarafsız kalacağı yönünde düşünceler hakimdir. Hatta Osmanlı Devleti'nin seferberlik çağrısına rağmen devletin tarafsızlığını koruyacağı, seferberliğin de olumsuz bir durumda herhangi bir tarafta olmamak için edildiği yönünde haberler bulunmaktadır. (İkdam, 11 Ağustos 1914)

Tasvir-i Efkar yazarlarından Yunus Nadi, seferberlik ile ilgili Osmanlı Devleti ve halkının kimse için kötü bir niyet beslemediğini, sadece Osmanlı Devleti'nin topraklarını korumak amacı doğrultusunda çalışmalar yapması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca dünyadaki tüm devletlerin I. Dünya Savaşı için müthiş hazırlıklar içerisinde bulunduğunu, Osmanlı Devleti'nin de her türlü ihtimali düşünüp hazırlık yapması gerektiğini savunarak Osmanlı halkını silah başına davet etmiştir. (Tasvir-i Efkar, 3 Ağustos 1914, s. 1)

Ekim ayına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin hala tarafsız olduğu bilgisi ile Sabah Gazetesi yazarı Diran Kelekyan, 19 Eylül'de bu savaş için tarafsızlığı tercih eden devletlerin savaşın sonuna gelindiğinde birer denge unsuru olacağı ifadelerini kullanarak (Sabah, 19 Eylül 1914, s. 1), 3 Ekim'de tarafsızlığın önemi hakkında bir yazı ele almıştır. (Sabah , 3 Ekim 1914, s. 1) 5 Ekim tarihli yazısında da, tarafsız devletlerin savaş sonucunda, şartların belirlenmesi konusunda önemli rol oynayacağını yazmıştır. (Sabah Gazatesi, 5 Ekim 1914, s. 1)

İkdam Gazetesi Türk-Alman ittifakı için olumlu telkinlerde bulunurken, bu husustaki yazılarında İngiltere ile ilgili uyarılarda da bulunmuştur. Gazetenin Osmanlı Devleti ve Almanya'nın, hem maddi hem manevi desteğinden karşılıklı olarak yararlanması gerektiğini vurgulayan bir yazısında, İngiltere'ye karşı Müslümanların birleşmesi gerektiğine yönelik çağrılarda bulunduğunu da görmekteyiz. (İkdam, 3 Ekim 1914, s. 1)

İttihat ve Terakki yanlısı basın organlarında, ittifaka rağmen Osmanlı Devleti'nin hür bir şekilde hareket edip kararlar aldığı haberleri okuyucuya aktarılmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin ittifakı olan Avusturya-Macaristan ve Almanya'nın, Türklerin değerlerine saygı duyduğu ve hassasiyet gösterdiğine yönelik haberler de yapılmıştır. (Tanin , 3 Kasım 1914)

Dönemin gazetelerinde Alman basının haberlerine de rastlamaktayız. Türk-Alman dostluğu ile ilgi haberleri kendi okurlarına aktaran İkdam Gazetesi, Türk-Alman ittifakına dahil olmayan ülkelerle ilgili de telkinlerde bulunmuştur. Örneğin, İtalya'nın bu ittifaka dahil olması durumunda saygınlığının artacağına dair haberler yayınlamıştır. (İkdam, 3 Kasım 1914)

Osmanlı Devleti anlaşmayı imzaladıktan sonra seferberlik ilan etmiştir. 4 Ağustos tarihinde yayınlanan Takvim-i Vekayi gazetesinde, belli bir doğum aralığında doğmuş olan ve belirlenen vasıflara uygun kişilerin silahlanmasına karar verildiği haberi yapılmıştır. Habere göre, gayrimüslimler de dahil olmak üzere 45 yaşına kadar olanların askerliğe alınmasına karar verilmiş, gayrimüslimlerin maddi bir bedel karşılığında (tek seferlik olmak kaydıyla) muaf olabilecekleri yayınlanmıştır. (Takvim-i Vekayi, 4 Ağustos 1914) Ancak sonrasında Müslümanlar için de (önceden belirlenmiş olan şartlar dışında olanların), belirli bir ücret karşılığında seferberlik sebebiyle askerlikten muaf olabileceğini duyurmuştur. (Tanin , 10 Ağustos 1914)

3.3 İttihat ve Terakki Yönetiminde Türk-Alman Askeri İlişkileri

Türk-Alman ilişkilerinin askeri boyutu oldukça eskiye dayanmaktadır. Avrupa'da askeri alanda başarılı kazanımlar elde etmiş olan Almanya, Osmanlı Devleti'nin dikkatini çeken bir Avrupa ülkesi olmuştur. Almanya'nın askeri disiplininin yanında sanayisinin de gelişmesiyle, askeri alanda teknolojik yatırımları da artmıştır. Almanya'nın aksine çağın oldukça gerisinde kalmış olan Osmanlı ordusunun gözle görülür bir şekilde ıslaha ihtiyacı vardır. Özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra dünyada yaşanan bloklaşma sebebiyle hem disiplin hem de teknoloji alanında kendini geliştirmesi gereken Osmanlı ordusuna savaş öncesinde Almanya destek verecektir. Elbette ki tesadüf olmayan bu destek Almanya'nın işine gelecek, yıllarca arzu ettiği Osmanlı Devleti'ne nüfuz etme politikasını gerçekleştirecektir. Bu nüfuzu sayesinde siyasi alanda gücüne güç katacaktır.

1880 yılında Sultan II. Abdülhamid, Alman büyükelçisine bir teklifte bulunarak, Osmanlı ordusunun eğitilmesi için Almanya'dan subaylar talep etmiştir. Bunun üzerine Bismarck İstanbul'a dört kişilik²² bir heyet göndermiştir. 1883 yılında ise Von der Goltz Paşa askeri okulların müfettişliği görevi ile İstanbul'a gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde görevde bulunduğu süre zarfında başarılarıyla anılan Goltz Paşa, 1895 yılında görevinden ayrılarak Berlin'e dönmüştür. II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra Almanya'ya mesafeli yaklaşan İttihatçılar, orduda da Alman izlerini silmek istemişlerdir. Ancak

²² Bu heyette bulunanlar; Yüzbaşı Kamphövener, Albay Kahler, Yüzbaşı Ristow ve Yüzbaşı von Hobe'dir.

gerek ordu içindeki gerekse cemiyetteki Alman eğitimi almış kişiler sebebiyle bu durum uzun sürmeyecektir. Buna örnek olarak; Goltz Paşa'nın öğrencisi İzzet Paşa'yı gösterebiliriz. İzzet Paşa, 1909 yılında Erkan-ı Harbiye Reisi görevindeyken, eski öğretmeni olan Goltz Paşa'yı İstanbul'a davet etmiştir. (Yılmaz V. , 1988, s. 38-44) Bu durum o zamanlarda mesafeli olan Türk-Alman ilişkilerini askeri boyutta yakınlaştırmaya başlayacaktır.

Osmanlı toplumunda büyük yer edinen Almanya, 19. yüzyıl sonlarında orduda büyük oranda boy göstermeye başlamış ve Osmanlı ordusu hızla Alman tarzını benimsemeye başlamıştır. Osmanlı ordusunu eğitmek için görevlendirilen Alman General Goltz Paşa, bir yandan orduya danışmanlık yaparken diğer yandan Alman silah firmalarının temsilciğini yapmıştır. (Altındaş, 2016, s. 118) Böylece orduda Alman silahları kullanılmaya başlanmıştır. Bu da ilerleyen süreçte Türk-Alman ekonomik ilişkilerine dolaylı olarak katkıda bulunacaktır.

Osmanlı ordusunda kullanılacak olan silahların cinsi ve savaş metotları Prusya sistemine göre şekillenmeye başlamış ve Prusyalı subayların ardından *Redif Alayları* kurularak Prusya sistemi tam olarak benimsenmeye çalışılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti bu konuda başarılı olamamış, Prusya sistemini sadece yüzeysel olarak bünyesine katabilmiş, taklitten öteye geçememekle birlikte, bu sistemle katıldıkları savaşlar da mağlubiyetle sonuçlanmıştır. Prusya sisteminin başarısız tecrübesinin ardından Osmanlı ordusu yenileşme için tekrar girişimlerde bulunmuş ve orduda Alman nüfuzunu arttırmaya yönlenmişlerdir. Nitekim Mahmut Şevket Paşa, Osmanlı Devleti donanmasının iyileşebilmesinin ancak Alman generallerinin kontrolü altında, diktatörce bir tavırla gerçekleştirilebileceğini Alman büyükelçisine ifade etmiştir. (Aktaş, 2006, s. 413)

Sultan II. Abdülhamid devrinin ardından orduda ıslaha gidilmiş, ve orduyu ıslah etmesi için de Almanya'dan uzman kadrolar talep edilmiştir. Osmanlı ordusunun kaderini belirleyecek olan bu uzmanlar, öncelikle işe orduyu disipline ederek başlamıştır. Almanya özellikle kara ordusu konusunda sadece Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekmemiştir. Aynı dönemlerde I. Dünya

Savaşı'na ittifakı olarak girecek olan Avusturya-Macaristan'da Alman ordusunun askeri gücünden yararlanmak isteyen bir devlettir.

I. Dünya Savaşı'ndan hemen önce Almanya, Osmanlı Devleti ile bir ittifak olup olmaması konusunda kararsızlık yaşadığını ve olası bir ittifakın Almanya açısından bir umutsuzluk taşıyacağını, askeri misyonlarının hazırladığı raporlarda bulunmaktadır. Dönemin Almanya askeri Misyon Başkanı Liman Von Sanders, yazmış olduğu bir raporda herhangi bir savaş durumunda Osmanlı Devleti'nin askeri bir çöküş yaşayacağını belirtmiş ve bu raporu Berlin'e göndermiştir. Bu raporun ardından dönemin Alman Genelkurmay Başkanı, Osmanlı Devleti ile ittifak hâlinde olmanın yersiz olduğuna karar vermiştir. (Mülhmann, 2009, s. 75)

Dönemin Alman Askeri Misyon Başkanı olan General Liman Von Sanders, I. Dünya Savaşı'ndan önce geldiği Osmanlı Devleti'nde I. Dünya Savaşı bitene kadar görev yapmış, orduya hizmet etmiştir. (Wallach, 1985) Osmanlı ordusunun iyileşmesinde büyük rol oynayan general, heyetiyle birlikte orduyu büyük oranda ıslah etmeyi başarmıştır.

II. Abdülhamid'in Alman yakınlığı sebebiyle İttihatçıların siyasi alanda mesafeli yaklaştığı Almanya'ya bir yandan da hayranlık duyduğu aşikardır. İttihat ve Terakki döneminde Almanya'ya duyulan hayranlığın en büyük sebebi ise teknik imkanlarının yanı sıra askeri gücüdür. İttihatçıların içerisinde yüksek rütbeli birçok asker bulunmaktadır. Bu askerler dünyadaki ordu düzenlerinden haberdar olup, özellikle Avrupa'daki orduları ilgiyle takip etmektedir. Bu bağlamda Alman ordusuna büyük hayranlık beslemektedirler. İttihatçıların içerisinde bulunan, Alman ordusuna hayranlık duyan rütbeli askerler sayesinde, Türk-Alman siyasi ilişkilerinin temeli daha çok askeri alanda kendini göstermiştir. Dolayısıyla İttihat ve Terakki yönetiminde askeri işbirliğine dayalı bir Alman dış politikası izlenmiştir.

Balkan Savaşlarından sonra Osmanlı Devleti her alanda büyük sıkıntılar yaşamıştır. Bunlardan biri de askeri alanda olmuştur. Balkan hezimetleri, Osmanlı Devleti'ne özellikle askeri alanda ne kadar geri kaldığını göstermiştir. Dönemin sadrazamı Mahmut Şevket Paşa, Almanya'da askeri eğitim almıştır. Bu sebeple Almanya'nın teknik üstünlüğü ve askeri alandaki

disiplinini Osmanlı ordusuna kazandırmayı hedeflemiştir. Aslında Balkan Savaşlarından önce de İttihatçıların böyle bir hedefi vardır. Ancak bu yenilgi Alman uzmanların ülkeye gelmesi yönündeki çalışmaları hızlandırmıştır. Alman uzmanların orduyu eğitmesi için gelmesinin yanı sıra ülkede genç neslin askeri alanda eğitilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Cemiyetin ordu içindeki uzantıları sayesinde yan örgütlenmeler kurularak, paramiliter toplum anlayışı gençlere aşılanacaktır. (Gürel, 2009, s. 81)

20. yüzyılda devlet her alanda zayıfladığı gibi donanma konusunda da zayıflamış hatta gerilemeye başlamıştır. 1871 yılına gelindiğinde Almanya'da ise donanma alanında büyük gelişmeler baş göstermektedir. Almanya artık büyük devletler arasında katılmış ve istikrarlı bir büyüme içerisine girmiştir. Almanya'nın donanma alanındaki ilerlemesinin en büyük öncüleri II. Wilhelm ve deniz müsteşarı olan Amiral Alfred Von Tirpitz'dir. Almanya bu ilerlemesi ile birlikte donanma alanında İngilizlerle rekabet edebilecek bir duruma gelmiştir. (Alkan R. , 2021, s. 841)

Osmanlı Devleti'nin girmiş olduğu bu karmaşık sürecin yanı sıra I. Dünya Savaşı baş göstermiş ve 1914'ün yaz aylarında Osmanlı Devleti ittifak arayışlarını hızlandırmaya başlamıştır. İngiltere, ittifaka yanaşmadığı gibi Osmanlı Devleti'nin İngiltere'den satın aldığı Reşadiye ve Sultan isimli Osmanlı savaş gemilerini de teslimattan birkaç gün önce İstanbul'a gönderimini iptal etmiştir. Gemilerin sevkiyatı İngiliz Donanma Bakanı Winston Churchill tarafından iptal ettirilmiş ve 31 Temmuz'da İngiliz kraliyet donanmasına teslim edilmiştir.(Alkan N. , 2020, s. 95) Bu durumun büyük etkisiyle Osmanlı Devleti'nin ittifak girişimleri İngiltere, sonrasında Fransa ve Rusya tarafından sonuçsuz kalmıştır. Buna karşılık Enver Paşa savaş içerisinde tek kalamayacaklarının farkında olduğu için artık Almanya ile ittifak yapma amacıyla Alman yetkililerle görüşmelere başlamıştır. Enver Paşa ittifak için İstanbul'un Alman büyükelçisi olan Hans Von Wangenheim ile görüşmelere başlamıştır(23 Temmuz 1914). Enver Paşa ve Wangenheim arasında yapılan görüşmeler nihayet sonuç vermiş, 2 Ağustos 1914 tarihinde I. Dünya Savaş'ına birlikte katılacak olan Almanya ve Osmanlı Devleti arasında bir ittifak anlaşması imzalamıştır. (Alkan N. , 2015, s. 160)

Osmanlı Devleti'nin ittifak arayışında Almanya ile bir araya gelmesini iki farklı boyutta ele alacak olursak: birincisi Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda toprak bütünlüğünü korumak için diğer devletlere karşı artık yalnız değildir, ikincisi ise Osmanlı donanmasıyla doğrudan ilgilidir.

3.3.1 Osmanlı Donanmasında Alman Etkisi

2 Ağustos 1914'te imzalanan Türk-Alman ittifakının ardından, başta orduda olacak şekilde Osmanlı Devleti'nin her bir yanında Alman nüfuzu gün geçtikçe artmış, ordudaki Alman disiplinin yayılması donanmayı da etkilemiştir. Nitekim ittifaktan 10 gün sonra Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın vermiş olduğu izinle, İngiliz ve Fransız gemilerinden kaçmakta olan Alman donanmasına ait iki adet gemi (Goeben ve Breslau), Çanakkale Boğaz'ından geçerek İstanbul Boğazına ulaşmıştır.

Breslau ve Goeben gemilerinin İstanbul'a ulaşmaları Osmanlı Devleti ve İtilaf Devletlerinin diplomatik bir kriz içerisine girmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti yetkililerinden, gemilerin İstanbul'dan derhal gönderilmesini talep eden İtilaf Devletleri, bu olaya büyük tepki göstermiştir. Osmanlı Devleti gerginliği yatıştırmak için İtilaf Devletlerine, bu gemileri Almanya'dan 80 milyon mark ücret ödeyerek aldığı şeklinde bir açıklama yapmıştır.²³

Breslau ve Goeben gemileri, Osmanlı donanmasına geçtikten sonra Yavuz ve Midilli isimlerini almıştır. Gemilerin komutası Amiral Souchon'a aittir. Bu gemiler ve mürettebatı sayesinde Osmanlı donanması güçlenmiş, Rusları hedef alarak saldırı planlarında bulunmuş ve bu doğrultuda hazırlık yapmaya başlamıştır. Osmanlı donanmasının bu girişimi öncesinde, Amiral Souchon Osmanlı donanmasını incelemiş ve donanmadaki mürettebat ile subay kadrosunun sayı olarak yetersiz olduğunu tespit etmiştir. Bu yetersizlik ile başarılı bir hareket yürütülemeyeceği kanaatine varmış, bunun üzerine Alman Donanma Bakanlığı'ndan Enver Paşa ile yapılan istişare sonucunda destek talebinde bulunmuştur. 15 Ağustos 1914'te Alman donanma bakanlığından takviye olarak istenilen görevliler şu şekildedir; 10 deniz subayı, 50 kıdemli deniz topçusu, 2 amiral, 20 mayın döşeme subayı, 30 mesafe ölçer, 30 mayın

²³ Ancak öyle bir satışın gerçekleşmesi savaş sonrasında olacaktır. Ön şart olarak belirlenmiş olan bu duruma Cemal Paşa'da hatıratında yer vermiştir. (Kabacalı, 2001, s. 146)

tasfiyecisi, 10 gemi mühendisi (savaş gemileri için) 10 deniz subayı, 17 gemi topçusu, 50 torpido teknisyeni, 1 gemi yapım ustası, 1 torpido subayı, 200 mayın ve bunun yanında birçok depo görevlisi ile güverte subayı. Almanya Wilhelm Souchon'un bu taleplerini onaylayarak eylül ayına kadar 700-800 adet teknik eleman, mürettebat ve Alman subayını Osmanlı donanmasının hizmetine girmesi için İstanbul'a gönderecektir. Osmanlı donanmasındaki Alman nüfuzuna baktığımız zaman sadece Yavuz ve Midilli gemilerinin mürettebatı içerisinde 1700 kadar çalışan bulunmaktadır. Donanmanın bütününde ise yaklaşık olarak 3000 Alman görevli bulunduğu Alman arşivlerinde bulunan belgelerde karşımıza çıkmaktadır.(Alkan R. , 2021, s. 845)

Souchon Osmanlı donanmasında savaş gemilerinin komutası için göreve başladığında görevli listesi şu şekildeydi; (Büyüktuğrul, 1984, s. 402-403)

Donanmanın Komutanı - Amiral Souchon

Donanmanın 2. Komutanı- Arif Bey

Kurmay Başkanı - Binbaşı Von Armin

Donanmanın Kurmay Başkanı- Yarbay Enver

Midilli Gemisi Komutanı - Yarbay Kettner

Yavuz Gemisinin Komutanı - Albay Akkermann

Von Armin (Binbaşı Muzaffer Adil'in danışmanıdır) - Barbaros Gemisi Komutanı

Yüzbaşı Bieler (Flotilla Komodoru Binbaşı Cevat Ve Danışmanı) - Peyk-i Şevket Kruvazörü Komutanı

Yüzbaşı Von Mellenthin - Berk-i Satvet Torpidosu Komutanı

Yüzbaşı Cann - Taşoz Muhbiri Komutanı

Nilüfer Mayın Dökücü Komutanı- Yüzbaşı Cendarhalm (Yüzbaşı Murat Danışmanıdır)

Samsun Mayın Dökücü Komutanı- Kıdemli Yüzbaşı Harman

Osmanlı donanmasında birçok eksik bulunmaktadır. Alman yetkililer bu eksikliklerin farkında olarak Osmanlı donanması için devletin ihtiyaçlarını ve isteklerini dikkate alıp bu ihtiyaçları gidermeye özen göstermiştir. Almanya burada kendi çıkarlarını da düşünmekte olup Osmanlı Devleti'nde Alman nüfuzunu arttırmanın yanında Osmanlı donanmasındaki İngiliz hakimiyetini de kırma planları yapmaktadır. (Alkan R. , 2021, s. 847)

Osmanlı donanmasının güçlenmesi için *Harbiye Nezareti Deniz Ulaştırma Dairesi* isminde bir kurum oluşturularak, yabancı ülkelerin tüm gemileri bu kuruma bağlanmış ve başına ise Alfred Hoefer isminde bir subay getirilmiştir. Bu kurumun oluşturulmasının sebebi Osmanlı Devleti'nin donanmayı güçlendirerek bir an önce Karadeniz'e çıkmayı planlamasıdır. (Yavuz, 2000, s. 236) Bu sebeple eğitim konusunda yapılan çalışmalar da hızlanmıştır. Bu eğitimler sırasında Amiral Souchon, Osmanlı donanmasını dört gruba ayırarak, her grubun komutanına görevler vermiştir. Bu görevlendirme sırasında Cemal Paşa'ya bir mektup vermiş, kendisinin Donanma I. Komutanlığına atandığını, Karadeniz'de bulunacağını ve burada donanma eğitimi vereceğini bildirmiştir. Ancak bu eğitim sürecinde vereceği her emire birebir uyulması için talepte bulunmuştur. (Demir, Keskin, & İlhan, 2011, s. 106)

Bu mektubun ardından 27 Ekim'de nihayet Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'e açılma hedefi gerçekleşmiştir. Osmanlı donanması 29 Ekim gününde Rus limanlarını bombardımana tutmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin bu harekatta bulunmasının en önemli güç unsuru Almanya'nın deniz kuvvetleri ve kara kuvvetleridir. Bunun yanında İttihat ve Terakki'nin genel olarak Alman yanlısı olup, Almanya ile savaşa girmenin Osmanlı Devleti açısından olumlu olacağını düşünmesi, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ndeki gücünün yayılmasında önemli rol oynamıştır.

3.4 Türk-Alman Ekonomik İlişkileri

Osmanlı Devleti 19. yüzyılda bir ittifak arayışına girmiştir. Bu arayış içerisinde Fransa ve İngiltere'ye birçok defa teklifte bulunmuş ancak ittifak teklifi olumsuz sonuçlanmıştır . İngiltere ve Fransa ile ittifak kuramayan Osmanlı Devleti yönünü Almanya'ya çevirmiştir. Viyana Kuşatmasından itibaren herhangi bir

savaş içerisinde girmemiş olan Türkler ve Almanlar, 19. yüzyılda Sultan II. Abdülhamid'in de büyük katkılarıyla yakınlık kurmuştur. Şansölye Bismarck döneminde Türk-Alman ilişkileri daha çok ekonomik menfaatler çerçevesinde ilerlemiştir. (Tepekaya, 2002, s. 42)

Bismarck kendi döneminde Osmanlı Devleti'ne, çoğunlukla ekonomik faaliyetleri göz önünde bulunarak yaklaşmıştır. Politik menfaatler açısından Osmanlı Devleti'ni geri planda tutması, bu dönemde Almanya'nın doğuyla olan ilişkilerini zayıflatmıştır. Dolayısıyla bu durum Türk-Alman ilişkilerine de yansımış, iki devlet arasındaki temaslar büyük oranda azalmıştır. Ancak 1888 yılında başa gelen II. Wilhelm, *weltpolitik* (dünya politikası) yöntemi ile dış politikada farklı bir yol çizmiştir. Bu bağlamda Avrupa kıtası dışında farklı topraklarda sömürgecilik arayışına girmiş olan Almanya, dış politikada doğuya yönelmeye başlamıştır. II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti ile bu doğrultudaki ilk bağlantısı, 1889 yılında İstanbul'a yapmış olduğu ziyaretiyle gerçekleşmiştir. Bu ziyaret ile Kayzer II. Wilhelm Türk-Alman ittifakının sinyalini vermiştir. II. Abdülhamid ve II. Wilhelm yapmış olduğu görüşmeler sırasında *Bağdat Demiryolu Projesi* konusunun üzerinde durmuştur. Almanya'nın Bağdat Demiryolu konusunun özellikle takipçisi olmasının sebebi İngiltere ve Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki nüfuz mücadelesidir. (Özyüksel, 2008, s. 281) Bağdat Demiryolu Projesi ile yakından ilgilenen İngiltere'ye rağmen Bağdat Demiryolu imtiyazı ilerleyen süreçte Almanya'ya verilecektir. Bağdat ve Haydarpaşa arasında yapılmak istenen demiryolunun sadece Almanya'nın üretmiş olduğu malzemelerle yapılacağı planlanmıştır. II. Wilhelm ziyareti sırasında projenin Almanlar tarafından yapılması kararlaştırılmış, sonrasında ise Bağdat Demiryolu'nun Alman teçhizatı ile yapılacağı duyurulmuştur. (Mcmeekin, 2012, s. 50-51) Kayzer II. Wilhelm'in ziyareti, Sultan II. Abdülhamid ile büyük bir yakınlığa vesile olmuştur.

Bağdat Demiryolu Projesinin yapımına 1903 yılında başlanmıştır. Bu proje, Anadolu Demiryolu Şirketi'ne verilmiştir. Anadolu Demiryolu Şirketi, Alman hissedarlarının ağırlıkta olduğu bir şirket olup, tüm imtiyazları Almanya'ya sağlayacaktır. Şirket ayrıca kendisine bağlı bir Bağdat Demiryolu Şirketi de kurmuştur. Osmanlı Devleti tarafından bu şirkete vergi muafiyeti ve çeşitli kolaylıklar sağlanmış olup, bu durum Kayzer II. Wilhelm tarafından büyük bir memnuniyet ile karşılanmıştır. (BOA İ.HUS 93-25)

Bağdat Demiryolu Projesi diplomatik ve stratejik açıdan büyük öneme sahiptir. Bunun yanı sıra bu proje ile ekonomik açıdan da ciddi değişimler yaşanacaktır. 5 Mart 1903 tarihinde imzalanan anlaşma (Gül, 2014, s. 11), İngiliz ticaretinin büyük ölçüde darbe alacağına işarettir. Çünkü sömürgeci bir devlet olan İngiltere'nin en büyük sömürgesi Hindistan'a, Bağdat Demiryolu rotasından gidilmektedir. Bağdat Demiryolu'nun Almanların elinde olması, İngiliz sömürgesine büyük bir tehdit oluşturmuştur. Nitekim İngiltere, İstanbul ve Bağdat arasında yapılacak olan demiryolunun, körfeze denk gelen kısmını sabote etmek için elinden geleni yapmıştır. Atlas okyanusu ve Hint ticaretini tekelde tutmak isteyen İngiltere, bu tekelin kırılması endişesiyle Rusya'ya yakınlık göstermeye başlamıştır. Ancak Almanya bu sırada, demiryolu yapımına başlayarak hammaddesini Avrupa'dan bağımsız bir şekilde yönetmeyi hedeflemiştir.

Osmanlı Devleti'nin kendi içerisindeki ekonomik durumuna baktığımız zaman, 1900'lü yılların başında bütünüyle çöküş yaşayan bir devlet ile karşılaşmaktayız. Osmanlı Devleti süregelen yıllarda ekonomik açıdan büyük Avrupa devletlerinin birçoğundan borç almıştır. Ancak bu borçlar ödenemediği için faize binmiş ve giderek katlanmıştır. Bu durumu fırsata çeviren Fransa ve İngiltere Osmanlı Devleti'nin kendilerinden alınan borçları karşılığında, devletin iç işlerinde söz sahibi olmaya başlamıştır. Devletin iflas aşamasına geldiği Sultan II. Abdülhamid dönemi, dış politikada ekonomik dengelerin tamamen Osmanlı Devleti aleyhine dönüştüğü bir dönem olmuştur. Osmanlı Devleti'nin vergilerine dahi müdahale edecek bir konuma gelen İngiltere ve Fransa gibi Avrupalı devletler bu durumu kendi lehine çevirmiştir. Osmanlı Devleti'nin ekonomik açıdan bir çıkmaza girmiş olması fırsatıyla, Osmanlı Devleti topraklarını nasıl bölüşeceklerinin ve buradaki halkı nasıl yöneteceklerinin planlarını yapmaya başlamışlardır. (Turhan, 1994, s. 35) Almanya Avrupalı ülkelerin bu yönde yaptığı toplantılara katılmayarak bu duruma ortak olmamıştır. Halbuki II. Wilhelm'in anneannesi İngiltere kraliçesi olup eniştesi ise Yunan veliahdıdır. Almanya'nın Osmanlı topraklarını paylaşma fikrine olumlu bakmasının en büyük sebebi, Osmanlı Devleti'ni tek parça halinde kendi yanına çekmek istemesidir.

II. Wilhelm ile dış politikada yayılmacı bir yola giren Almanya, 26 Ağustos 1890 yılında Osmanlı Devleti ile Dostluk Ticaret ve Denizcilik Anlaşması'nı imzalamıştır. Almanya bu antlaşma ile ekonomik ilişkilerini dostane bir şekilde

başlatmış ve ardından Bağdat Demiryolu ile Osmanlı ekonomisinde söz sahibi olmuştur. Almanya işleri tam da istediği gibi ilerletmiş, Osmanlı Devleti'ni *barışçıl nüfuz* ideali ile etkisi altına almıştır. Almanya'nın Osmanlı toprakları üzerinde kazanmış olduğu siyasi ve ekonomik nüfuz sayesinde Anadolu topraklarında yapılan ekonomik yatırımlar Almanya'ya pay olarak geri dönmüştür. (Gencer, 2003, s. 273)

Almanya'nın büyük hisse sahibi olduğu Anadolu Demiryolu Şirketi, 1904 yılında Musul ve Bağdat'ta bulunan petrol kaynaklarının araması iznini devralmıştır. (BOA, HH-İ/ 170-54) Osmanlı Devleti, bünyesindeki petrollerden dış devletlerin yararlanmaması için büyük çaba sarf etmiştir. Ancak ekonomik sıkıntıların yaşandığı bu dönemde Osmanlı Devleti, topraklarında bulunan petrolleri ne işleyebilecek ne de sondaj yapabilecek bir donanıma sahiptir. Teknik ve ekonomik açıdan yetersiz kapasiteye sahip olan Osmanlı Devleti, petrollerinin aranması için Almanya'nın teknik ve ekonomik gücüne ihtiyaç duymuştur. Bu durum Almanya'nın Osmanlı Devleti ile 1890 yılında imzaladığı Dostluk Ticaret ve Denizcilik Anlaşmasından itibaren istediği bir imtiyazdır. Çünkü Almanların sürekli gelişen sanayisi ile birlikte petrol ihtiyacı her geçen gün artmıştır.

Türk- Alman ekonomik yakınlaşmasının en büyük etkenlerinden biri de Almanya'nın Osmanlı ordusunu ıslah amacıyla, Osmanlı ordusuna nüfuz etmesidir. I. Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı ordusunda görev almak üzere Osmanlı topraklarına gelen Alman askeri heyetleri, Osmanlı ordusundaki Alman nüfuzunu iyice güçlendirmiştir. Bu güç Türk-Alman silah ihracatı artışını beraberinde getirmiştir. Almanya'nın bir dev haline gelen sanayisi Osmanlı ordusunda da görünerek, kendine büyük bir pazar yeri oluşturmuştur. Alman savunma sanayisinin önde gelen şirketlerinden *Krupp* Osmanlı Devleti'nde en büyük pazar yerine sahip olmuştur. (Türk, 2012)

3.4.1 İttihat ve Terakki Hükümetinde Türk-Alman Ekonomik İlişkileri

II. Abdülhamid yönetiminde Almanya ile hem siyasi hem de ekonomik açıdan kurulan yakınlık, devlet içerisinde ciddi bir Alman nüfuzu oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bağdat Demiryolu imtiyazının Almanya'ya verilmesi, diğer devletler ile kıyaslandığında ekonomik açıdan Almanya'nın daha ön planda tutulduğunun göstergesidir. Nitekim Almanya kendisine verilen demiryolu

yapımını çok kısa bir sürede tamamlamış olup teknik ve ekonomik açıdan Osmanlı Devleti'ne güven kazandırmıştır. Bunu göz önünde bulunduran İttihat ve Terakki ekonomik açıdan Almanya ile yakınlık kurmuştur.

İttihatçıların, II. Abdülhamid'e yakınlığı sebebiyle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra mesafeli yaklaştığı Almanya, kısa süre içerisinde Osmanlı Devleti'nin tek çıkar yolu haline gelmiştir. Almanya'nın ekonomik açıdan da Osmanlı Devleti'nin dayanağı olması kaçınılmaz bir hale gelmiştir. İttihatçılar, Fransa ve İngiltere gibi büyük devletlerin aksine ekonomik açıdan da Almanya'nın Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü savunmasını göz önünde bulundurarak, hem teknik hem de ekonomik açıdan imtiyazlarını Almanya'ya sağlamıştır.

1908 yılının temmuz ayında ülkede Meşrutiyetin tekrar yürürlüğe girmesi, siyasi ve ekonomik değişimleri de beraberinde getirmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi için mecliste kabul edilen karar ile (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 19 Nisan 1909) yerine Sultan Mehmet Reşat getirilmiştir. Sultan Mehmet Reşat, ilk olarak devlet hazinesine Hazineyi Hassa'nın varlıklarını devretmiş ve ardından Musul Petrollerini, Osmanlı padişahının şahsi mülkünden devlet mülküne taşımıştır. (BOA, BEO, 3431 - 257323)

Hazineyi Hassa'nın devlet hazinesine geçirilmesi ile Almanların Hazineyi Hassa'dan sağladıkları imtiyazlar feshedilmiştir. Almanların artık faydalanamadığı bu imtiyazlar diğer Avrupalı ülkelere yeni bir fırsat doğurmuştur. Bu bağlamda İngiltere ve Fransa gibi ülkeler Osmanlı Devleti'ne imtiyaz başvurularında bulunmuştur. Bu başvuruların hedefinde özellikle önceden Almanya'nın imtiyazında olan Musul ve Bağdat petrolleri konusunda bulunmaktadır.

1908 yılında Almanya'ya baktığımız zaman, Almanya'nın tüm dünyada yeni bir ekonomik güç olarak kendini var ettiğini görmekteyiz. Git gide güçlenen Alman ekonomisi, Almanya'nın diğer devletlerle olan ilişkisini de sıkılaştırmıştır. 1908 yılında Almanya yapmış olduğu çeşitli değişikliklerle karşımıza çıkmaktadır. Büyüyen ekonomisinin akabinde ülke içerisinde koloni enstitüleri kuran Almanya, bu enstitülerde eğitimler verilmesini amaçlamıştır. Bu enstitülerde özellikle ekonomik alanda verilecek olan eğitimler üzerinde durulmuştur. Nitekim bunlardan biri 1 Ekim 1908 tarihinde kurulmuş olan Hamburg'daki enstitüdür. Burada Almanya'nın deniz aşırı yerlerine göndereceği ve Almanya'da çalışacak olan

memurlara pratik eğitim verilecektir. Hamburg'da kurulmuş olan koloni enstitüsünde bir merkez ve birçok ticari kurul bulunmaktadır. Bu enstitüde çalışanların öncelikli görevi deniz aşırı bölgelerdeki bağlantıları sağlamaktır. Bu enstitüleri Osmanlı Devleti açısından incelediğimiz zaman, yapmış olduğu çalışmalarla Türklerin dünyaca tanınmasına katkı sağlamıştır. Çünkü koloni enstitüsü birçok bilimsel yayın çıkarmış, özellikle savaş yıllarında Türklerin diğer devletlerle ilişkilerini ele almıştır. Ayrıca Türk-Alman müttefikliğin önemi de bu çalışmalarda yer almıştır. (Gencer, 2003, s. 147-149)

İttihatçılar Balkan Savaşları'ndan sonra büyük bir enkazla karşı karşıya kalmıştır. Balkan Savaşları'ndan sonra *Osmanlıcılık* politikası bir kenara bırakılarak *Türkçülük* akımı İttihatçılar içerisinde benimsenmeye başlanmıştır. Türkçülük çerçevesinde çalışmalarına devam eden İttihatçılar, bu akım doğrultusunda ekonomik alanda birçok değişiklik yapma kararı almıştır. Bu bağlamda ilk olarak kapitalizme yönelmişlerdir. Avrupa'nın kapitalizmi Osmanlı Devleti'ne iyice yayılması, ekonomik bağımsızlığı tehlikeye sokacaktır. Bu sebeple herhangi bir Avrupa kapitalizminin ülke içerisinde köklüleşen kurumları İttihatçıların hedefi olmuştur. Çünkü İttihatçılar dış politikada talep edilen imtiyazların reddedilebilmesi için ekonomik ve siyasi güce kavuşması gerektiğinin farkındadır.

İttihat ve Terakki dönemi iktisadı deyince akıllara gelen Cavit Bey,²⁴ Balkan Savaşları'ndan önce ekonomide liberalizmden yanadır. 1913 yılından önce Cavit Bey ülke içerisindeki maden ve demir yollarının dışarıdan bir destekle işlenmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre dışarıdan alınacak bir destek ile ekonomi canlanacak, ülke içerisindeki ham maddeler işlenecek ve ülkede hem iş olanağı artacaktır. Bu da ekonomik açıdan Osmanlı Devleti'nde bir iyileştirme sağlayacaktır. Nitekim 1909 yılında bir Amerikan şirketine verilen hammaddelerin işlenmesi görevini de aynı düşünce ile mecliste savunmuştur. (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 20 Ağustos 1909) Ancak Cavit Bey, Balkan Savaşları'ndan sonra milli iktisat alanına yönelmiştir. Milliyetçi akımın etkisiyle, siyasette olduğu gibi ekonomide de milli bağımsızlığı hedef almıştır.

²⁴ İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetim kadrosunda görev yapmıştır. Aynı zamanda İttihat ve Terakkinin iktisadi beyinlerindendir.

1908 yılından 1914 yılına kadar ekonomik alanda birçok reform yapan Osmanlı Devleti, öncelikle devlet idaresinde çok fazla çalışanın olduğunu belirterek memurların sayısı yarıya indirmiştir. Osmanlı Devlet idaresi içerisinde gerçekleştirilen bu adım Cavit Bey'in nazırlığı döneminde atılmıştır. Ayrıca yine Cavit Bey'in nazırlığı döneminde yıllık bütçeler hazırlanmış, bu bütçelere göre de devletin yapması gereken ciddi düzenlemeler olduğu ortaya çıkmıştır. (Cavid Bey, 2015, s. 6-8)

Osmanlı Devleti'nin içerideki kötü gidişatı sebebiyle İttihatçılar, ekonomide bir denge politikası izlemeye karar vermiştir. Hem Almanya hem de İngiltere ile orta yolu bulmak amacıyla uygulanmak istenen bu politikanın asıl sebebi, Almanya'nın 1909 yılında feshedilen petrol sözleşmesi ve İngiltere'nin ısrarına rağmen petrol üretiminin İngiltere'ye verilmemesidir. İttihatçılar 1912 yılında Osmanlı ekonomisinin kötü gidişatına karşı ürettikleri çözüm ile yeni bir şirket kurmaya karar vermiştir Şirket Londra merkezli olarak kurulmuş ve *Afrika ve Doğu Ayrıcalıklı* adını almıştır. Şirketin adı sonradan değişecek ve *Türk Petrol Şirketi* adıyla anılacaktır. Osmanlı Devleti, hem Almanya'yı hem de İngiltere'yi kırmayacak, bu ülkelere şirketten hisse verecektir. Şirkette söz sahibi büyük oranda İngiltere olurken, Almanya ve Hollanda'da pay buradan sahibi olmuştur. (Pala, 2007, s. 52)

İttihatçılar I. Dünya Savaşı'na doğru Osmanlı ekonomisinde Türk-Müslüman sınıfını görünür bir hale getirmeye çalışmıştır. Ancak öncesinde bir tabu haline getirdikleri liberalliği hükümet içerisinde benimseyenler olmaya devam etmiştir. Türkçülük düşünce yapısı daha çok ön planda olan İttihatçılar, ekonomik güçlenmenin ticaret ve sanayi alanında gerçekleşeceğinin farkındadır. Bu bağlamda özellikle sanayi alanında Türk burjuvazisini dünyada ön plana çıkarmayı hedeflemiştir. Sanayi dışında tarım alanında büyük reformlar gerçekleştiren İttihat ve Terakki, toprak reformu ile tarımı ticarileştirmek amacı gütmüştür. Türkçülük düşünce yapısının yanında İttihatçılar, Osmanlı Devleti'nin yabancı sermayeye ihtiyacı olduğunu farkındadır. Milli bir yapı içerisinde çağdaşlaşmayı hedefleyen İttihat ve Terakki Cemiyeti, yabancı sermaye ihtiyacı doğrultusunda Japonya modernleşmesinin etkisinde kalmıştır. Japonya modernleşmesi etkisi ile çeşitli girişimlerde bulunan İttihatçılar, Japonya ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek amacıyla birçok adım atmıştır. (Feroz, 1999, s. 33-37)

I. Dünya Savaşı'na ittifak olarak giren Almanya ve Osmanlı Devleti, Fransa ve İngiltere gibi iki büyük devletin karşısında durmuştur. Bu durum siyasi ve askeri alanlarda büyük değişimlerin yaşanmasına neden olurken, elbette ki ekonomik alanda da bu devletleri karşı karşıya getirmiştir. I. Dünya Savaşı'nın başladığı dönemlerde Osmanlı Bankası ile Duyun-u Umumiye İdaresi'nde Fransız ve İngiliz sermayesi çoğunluktadır. Ancak savaş devam ederken Almanya, Duyun-u Umumiye ve Osmanlı Bankası idaresinde Almanya'nın dışında Avrupalı devletlerin söz sahibi olmasını istememiştir. Alman basınında da yer alan bu konu doğrultusunda Almanya'nın asıl hedefi Osmanlı Devleti üzerinde daha çok nüfuz elde edebilmektir. I. Dünya Savaşı'na zayıf bir ekonomi ile giren Osmanlı Devleti, savaşı finanse etme konusunda zor durumda kalmıştır. Osmanlı Devleti savaşın ilk yılını 34.000.000 (milyon) altın bütçesi ile geçirmiştir. Hatta bu paranın 14 milyonu dış borçlara giderken, sadece geri kalanı devletin payına düşmüştür. Osmanlı Devleti'nin savaş ordusunu finanse etmek için bu paranın çok daha fazlasına ihtiyacı vardır. (Akyıldız, 2014, s. 307-308)

Savaş yıllarında Osmanlı Devleti dış politikada imtiyazları kaldırarak siyasi bağımsızlığını sağlamıştır. İttihatçı yönetim ekonomik anlamda dışarıya bağımlı olan Osmanlı Bankası'na da tam bağımsızlığına kazandırmak istemiştir. Bu bağlamda Cavit Bey, 2 Haziran 1915 tarihinde yapmış olduğu Berlin ziyaretinde bu konuyla ilgilenmiş söz sahibinin çoğunlukla Osmanlı Devleti olması şartıyla Almanlarla ortak bir banka kurulması yönünde görüşmeler yapmıştır. (Cavid Bey, 2015, s. 78-80)

3.5 İttihat ve Terakki Hükümetinde Türk-Alman Kültürel ilişkileri

19. yüzyılın ilk yarısında Türk-Alman ilişkileri iktisadi ve askeri boyutta ilerlerken, kültür alanında iki ülke arasındaki ilişkiler zayıf kalmıştır. Bu dönemde kültür alanında daha çok diğer Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nde etkili olduğunu görmekteyiz. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında Almanya'nın kültürel alanda da Osmanlı Devleti'ne nüfuz ettiğini söyleyebiliriz.

Almanya'nın 1871 yılında siyasi birliğini tamamlamasının ardından Avrupa'da dengeler değişmiş, ekonomik ve askeri alanda hızla büyüyen bir Almanya figürü ortaya çıkmıştır. Askeri ve iktisadi alanda hızlı bir büyüme gösteren Almanya'nın kendi kültürünü dünya çapında yayması da kaçınılmaz

olmuştur. Osmanlı Devleti'nin askeri ve ekonomik destek aldığı Almanya'nın kültürünü de alması kaçınılmaz olmuştur. Siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerin yanı sıra Almanlar ve Türklerin kültürel yaklaşması I. Dünya Savaşı'na doğru hızlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan önce içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve askeri alandaki kötü gidişatı dünyadaki Türk kültürüne karşı negatif bir bakış açısı oluşturmuştur. Sonrasında kurulacak olan Türk-Alman ittifakı ile biraz bu durum yerini, kültür alanı dahil olmak üzere her alanda iyileştirme çabasına bırakacaktır. Sultan II. Abdülhamid döneminde hız kazanan Türk-Alman kültürel yaklaşmasını edebi eserlerde de görmekteyiz. Örneğin Şemsettin Sami'nin yazmış olduğu Kamus'ı-l-Alam adlı eserinde Almanya ile ilgili de bir çok maddeye rastlamaktayız. Bu eserde Almanya adı altında yazılan 400 tane madde yer almaktadır. Kamusu'l-Alam'da Türk-Alman ilişkileri hakkında oldukça geniş bilgilere yer verilmiştir.²⁵

İtalya, İngiltere ve Fransa Osmanlı topraklarının Akdeniz kısmına sahip olmak arzusu içindeyken, Avusturya-Macaristan ve Rusya ise Balkan toprakları üzerinde hakimiyet kurmak için çabalamıştır. Bu devletlerin isteklerine bakacak olursak gerçekleştirecekleri takdirde Osmanlı toprakları bölünecektir. Bunun yanı sıra Almanya tam tersi bir politika uygulamıştır. Almanya Osmanlı topraklarını bölerek sahip olmayı değil dolaylı yoldan nüfuz elde etme yolunu seçmiştir. Bu dolaylı seçeneğin getirisi olan Alman sempatisi Türk-Alman kültür yaklaşmasını da beraberinde getirmiştir. Bu yaklaşmanın en büyük etkeni ise Almanya'nın Müslüman halkın çoğunlukta yaşadığı sömürgelerde hüküm sürme çabasına girmemesidir. İslamcı politikaların karşısında durmayan Almanya, aynı zamanda monarşi sistemine de karşı bir tutum sergilememiştir. Buda II. Abdülhamid döneminde kültürel yaklaşmanın artıp, iki ülke arasındaki kültürel etkileşimin artmasına yol açmıştır.

Edebiyat alanında sıkça gördüğümüz Türk-Alman kültürel ilişkilerine dair bulguların yanı sıra, iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin yansıdığı önemli bir diğer alan ise arkeolojik çalışmalardır. Almanya, Osmanlı coğrafyasında araştırma yapma konusunda girişimlerde bulunmuştur. Nitekim Sultan II. Abdülhamid

²⁵ Bkz. Ek 2

döneminde Bağdat, Mardin ve Basra'nın kendileri tarafından araştırılmasını isteyen Almanya (BOA, Ş.D NF MRF) arkeolojik çalışmalar yapılması için Osmanlı Devleti'ne birçok dilekçe yazmıştır.

Almanya'nın Osmanlı Devleti içerisinde kültürel anlamda sempati kazanması, dünya siyasetinde Osmanlı Devleti'ne açık bir destek sağladığı anlamına gelmez. Çünkü Rusya ve İngiltere karşısında Almanya genel olarak I. Dünya Savaşı'na kadar ancak tarafsız bir politika sürdürmeyi başarmıştır. Bu tarafsızlık bile İngiltere ve Rusya karşısında özellikle politik olarak bir dayanak olmuştur. (Yasamee, 2018, s. 107-108)

Ticari amaçlar doğrultusunda Osmanlı Devleti ile sürekli temas halinde bulunan Alman iş insanları, iki ülke arasında kültür aktarımındaki en büyük etkenlerden biri olmuştur. Örneğin tütün ithalatı gerçekleştiren Alman bir iş insanı, Almanya'da kendi fabrikasını yaptırırken mimari alanda Osmanlı camilerinden etkilenmiş ve tütün fabrikasının dış görünümünü Osmanlı mimarisindeki camiler gibi tasarlamıştır. (Çolak, 2019) İbadethane olarak kullanılmayıp bir fabrikanın Almanya'da bu şekilde tasarlanmasını, iki ülke arasındaki kültürel etkileşime örnek olarak gösterebiliriz.

I. Dünya Savaşı'nda ittifak olan Türkler ve Almanlar kültürel ve akademik gelişim maksadıyla birbirlerine öğrenci göndermiştir. Gruplar halinde gönderilen öğrenciler daha çok Osmanlı Devleti'nden Almanya'ya gitmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan önce askeri, ekonomik ve siyasi alanda yaşadığı çöküş, kültür ve eğitim alanında da kendini göstermiştir. Osmanlı Devleti'nden Almanya'ya gidecek olan öğrenciler içerisinde daha çok yetim çocuklar bulunmaktadır. Nitekim 1916 yılında Harbiye Nazırı Enver Paşa bir grup erkek öğrenciyi Almanya'ya göndererek burada sanat, ormancılık ve ziraat gibi alanlarda eğitim almasını sağlamıştır. (Maksudyan, 2014 , s. 22-23)

Almanya, Osmanlı Devleti ile kurmuş olduğu yakınlaşmayı kendi halkına aşılatabilmek amacıyla Türkler hakkında birçok araştırmada bulunmuştur. Bu araştırmaların amacı Türkleri Alman halkına tanıtırken sürekli akılda kalmasını istemesidir. Almanların ilgisini Osmanlı Devleti'ne çekme çabasının altında, Türklerin düşünce yapısını çözümleme ve bu düşünce yapısına da nüfuz etme amacı vardır. Almanların bu amacı Türk kültürünün araştırmalara konu olmasına ve dünya

apında daha çok tanınmasına sebep olmuştur. Türk-Alman kültürel yakınlaştması en çok eğitim ile sağlanmıştır. Nitekim Türk- Alman adı verilen okullarda, Türk modernleşmesi konusunda Osmanlı Devleti ğrencilerine destekte bulunulmuştur. Bu sayede Osmanlı Devleti'nin kalbi olan İstanbul'da Alman kültürü hızla yayılmıştır. Alman tüccarlar, Alman dernekler, Alman Lisesi, Alman Kilisesi Alman okulu gibi kurumlar Alman kültürünü Türklere aşılamıştır. (Gencer, 2003, s. 149)

I. Dünya Savaşı Türk-Alman ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Almanya savaşa rağmen Osmanlı topraklarındaki politikalarını gerçekleştirmekte oldukça kararlıdır. Kültür alanında aktif bir politika izlemeyi amaçlayan Almanya, ekonomik ve siyasi açılardan çıkar kaygısı yaşamıştır. Bu kaygı doğrultusunda kendi kültürünü Osmanlı Devleti'nde iyice yaymayı hedefleyen Almanlar, Türkler zerindeki etkisini özellikle eğitim alanında yaymayı hedeflemiştir. Almanların kültür üzerindeki politikaları genel olarak tek yönlü olup Almanya'dan Osmanlı Devleti'ne doğru planlanmıştır. Bu açıdan Almanya'nın kendi kültürünü yaymak için göstermiş olduğu çabalar, savaş yıllarında düştük başıarılarla sonuçlanmıştır. I. Dünya savaşından sonra ise Alman bilim adamları Türk kültürüne karşı gittikçe ilerleyen bir ilgi duymuştur. Bu ilgi doğrultusunda Türk kültürü ve Türklerin eski çağdan bu yana süregelen tarihini araştıracaklardır. (Gencer, 2003, s. 219-220)

Türk-Alman kültürel yakınlaştmasının en büyük etkilerinden biri de Almanya'da yaşayan Türklerdir. Almanya'da yaşayan Türkler, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çeşitli dergiler çıkarmıştır. Bu dergiler Alman halkının Türk kültürüne karşı ilgisini uyandırmıştır. Ayrıca Almanya'da yaşayan Türklerin de bu dergileri takip etmeleri sağlanmıştır. Bu takipçiler Almanya'da yaşayan diğer Türklerin de dikkatini çekmiş, özellikle Türk işçilerin kendi aralarında grup oluşturmalarına sebep olmuştur. Bu gruplar zaman içerisinde tek çatı altında toplanarak *Arbeiter- und Bauernpartei der Turkei*²⁶ adını verecekleri bir parti kurmuşlardır. Bu parti, Almanya'da Türkler tarafından yayınlanan yazılara imzasını atarken, Almanya'nın başkenti olan Berlin'de de büyük bir yer edinmiştir. (Buroğlu, 2003, s. 187)

²⁶ Türkiye'nin İşçi ve ifti Partisi.

20. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nde Alman kültürünün ağırlıklı olarak arkeolojik alanda geliştiğini görmekteyiz. Aslında günümüzde felsefi alanda bir dünya devi olan Almanya, Türk kültürüne felsefi alanda pek tesir edememiştir. Almanya'nın dünyaya yayılmış olan klasikleri Hegel, Marx, Kant, Feuerbach gibi felsefe, edebiyat, doğa bilimleri vb. alanlarda kalıplaşmış düşünürleri Osmanlı Devleti'nde pek yer edinmemiştir. Çünkü Türk-Alman kültürü çoğunlukla arkeolojik temeller üzerinde kurulmuştur. Bunun en önemli nedeni ise Almanya'nın Türk arkeolojik zenginliklerinden yararlanmak istemesidir. Arkeoloji dışında eğitim alanında da Almanların Osmanlı Devleti'ne nüfuz etmesinin en büyük etkinliği ise Bağdat Demiryolu' dur. Çünkü genellikle Alman metodunun öğretildiği eğitim kurumları ve yetimhaneler Bağdat Demiryolu etrafında konumlanmıştır. Özellikle Arap nüfusunun fazla olduğu bölgelerde kurulan Alman okulları, zaman içerisinde Yahudilerin çoğunlukta olduğu bölgelerde silinmeye başlamıştır. Çünkü Yahudiler Alman kültürünün bu denli yayılmasından rahatsız olup, bu okulların resmi dilini İbranice yapmıştır. (Ortaylı, 2014, s. 91-92) Bu durum bizlere Almanların doğuda eğitim alanında arkeoloji kadar sağlam temeller atmadığını göstermektedir.

Alman kültürünün Türkler üzerinde nüfuz etmesi için bilimsel çalışmalar, eğitim kurumları, arkeolojik araştırmaların yanı sıra çeşitli derneklerde kurulmuştur. Bunların en başında gelen *Türk-Alman Derneği* adını alan dernek öncesinde *Türk-Alman Yüksekokulları Hazırlık Komisyonu* adıyla 1912 yılında kurulmuştur. Türk Alman okullarının kurulması için oluşturulan hazırlık komisyonu, zaman içerisinde bu amacı dışında Alman kültürünün Osmanlı Devleti'nde yaygınlaşması için farklı faaliyetler de düzenlemiştir. Eğitim kurumu dışında farklı alanlara yönelen bu komisyon, Türk-Alman Derneği adını alarak çalışmalarını daha geniş bir alana yaymıştır. Türk-Alman Derneği adını alan komisyon 1914 yılının şubat ayında Berlin'de gizli bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda İttihatçılar, Osmanlı Devleti'nin yeniden şekillenmesi gerektiğini ve bu bağlamda en önemli alanın eğitim olduğunu öngörerek, Almanya'dan gelecek olan her türlü yardımı memnuniyetle karşılayacaklarını dile getirmiştir. Nitekim bu toplantının ardından 1915 yılında Türk-Alman Derneği kurulmuş ve Alman kültürünün Türkiye'de yaygınlaştırılması için çeşitli çalışmalar yapmıştır. (Gencer, 2003, s. 224)

1917 yılında savaş dünyadaki bütün devletleri oldukça yormuştur. Hükümetlerin yanı sıra halkta oldukça yorgun düşmüş ve umudunu yitirmeye başlamıştır. Bu umutsuzluğa destek olmak amacıyla II. Wilhelm Osmanlı Devleti'ne bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret, II. Wilhelm'in önceki gerçekleştirmiş olduğu ziyaretlerden daha farklıdır. Ailesi ile gerçekleştirmediği bu ziyaret, İtilaf Devletlerinin herhangi bir kastı olmaması amacıyla oldukça gizli tutulmuştur. (BOA, HR. SYS. 2291/3) II. Wilhelm'in karşılanması için hükümet merasim düzenlemiştir. Genellikle Almanların eğitim verdiği askeri öğrencilerin katıldığı bu merasimde Osmanlı Devleti ve II. Wilhelm çeşitli açıklamalarda bulunmuş, dostane ilişkilerini tazelemişlerdir. Bu ziyareti sırasında II. Wilhelm İstanbul'da bulunan Alman vatandaşları ile görüşmüştür. İstanbul'un ardından Çanakkale'yi ziyaret ederek buradaki askerleri başarılarından dolayı takdir etmiştir. (Karacagil, 2014, s. 77) II. Wilhelm'in ziyaretinin ardından Osmanlı halkının yitirmiş olduğu umutlar kısmen yeniden yeşermeye başlamış, Osmanlı Devleti'ne olan ilgi ve merak daha çok artmıştır.

SONUÇ

İttihat ve Terakki döneminde, Türk-Alman ilişkileri, Osmanlı Devleti'nin güç kazanma ve modernleşme amaçları çerçevesinde, diplomatik ve stratejik bir yönelim olarak karşımıza çıkmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler karşılıklı çıkarlar neticesinde bir ortaklık doğurmuştur.

İttihatçılar, Osmanlı Devleti içerisindeki kötü gidişata dur demek için birçok alanda ıslah çalışmaları yapmaya karar vermiştir. Bu ıslah çalışmaları için elbette ki ülke içerisindeki uzmanlar yetersiz kalacaktır. Çünkü büyük bir yenilgiden çıkmış olan Osmanlı Devleti'nde her alanda büyük yıkımlar yaşanmıştır. Özellikle ordunun bir an önce toparlanabilmesi için Alman yetkililerden destek talep eden Osmanlı Devleti'ne Almanya birçok uzman göndermiştir. Almanya'dan gelen uzmanlar ile iki ülke arasındaki ilişkiler son şeklini alacaktır.

20. yüzyılın başlarında, İttihat ve Terakki yönetimindeki Osmanlı Devleti'nin Almanya ile olan temasları, uluslararası açıdan askeri ve siyasi alanda şekillenmiştir. İttihatçılar, Osmanlı Devleti'nin uluslararası alanda prestijini güçlendirmek amacıyla Almanya ile işbirlikleri içerisine girmiştir. Osmanlı Devleti Almanya'dan askeri donanım ve eğitim alanında destek almıştır. Böylece iki ülke arasındaki ortak çıkarlar pekişmiştir. Özellikle askeri eğitim ve demiryolu projelerinin Almanlar tarafında yürütülmesi, askeri ve ekonomik alanlarda Türk-Alman ilişkilerini kuvvetlendirmiştir.

Türk-Alman ilişkilerinin II. Abdülhamid döneminde önemli derecede boyut atladığını görmekteyiz. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki ilk zamanlarda İttihatçılar, Almanya'ya karşı mesafeli bir tutum sergileyecektir. Çünkü İttihatçılara göre Almanya'nın II. Abdülhamid'in istibdat rejimine karşı ılımlı bir tavır sergilemesi, meşruti bir yönetime tehdit oluşturacaktır. 1908-1914 yılları arasında iki ülke arasında kurulmuş olan ilişkiler I. Dünya Savaşı'na doğru dostane bir tavır alacak, savaşta aynı safta yer alan iki müttefik haline gelecektir.

I. Dünya Savaşı'ndan önce ittifak arayışında olan İttihatçılar, II. Abdülhamid'e olan yakınlığı sebebiyle önceleri Almanya'dan uzak durmuştur. Bu bağlamda diğer Avrupalı ülkelere (İngiltere ve Fransa başta olmak üzere) yönelen İttihatçılar, ittifak arayışında bu ülkelerden olumlu cevaplar alamamıştır. Ancak

sonrasında İttihat Terakki yönetimi ve Almanya arasındaki mesafe azalacak ve Türk-Alman ittifakı doğacaktır.

Yönetime gelmesiyle Osmanlı modernizasyonunu hızlandıran İttihatçılar, Almanya ile müttefikliğini askeri alanda derinleştirmiştir. Orduda başlayan çalışmalar ile Osmanlı ordusu öncelikle, Alman disiplini adı altında Almanlar gibi giydirilmiş, tıpkı onlar gibi eğitime başlamıştır. Kısa bir süre içerisinde toparlanacak olan Osmanlı ordusu, Almanlar tarafından resmen I. Dünya Savaşı'na hazırlanmaya başlamıştır. Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne vermiş olduğu askeri destek, demiryolu gibi altyapı projeleriyle pekişmiştir. Bağdat Demiryolu Projesi dönemin dikkat çekici projelerinden biridir. Avrupalı devletlerden özellikle İngiltere'nin çıkarları doğrultusunda elinde tutmak istediği bu proje Almanya'ya verilmiştir. Bu projenin Almanya'ya verilmiş olması Osmanlı Devleti'nin ekonomisine katkıda bulunduğu gibi Almanya'nın da Orta Doğu'daki gücünü arttırmıştır.

Ekonomik işbirliği açısından iki ülke arasındaki temaslar, ekonomik modernleşme hedefi doğrultusunda, genel olarak Almanya'dan Osmanlı Devleti'ne doğru bir yönde gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti Almanya için bir pazar yeri oluşturmuştur. Örneğin Osmanlı ordusuna eğitim veren subaylar, Almanya'nın teçhizatını kullanmış, Bağdat Demiryolu Projesinde yine Almanya'dan getirilen araç gereçler kullanılmıştır. Almanya yapmış olduğu yatırımlarla Osmanlı ekonomisini kendisine bağımlı hale getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin ekonomik bağımsızlığının zayıflaması, Almanya'nın çıkarlarının ön planda tutulmasına neden olacaktır.

Almanya Kültürel alanda da Osmanlı Devleti üzerinde etkili olmuştur. Alman düşünce yapısı ve kültürü Osmanlı aydınları üzerinde etkili olmuştur. Almanya'nın Osmanlı Devleti'nde vermiş olduğu batı tarzı eğitim ile kültür transferi de yaşanmıştır. Bu da Osmanlı modernizasyonunun hızlanmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak Almanya siyasi birliğini tamamladıktan sonra hızla büyüyüp güçlenmiştir. Almanya'nın savaş teknolojisinden yararlanmak isteyen İttihatçılar, zamanla Almanya'nın eğitim ekonomi ve kültür alanlarında da Osmanlı Devleti'ne nüfuz ettiğini görecektir. Osmanlı ordusunu eğiten Alman uzmanlar eğitim

sırasında Almanya'nın araç ve gereçlerini kullanarak Türk-Alman ekonomik ilişkilerinin de canlı tutmuştur. Almanya Osmanlı Devleti'ne nüfuz ederek kendisine bir pazar yeri de edinmiştir. Her geçen gün üretimi hızlanan ve artan Almanya'nın özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren sürekli bir pazar arayışı vardır. Bunu da Osmanlı Devleti'yle kurmuş olduğu bu ilişkiler doğrultusunda Osmanlı Devleti üzerinden sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, M. Ü. (2021). 1876 Tarihli Kanun-i Esasi'de Yasama-Yürütme İlişkisi. *Yasama Dergisi*, s. 61-86.
- Ahmet Rıza Bey'in Anıları. (1988). (B. Demirbaş, Derleyici) İstanbul.
- Aksoy, A. Ş. (tarih yok). *İttihat ve Terakki Enver Paşa*. İstanbul: Nokta Kitap.
- Akşin, S. (1980). *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akşin, S. (2009). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aktaş, Ü. (2006). *Osmanlı Çağı ve Sonrası*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Akyıldız, A. (2014). *Para Pul Oldu, Osmanlı'da Kağıt Para, Maliye ve Toplum*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alkan, N. (2015). Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi. *1914'ten 2014'e 100'üncü Yıl Dönümünde Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak*.
- Alkan, N. (2020). *İmparatorluğun Son Savaşı I. Dünya Savaşı'na Neden ve Nasıl Girdik*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Alkan, R. (2021). Alman Belgeleri Işığında Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Donanmasındaki Faaliyetleri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s. 839-861.
- Altındaş, E. T. (2016). 1878 Berlin Konferansı'ndan Sonra Osmanlı Devleti'nin Askeri Islahat ve Dış Politikasındaki Yeni Yönelimler. *Asia Minor Studies*, s. 110-125.
- Anderson, M. S. (2010). *Doğu Sorunu 1774- 1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*. (İ. Eser, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arba, Y. (1987). *İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları*. İstanbul: Arba Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1997). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2003). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Atay, F. R. (1984). *Çankaya*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.

- Aydemir, Ş. S. (1973). *Enver Paşa* (Cilt 3). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aydemir, Ş. S. (2018). *Enver Paşa Makedonya'dan Orta Asya'ya 1860-1908*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Bayur, Y. H. (1991). *Türk İnkılabı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Belen, F. (1964). *Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi/1914 Hareketleri*. Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Biçici, M. (2014). Hatıratlarla Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına Girişi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 693-773.
- Bleda, M. Ş. (1979). *İmparatorluğun Çöküşü*. İstanbul: Morpheus Kitapevi.
- BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO) 3431-257323.
- BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO) 4212-315858.
- BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Belgeleri (VRK).
- BOA, Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı 2291-3.
- BOA, Hazine-i Hassa 170-54.
- BOA, İrade Hususi 93-25.
- BOA, Sadaret Mektubî Kalemi 2687-100, 8 (ZA).
- BOA, Şûra-yı Devlet Evrakı (NF MRF).
- BOA, Yıldız Perakende Evrakı (TKM). 331-95.
- BOA, Yıldız Perakende Evrakı (TSF). 1-23-1.
- BOA, Zabtiye Nezareti Evrakı 353-73.
- Bolat, M. (2014). I. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti Dış Politikası'nın Genel Bir Değerlendirmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), s. 16-28.

- Bozkurt, G. (1996). *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi-Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)*. Ankara: TTK.
- Börüklüoğlu, L. (2019). *Tanzimat'tan Günümüze Türk Siyasal Hayatı*. İstanbul: Dora Yayınevi.
- Brummet, P. (2003). *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908-1911*. (A. Anadol, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burçak, R. S. (1976). *Siyasi Tarih (Ders Notları)*. Eskişehir: Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Burçoğlu, N. K. (2003). Türk-Alman Kültürel İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, s. 169-200.
- Büyüktuğrul, A. (1984). *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması* (Cilt 4). İstanbul: Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Yayınları.
- Cavid Bey. (2015). *Meşrutiyet Ruznamesi* (Cilt I). (H. B. Servet Avşar, Dü.) Ankara: TTK Yayınları.
- Cevat, A. (1985). *II. Meşrutiyet’in İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi*. Ankara: TTK.
- Çiğdem, A. (2009). Entellektüeller ve İdeolojiler. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, IX*, s. 112-125.
- Cihan Harbi’nde Türk Harbi/1914 Hareketleri*. Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Çelik, B. (2019). *Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çolak, F. (2019). Almanya’da İnşa Edilen İlk Cami. *Türk-Alman İlişkilerine Farklı Disiplinlerden Bakış*.
- Davidson, R. H. (2004). *Osmanlı Türk Tarihi (1774-1923)*. (M. Moralı, Çev.) İstanbul: Alkım Yayınları.
- Demir, H. (2005). *Yer Altından İktidara: İttihat ve Terakki, Darbeler ve Suikastler Tarihi*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Demir, S., Keskin, A., & İlhan, F. (2011). Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’na Girişi Karadeniz Baskını. *Askeri Tarihi Araştırmaları Dergisi*.
- Deringil, S. (1985). II. Abdülhamit’in Dış Politikası. *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*.

- Earle, E. M. (1972). *Bağdat Demiryolu Savaşı*. (K. Yargıcı, Çev.) İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Erdem, U. (2021). Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılma Süreci ve Meclisin Açılış Günü (23 Nisan 1920). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 1055-1068.
- Ericsson, E. (2011). *Dünya Savaş Tarihi I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı 1914-1918* (Cilt 4). (S. Atalay, Çev.) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Eyicil, A. (2002). Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti. *Türkler Ansiklopedisi*.
- Faroz, A. (1971). *İttihat ve Terakki (1908-1914)*. İstanbul: Sander Yayınları.
- Ferguson, N. (2013). *İmparatorluk Britanya'nın Modern Dünya'yı Biçimlendirdiği*. (N. Elhüseyni, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Feroz, A. (1999). *İttihatçılıktan Kemalizme*. İstanbul : Kaynak Yayınları.
- Fromkin, D. (1994). *Barişa Son Veren Barış*. (M. Harmancı, Çev.) İstanbul: Sabah Kitapları.
- Gencer, M. (2003). *Jöntürk Modernizmi ve Alman Ruhu 1908-1918 Dönemi Türk Alman İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gül, O. K. (2014). Bir Amerikalı Diplomatin Gözüyle Bağdat Demiryolu Projesi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, s. 1-16.
- Gümüşsoy, E. (2008). II.Meşrutiyeti Hazırlayan Bir Merkez: Ohri . *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* , s. 53-70.
- Günay, N. (2015). *Zoraki İttifaktan Yol Ayrımına İttihat Terakki ve Ermeniler*. Ankara: ATAM.
- Gürel, C. N. (2009). İttihat ve Terakki ve Paramiliter Yan Kuruluşları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*.
- Hanioğlu, M. Ş. (1985). *Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük* (Cilt I). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İkdam. (11 Ağustos 1914).
- İkdam. (25 Temmuz 1908).
- İkdam. (3 Ekim 1914).

İkdam. (3 Kasım 1914).

İttihat ve Terakki. (13 Ağustos 1908).

İttihat ve Terakki. (6 Ağustos 1908).

İttihat ve Terakki. (6 Ekim 1908).

Kabacalı, A. (2001). *Cemal Paşa Hatıralar; İttihat Terakki I. Dünya Savaşı Anıları*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Kabri, B. (2017). *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Osmanlı İmparatorluğu'na İktisadî-Askerî Nüfuzu (1914-1918)*. Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi.

Karabekir, K. (2014). *İttihat ve Terakki Cemiyeti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karacagil, Ö. K. (2014). II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa'nın Günlüğü (1898). *Türkiyat Mecmuası*, s. 73-97.

Karal, E. Z. (1999). *Osmanlı Tarihi* (Cilt IX). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karal, E. Z. (2007). *Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)* (Cilt VIII). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karpat, K. (2006). *Osmanlı'da Değişimi Modernleşme ve Uluslaşma*. İstanbul: İmge Kitapevi.

Karpat, K. (2012). *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kavuncuoğlu, F. Ü. (2015). Prens Sabahattin ve Adem-i Merkeziyetçilik Anlayışı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 118-130.

Kaymaz, İ. Ş. (tarih yok). İttihat ve Terakki Cemiyeti/ Fırkası. *Atatürk Ansiklopedisi*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. www.ataturkansiklopedisi.gov.tr adresinden alındı.

Kennedy, P. (1994). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri - 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar*. (B. Karanakçı, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kış, S. (2017). *Osmanlı Ordusunda Alman Ekolü; Von Der Goltz Paşa (1883-1895)*. Konya: Palet Yayınları.

Kıbıl, M. (2023). 1908 Jön Türk Devrimi'nin İngiliz Basınına Yansımaları. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, s. 703-721.

- Kılıç, S. (2004). I. Dünya Savaşı'na Uzanan Süreçte Türk Alman Yakınlaşması. *T.C Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü*, s. 91-151.
- Kırpık, C. (2021). Avrupa'yı Yeniden Keşfetmek Ya Da 1909'da Osmanlı'dan Avusturya-Macaristan'a Yapılan Toplu bir Seyahat. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, s. 683-708.
- Kızıltan, Y. (2006). I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmnalı Meclis-i Mebusan'ı. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 251-272.
- Kiş, E. (2022). Birinci Dünya Savaşı'ndan Bugüne Türk-Alman İlişkilerinin Psiko-Politiği: Siyasi Münasebetler ve Ekonomik İlişkiler Üzerine Bir İnceleme. *Kapodokya Akademik Bakış*, s. 51-65.
- Kocabaş, S. (2009). *Sarıkaş Faciası*. İstanbul: Mutlu Basım Yayın.
- Kocatürk, Ö. (2010). Türk İngiliz İlişkileri'nin Kopuş Sürecinde Son Aşama. *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi*.
- Koçak, M. T. (1992). *Çağdaş Türkiye 1908-1980*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kon, K. (2013). *Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İslam Stratejisi*. İstanbul:
- Küre Yayınları Koloğlu, O. (1999). İttihat Terakki Partisinin Dış Politikası. *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç..*
- Kuran, A. B. (1948). *İnkılap Tarihimiz ve İttihat Terakki*. İstanbul: Tan Matbaası.
- Kurat, A. N. (2011). *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Küçük, C. (2000). II. Abdülhamit'in Dış Politikası. *Sultan II. Abdülhamit Dönemi Paneli (II)*.
- Küçük, C. (1997). Balkan Savaşı. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 5, s. 23-25.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (M. Kırıatlı, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mardin, Ş. (1983). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1885-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Maksudyan, N. (2014). Cihan Harbi Yıllarında Almanya'da Osmanlı Yetimleri: Mavi Kep ve Pelerin. *Toplumsal Tarih Dergisi*

Massie, R. K. (1995). *Dretnot/ İngiltere, Almanya ve Yaklaşan Savaşın Ayak Sesleri*. (M. Harmancı, Çev.) İstanbul: Sabah Kitapları.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. (17 Aralık 1908).

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. (19 Nisan 1909).

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. (20 Ağustos 1909).

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. (14 Kasım 1909).

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. (18 Aralık 1909).

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. (3 Ocak 1910).

Mcmeekin, S. (2012). *Berlin Bağdat Demiryolu*. (A. Çakır, Çev.) İstanbul: Picus Yayınları.

Müllhmann, C. (2009). *İmparatorluğun Sonu 1914*. (K. Kon, Çev.) İstanbul: Timaş Yayınları.

Narınç, Ö. (2010). Balkanlarda Denge Oyunu. *Humanist Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 143-159.

Ortaylı, İ. (2014). *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*. İstanbul.

Özcan, A. (2007). 31 Mart Vak'ası. *TDV Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 34, s. 9-11.

Özgüldür, Y. (1993). *Türk Alman İlişkileri 1923-1945*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Özgüldür, Y. (2021). İttifaktan Savaşa 2 Ağustos 1914 Tarihli Osmanlı-Alman İttifak Anlaşması ve Yansımaları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 76, s. 475-492.

Özyüksel, M. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfuz Mücadelesi; Anadolu ve Bağdat Demiryolları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Pala, C. (2007). *20. yüzyılın Şeytan Üçgeni/ABD/Petrol/Dolar; Perol Krizlerinin Perde Arkası*. İstanbul: Yasakelma Yayınları.

Paşa, T. (2017). *Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları*. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Potyemkin, V. (2009). *Uluslararası İlişkiler Tarihi - Başlangıçtan Bugüne Diplomasi Tarihi*. (A. Tokatlı, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım ve Yayın.

Ramsaur, E. E. (2011). *Jön Türkler 1908 İhtilalinin Doğuşu*. (M. Mengüşoğlu, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.

Ramsaur, E. E. (2013). *Genç Türkler ve İttihat Terakki*. İstanbul: Etkin Kitaplar.

Rathmann, L. (2001). *Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi*. (R. Zarakolu, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.

Rauf, M. (2007). *Meşrutiyetten Önce Patlayan Tabanca*. (R. Aktaş, Dü.) İstanbul: Bengi Yayınları.

Reyhan, C. (2005). Türk Alman İlişkileri (1878-1914). *Belleten*, s. 217-266.

Sabah . (3 Ekim 1914).

Sabah. (5 Ekim 1914).

Sabah. (19 Eylül 1914).

Sadayı Millet. (23 Ekim 1909).

Sadayı Millet. (7 Şubat 1910).

Sander, O. (2007). *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*. İmge Kitapevi.

Sanders, L. V. (1968). *Türkiye'de 5 YIL*. (M. Ş. Yazman, Çev.) İstanbul: Burçak yayınları.

Sazanov, S. (2002). *Kader Yılları Sergey Sazonov'un Anıları (Rusya Eski Dışişleri Bakanı 1910-1916)*. (B. Önuçak, Çev.) İstanbul: Derin Yayınları.

Selvi, H., Şahin, E., & Demir, M. (2006). *Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi*. İstanbul: Değişim Yayınları.

Serbesti. (24 Mart 1325).

Shaw, J. S., & Shaw, E. K. (1983). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. İstanbul: E Yayınları.

Soko, Z. Ş. (2011). *Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı Talat-Enver-Cemal Paşalar*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.

Soy, B. (2007). Lord Palmerston'un Osmnalı Toprak Bütünlüğü Koruma Siyaseti. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, s. 141-168

Takvim-i Vekayi. (4 Ağustos 1914).

Tanin . (10 Ağustos 1914).

Tanin . (3 Kasım 1914).

Tanin. (14 Eylül 1909)

Tanin. (14 Mart 1910).

Tanin. (3 Eylül 1324).

Tanin. (30 Eylül 1909).

Tasvir-i Efkar. (3 Ağustos 1914).

Tepekaya, M. (2002). Osmanlı-Alman İlişkileri. (1870-1914). *Türkler Ansiklopedisi*.

Tercüman-ı Hakikat. (3 Ağustos 1914).

Toprak, Z. (1979). İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri. *B.Ü Beşeri Bilimler Dergisi*, s. 95-113.

Toynbee, A. J. (2002). *Türkiye ve Avrupa*. (M. A. Yarman, & Kasım Yargıcı, Çev.) İstanbul: Örgün Yayınları.

Tunaya, T. Z. (1989). *Türkiye'de Siyasal Partiler* (Cilt 3). Hürriyet Vakfı Yayınları.

Tunaya, T. Z. (2003). *İslamcılık Akımı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tuncer, E. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*. Ankara: Tesav.

Tuncer, H. (2011). *Osmnalı'nın Rumeliyi Kaybı (1878-1914)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Turhan, M. (1994). *Kültür Değişimleri - Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*. İstanbul: İFAV Yayınları.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi. (1996). Ankara: Genelkurmay Yayınevi.

Türk, F. (2012). *Türkiye ile Almanya Arasındaki Silah Ticareti-(1871-1914)*. İstanbul: IQ Yayınları.

- Türk geldi, A. F. (1949). *Görüp İştiklerim*. Ankara: TTK Basımevi.
- Uçarol, R. (1985). *Siyasi Tarih*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Uğur, H. (1995). Jön Türkler'in Çıkardığı Gazeteler I, Mizan III. *Türk Düşüncesi*.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2003). *Hürriyet Kahramanı Resneyeli Niyazi Hatıratı*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Wallach, J. (1985). *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*. (F. Çeliker, Çev.) Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Waylet, B., & Jack, E. (2004). *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu*. (V. Atilla, Çev.) İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Wolf, K. (2014). *Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbi'nde Alman Türk Askeri İttifakı*. (E. B. Özbilen, Çev.) İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Yamaner, Ş. (1998). *Atatürk Öncesi ve Sonrası Kültürel Değişim*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Yasamee, F. A. (2018). *Abdülhamid'in Dış Politikası, Düvel-i Muazzama Karşısında Osmanlı 1878-1888*. (Y. S. İnanç, Çev.) İstanbul: Kronik Kitap.
- Yavuz, C. (2000). *I. Dünya Harbi Sırasında Osmanlı ve Alman Deniz Subayı İlişkileri*. İstanbul: Genelkurmay Basımevi.
- Yel, S. (2002). İttihat ve Terakki'nin Kurucularından İbrahim Temo'nun Atatürk ve İnkılaplar Hakkındaki Düşünceleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, s. 89-105.
- Yerasimos, S. (2001). *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*. (B. Kuzucu, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.
- Yetkin, Ç. (2012). *Siyasal Düşünceler Tarihi II*. İstanbul: Gürer Yayınları.
- Yıldız, S. (2017). *Gizemini Koruyan Bir İsyan Çıkışından Bastırılmasına Karşı 31 Mart İsyanı*. Ankara: Gece Kitablığı.
- Yılmaz, A. (2023). Mutlakiyetten Parlamenterizme Geçiş Aşamasında II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1918). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 291-306.
- Yılmaz, V. (1988). I. Dünya Harbinde Türk Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*

Yüceer, N. (tarih yok). 31 Mart Vakası. *Atatürk Ansiklopedisi*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu . www.ataturkansiklopedisi.gov.tr adresinden alınmıştır.

Zürcher, E. J. (1987). *Milli Mücadelede İttihatçılık*. (N. Salıhoğlu, Çev.) Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Zürcher, E. J. (2010). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

EK 1: Türk-Alman İttifakı Fransızca Nüshası.

chrift zu A S 1932.

(Procès - Verbal.
-----)

Yénikeuy le 27 août 1914.

Son Excellence le Baron de Wangenheim, Ambassadeur Extraordinaire et Plénipotentiaire de Sa Majesté l'Empereur d'Allemagne, agissant au nom du Gouvernement allemand, d'une part, et

Son Altesse le Prince Said Halim Pacha, Grand Vézir et Ministre des Affaires Etrangères, agissant au nom du Gouvernement Ottoman, d'autre part,

après avoir examiné et trouvé en due forme les actes de ratification relatifs au Traité conclu le 2 Août cr. entre l'Allemagne et la Turquie,

ont procédé, à la date de ce jourd'hui, à l'échange des actes en question.

En foi de quoi le présent procès-verbal a été dressé et signé par les deux plénipotentiaires.

signé Wangenheim. signé Said Halim.)

Entre Sa Majesté l'Empereur des Ottomans, d'une part, et

Sa Majesté l'Empereur d'Allemagne, Roi de Prusse, d'autre part, il a été convenu qu'une alliance défensive soit conclue entre les deux Empires de Turquie et d'Allemagne.

A cet effet ont nommé leurs plénipotentiaires

Sa Majesté l'Empereur des Ottomans

Son Grand Vézir et Ministre des Affaires Etrangères, S.A. le Prince Said Halim Pacha,

Sa Majesté l'Empereur d'Allemagne, Roi de Prusse,

Son Ambassadeur auprès de Sa Majesté Impériale le Sultan, Son Excellence le Baron de Tattenberg,

lesquels, après avoir trouvé leurs pleins-pouvoirs en due forme, ont conclu l'arrangement suivant:

1) Les deux Puissances contractantes s'engagent à observer une stricte neutralité en face du conflit actuel entre l'Autriche-Hongrie et la Serbie.

2) Dans le cas où la Russie interviendrait par des mesures militaires actives et créerait par là, pour l'Allemagne, le casus foederis vis-à-vis de l'Autriche-Hongrie, ce casus foederis entrerait également en vigueur pour la Turquie.

3) En cas de guerre, l'Allemagne laissera sa Mission Militaire à la disposition de la Turquie.

Celle-ci, de son côté, assure à ladite Mission Militaire une influence effective sur la conduite générale de l'Armée, conformément à ce qui a été convenu directement entre Son Excellence le Ministre

de

de la Guerre et Son Excellence le Chef de la Mission Militaire.

4) L'Allemagne s'engage à détenir, au besoin par les armes, le territoire ottoman au cas où il serait menacé par la Russie.

5) Cet accord qui a été conclu en vue de garantir les deux Empires des complications internationales qui pourraient résulter du conflit actuel, entrera en vigueur dès sa signature par les Plénipotentiaires susmentionnés et restera valable, avec les obligations mutuelles analogues, jusqu'au trente et un Décembre Mille neuf cent dix-huit.

6) Au cas où il ne serait pas dénoncé par l'une des Hautes Parties Contractantes six mois avant l'expiration du délai ci-haut fixé, ce traité continuera à être en vigueur pour une nouvelle période de cinq ans.

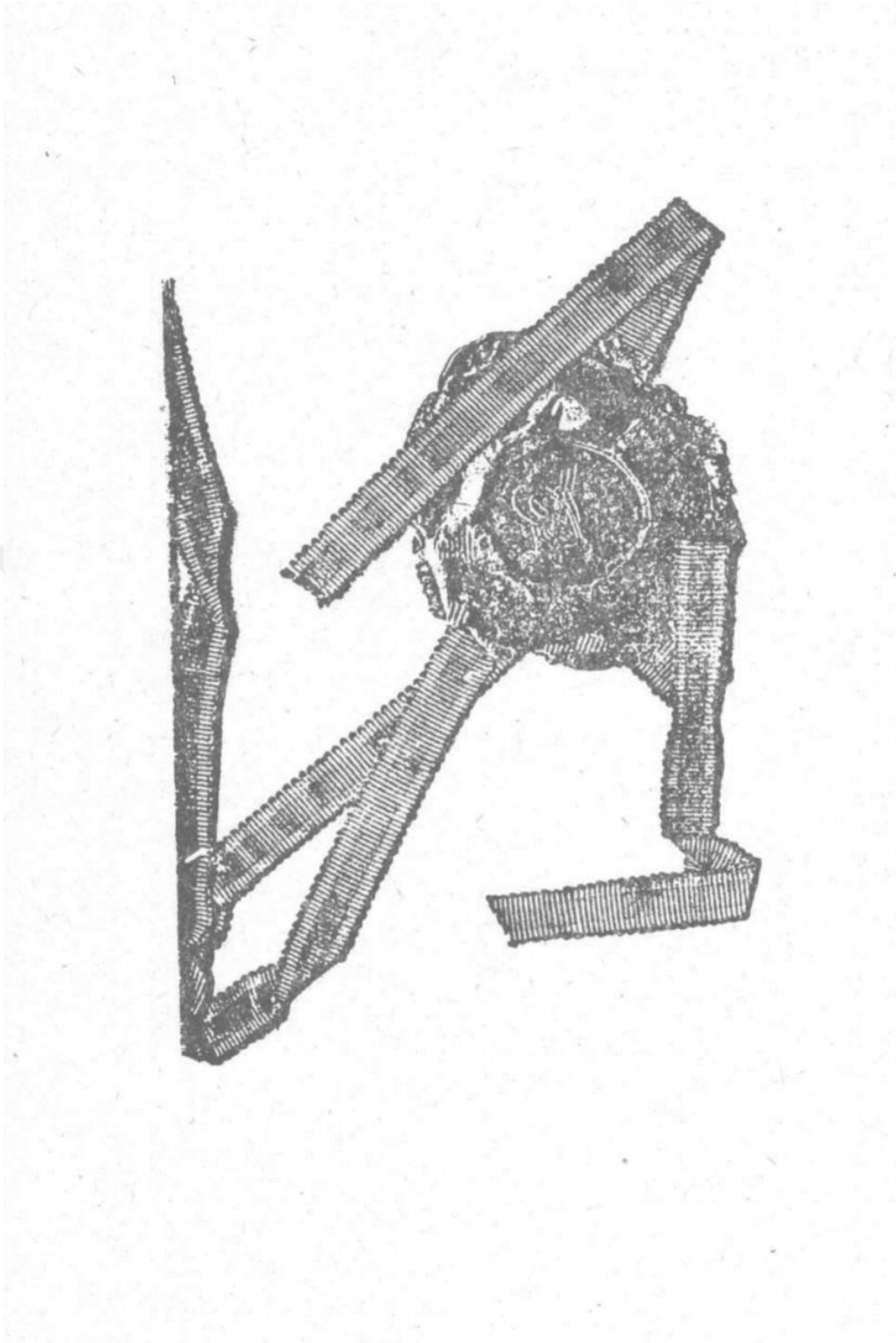
7) Le présent acte sera ratifié par Sa Majesté l'Empereur des Ottomans et Sa Majesté l'Empereur d'Allemagne, Roi de Prusse, et les ratifications seront échangées dans le délai d'un mois à partir de la date de la signature.

8) Le présent accord restera secret et ne pourra être rendu public qu'à la suite d'un accord ultérieur entre les deux Hautes Parties Contractantes.

En foi de quoi les deux Plénipotentiaires ont signé le présent accord et y ont apposé leurs sceaux.

L.S. signé Said Halim

L.S. signé Tannenheim.

M. 12. 14

U e b e r s e t z u n g .

Wir, Muhammed Reschad Chan, von Gottes Gnaden,
Sultan aller Osmanen, erklären hiermit, daß Wir den am
2. August 1914 zu Constantinopel von Unserem Bevollmäch-
tigten, Unserem Großwesir und Minister der auswärtigen
Angelegenheiten Said Halim Pascha, und dem bei Uns be-
glaubigten Botschafter und Sonderbevollmächtigten Seiner
Majestät des Deutschen Kaisers und Königs von Preußen,
Freiherrn von Tengenheim, abgeschlossenen Vertrag, des-
sen Wortlaut dieser Urkunde beigeschlossen ist, in jeder
Hinsicht Unseren Kaiserlichen Gedanken und Intentionen
entsprechend befunden haben und daher sämtliche in dem
genannten Vertrage enthaltenen Bestimmungen billigen und
bestätigen.

Wir verpflichten Uns, seinen Inhalt auf das Genau-
ste zu beachten und seine Bestimmungen auszuführen.

Zu Urkund dessen haben wir diese Ratifikations-
urkunde vollzogen und mit Unserem Kaiserlichen Siegel
versehen.

Den 27. August 1914.

gez. Muhammed Reschad

L.S.

Für künftige Vorfahrt

H. Wehner

I. Hoffmann

EK

1:

Türk-Alman

İttifakı

Almanca

Nüshası

Abschrift zu A S 1932.

Botschaft Konstantinopel.

Anlage 5 zu Bericht Nr. 205 vom 28.8.14.

Übersetzung.

Wir, Muhammed Reschad Chan, von Gottes Gnaden Sultan aller Osmanen, erklären hiermit, daß Wir den am 2. August 1914 zu Konstantinopel von Unserem Bevollmächtigten, Unserem Großwesir und Minister der auswärtigen Angelegenheiten Said Halim Pascha, und dem bei Uns beglaubigten Botschafter und Sonderbevollmächtigten Seiner Majestät des Deutschen Kaisers und Königs von Preußen, Freiherrn von Wangenheim, abgeschlossenen Vertrag, dessen Wortlaut dieser Urkunde beigeschlossen ist, in jeder Hinsicht Unseren Kaiserlichen Gedanken und Intentionen entsprechend befunden haben und daher sämtliche in dem genannten Vertrage enthaltenen Bestimmungen billigen und bestätigen.

Wir verpflichten uns seinen Inhalt auf das Genaueste zu beachten und seine Bestimmungen auszuführen.

Zu Urkund dessen haben Wir diese Ratifikationsurkunde vollzogen und mit Unserem Kaiserlichen Siegel versehen.

Den 27. August 1914.

gez. Muhammed Reschad.

L.S.

(Procès - Verbal.
-----)

Yénikeuy le 27 août 1914.

Son Excellence le Baron de Wangenheim, Ambassadeur Extraordinaire et Plénipotentiaire de Sa Majesté l'Empereur d'Allemagne, agissant au nom du Gouvernement allemand, d'une part, et

Son Altesse le Prince Saïd Halim Pacha, Grand Vézir et Ministre des Affaires Etrangères, agissant au nom du Gouvernement Ottoman, d'autre part,

après avoir examiné et trouvé en due forme les actes de ratification relatifs au Traité conclu le 2 Août cr. entre l'Allemagne et la Turquie,

ont procédé, à la date de ce jourd'hui, à l'échange des actes en question.

En foi de quoi le présent procès-verbal a été dressé et signé par les deux plénipotentiaires.

signé Wangenheim. signé Saïd Halim.)

آلم	آلم
اولوب، ۱۵۰۰۰ اهالیسی وارد. اسکی پر شهر اولوب، اسم قدیمی (ماریانه) در. بو اسمک ابتدا عربی و بعد اسانیولر طرفندن تغییرندن شمعی اسمی تولد ایشدر.	اولوب، ۱۵۰۰۰ اهالیسی وارد. اسکی پر شهر اولوب، اسم قدیمی (ماریانه) در. بو اسمک ابتدا عربی و بعد اسانیولر طرفندن تغییرندن شمعی اسمی تولد ایشدر.
آلماکر (Almaguer) آمریشای جنوبیه مالمک مجتهدسندن (فاؤق) جمهوریتک بر قصه سیدر، که ۲۲۶۶ متره لک ارتفاعده واقع اولوب، ۵۵۳۰ اهالیسی وارد. جوارنده وقتیه چقارلمده بولمش کومش و آلتون معدنلری و قینه قینه قوغی نیسارتی وارد.	آلماکر (Almaguer) آمریشای جنوبیه مالمک مجتهدسندن (فاؤق) جمهوریتک بر قصه سیدر، که ۲۲۶۶ متره لک ارتفاعده واقع اولوب، ۵۵۳۰ اهالیسی وارد. جوارنده وقتیه چقارلمده بولمش کومش و آلتون معدنلری و قینه قینه قوغی نیسارتی وارد.
آلمان (Aleman) اسپانیاتک مشاهیر ادباسندن اولوب، اون آنتچی عصر میلادی اواسطنده (سویله) یعنی اشبیلیه شهرنده طوغش، و ۱۶۲۰ تاریخلنده وفات ایشدر. ایکجی قلیپ زمانده مالیه نظارتجه بعض بیوک مأموریلرده بو لغش و مکتوبیه بر سیاحت ایتدکن سکره، مأموریتدن استعفا ایدمک، مخدراً ادبیاته اوغراشمه باشلامیدی. «کوسمان (باخود عثمان) الفراف» عنوانیه یک مشهور بر حکایه کتابی تألیف ایشدر، که دفعتله طبع، و آوروپاتک اکثر السندسته ترجمه اولمشدر.	آلمان (Aleman) اسپانیاتک مشاهیر ادباسندن اولوب، اون آنتچی عصر میلادی اواسطنده (سویله) یعنی اشبیلیه شهرنده طوغش، و ۱۶۲۰ تاریخلنده وفات ایشدر. ایکجی قلیپ زمانده مالیه نظارتجه بعض بیوک مأموریلرده بو لغش و مکتوبیه بر سیاحت ایتدکن سکره، مأموریتدن استعفا ایدمک، مخدراً ادبیاته اوغراشمه باشلامیدی. «کوسمان (باخود عثمان) الفراف» عنوانیه یک مشهور بر حکایه کتابی تألیف ایشدر، که دفعتله طبع، و آوروپاتک اکثر السندسته ترجمه اولمشدر.
آلمانزوره (Almanzora) «وادی المنصور» «ره» اسم عربسندن غلطدر. اسپانیاتک المرید ایلنده بر نهردر، که المریه ایل قرطاجنه آره سنده (توره ده ویلاریقوس) شهری قرینده آقی دکیزه دوکیلور.	آلمانزوره (Almanzora) «وادی المنصور» «ره» اسم عربسندن غلطدر. اسپانیاتک المرید ایلنده بر نهردر، که المریه ایل قرطاجنه آره سنده (توره ده ویلاریقوس) شهری قرینده آقی دکیزه دوکیلور.
آلمانه (Almansa) «المنصا» اسم عربسندن غلطدر. اسپانیاتک مرسیه ایالنده و مرسیه شهرینک ۱۴۰ کیلومتره شمالنده بر قصبه اولوب، ۸۰۰۰ اهالیسی وارد.	آلمانه (Almansa) «المنصا» اسم عربسندن غلطدر. اسپانیاتک مرسیه ایالنده و مرسیه شهرینک ۱۴۰ کیلومتره شمالنده بر قصبه اولوب، ۸۰۰۰ اهالیسی وارد.
آلمان (Allemand) آوروپاتک اک بیوک واک متدن ائندن اولوب، تقریباً ۵۰ میلیون نفوسی جامعدر. آلمانر ام آریه جله سندن اولوب، اسکی (توتون) لک احقادیرلر؛ واسقانیدیناویلرله جنسیت ولسانجه قرايتلری یک یقین اولدیغی کی، لسانلریک فارسی وسانسکری لسانیه مناسبتلری دخی سائر السنه آریدن ده ایشدر. بونلرک کندیلرجه اسم مایلی (توتون) اسم قدیمیه مناسبتی ظاهر اولان (دایجه) اولوب. ایتالیانلر طرفندن (تودسقی) تسمیه	آلمان (Allemand) آوروپاتک اک بیوک واک متدن ائندن اولوب، تقریباً ۵۰ میلیون نفوسی جامعدر. آلمانر ام آریه جله سندن اولوب، اسکی (توتون) لک احقادیرلر؛ واسقانیدیناویلرله جنسیت ولسانجه قرايتلری یک یقین اولدیغی کی، لسانلریک فارسی وسانسکری لسانیه مناسبتلری دخی سائر السنه آریدن ده ایشدر. بونلرک کندیلرجه اسم مایلی (توتون) اسم قدیمیه مناسبتی ظاهر اولان (دایجه) اولوب. ایتالیانلر طرفندن (تودسقی) تسمیه
آلم (Alman) یاخود جرمانیا (Ger- manie) و آلمانجه (Deutschland) دایجلاند. آوروپای وسطینک قسم وسطی و شمالی سنده بر بیوک قطعه در، که وقتیه صرف جنسیت ولسان اساسنه مسند اولوب، تقسیمات سیاسیدن معدود دکلکین، اخیراً تشکک ایدن آلمانیا ایمپراطورلری آلمانلرله مسکون اولان پرلرک اکثریسی جمع واحاطه ایتکده، تقسیمات سیاسیہ درسته کیرمش ایدمده، جنسیتجه آلمانلرله معدود اولوب ده، سیاستجه بو ایمپراطورلرک خارچنده بولسان پرلرینه آزدکلدر. بو پرلرک قسم اعظمی آوستریاده بولنیور. بوراده تقسیمات سیاسیه رعایت ایدوب، آلمانیا دولتی تعریفله اکثفا ایدمکچک. سائر آلمان پرلرینک ایسه تابع بولندقلری دولتر صره سنده ذکر ی طبعیدر.	آلم (Alman) یاخود جرمانیا (Ger- manie) و آلمانجه (Deutschland) دایجلاند. آوروپای وسطینک قسم وسطی و شمالی سنده بر بیوک قطعه در، که وقتیه صرف جنسیت ولسان اساسنه مسند اولوب، تقسیمات سیاسیدن معدود دکلکین، اخیراً تشکک ایدن آلمانیا ایمپراطورلری آلمانلرله مسکون اولان پرلرک اکثریسی جمع واحاطه ایتکده، تقسیمات سیاسیہ درسته کیرمش ایدمده، جنسیتجه آلمانلرله معدود اولوب ده، سیاستجه بو ایمپراطورلرک خارچنده بولسان پرلرینه آزدکلدر. بو پرلرک قسم اعظمی آوستریاده بولنیور. بوراده تقسیمات سیاسیه رعایت ایدوب، آلمانیا دولتی تعریفله اکثفا ایدمکچک. سائر آلمان پرلرینک ایسه تابع بولندقلری دولتر صره سنده ذکر ی طبعیدر.
حدود و مساحدهسی. — آلمانیا شمالاً بالطریق و شمال دکیزلرله دانمارقه ایله، شرقاً روسیه ایله، جنوباً آوستریا و سوییره، غرباً دخی فرانسه، بلجیقه و فنلکله محدود و محاط اولوب، آوروپای وسطینک سواحلی	حدود و مساحدهسی. — آلمانیا شمالاً بالطریق و شمال دکیزلرله دانمارقه ایله، شرقاً روسیه ایله، جنوباً آوستریا و سوییره، غرباً دخی فرانسه، بلجیقه و فنلکله محدود و محاط اولوب، آوروپای وسطینک سواحلی

Ek 2: II. Abdülhamid Döneminde Yazılan Kamusu'l Alam'da Yer Alan

Almanya Maddesi